

Izglītības
kvalitātes
valsts
dienests

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

METODOLOĢISKĀS VADLĪNIJAS DARBAM PROJEKTĀ „ATBALSTS PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS SAMAZINĀŠANAI” (8.3.4.0/16/I/001)

Rīga 2017

Metodoloģiskās vadlīnijas darbam projektā
„Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”
(8.3.4.0/16/I/001)

Vadlīnijas izstrādātas Eiropas Savienības fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa „Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus” projekta „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” ietvaros.

Pasūtītājs: Izglītības kvalitātes valsts dienests.

Vadlīnijas izstrādātas atbilstoši iepirkuma „Ekspertu pakalpojumu sniegšana projekta īstenošanas vadlīniju izstrādē ESF projektā „Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus”” daļai Nr. 6.1., 6.2., 6.3., 6.5., 6.6., 6.8., 6.9., 6.10., 6.11., 6.12., 6.13., 6.14. (iepirkuma identifikācijas Nr. IKVD 2016/2; Nr. IKVD 2016/4).

Vadlīniju autori

Biruta Briško (maģistra grāds izglītības zinātnēs), Linda Daniela (doktora grāds pedagogijā), Barba Girgensone (maģistra grāds tiesību zinātnē), Edgars Grīnis (maģistra grāds pedagogijā), Sanita Ģērmane (bakalaura grāds ekonomikā), Gunta Kraģe (doktora grāds izglītības vadībā, maģistra grāds izglītības zinātnēs), Kristīne Mārtinsone (doktora grāds psiholoģijā, maģistra grāds pedagogijā, maģistra grāds veselības aprūpē), Ivans Jānis Mihailovs (doktora grāds tiesību zinātnē, maģistra grāds vadības zinātnēs, maģistra grāds mākslā, maģistra grāds bioloģijā), Sandra Mihailova (doktora grāds psiholoģijā, maģistra grāds pedagogijā, maģistra grāds veselības aprūpē), Jānis Pāvulēns (maģistra grāds pedagogijā), Anita Pēterkopa (maģistra grāds pedagogijā), Zanda Rubene (doktora grāds pedagogijā, maģistra grāds filozofijā), Aija Studente (doktora grāds pedagogijā), Inese Štekele (maģistra grāds pedagogijā), Kristīne Trūpa (bakalaura grāds ekonomikā), Andrejs Zagorskis (maģistra grāds psiholoģijā), Daiga Zaķe (doktora grāds pedagogijā), Rita Zālīte (maģistra grāds personāla vadībā).

Teksta redaktore: Dr. philol. Ilze Stikāne

Maketa autore: Andra Liepiņa

Vadlīnijas tiks precizētas un atkārtoti papildinātas projekta īstenošanas laikā līdz 2022. gada 31. decembrim.

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce obligāta.

Šīs metodoloģiskās vadlīnijas ir veidotas ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda un valsts budžeta finansiālo atbalstu.

© Izglītības kvalitātes valsts dienests
Zigfrīda Annas Meierovica bulvāris 14, Rīga, LV-1050
E-pasts: ikvd@ikvd.gov.lv
Tālrunis: +371 67222504
Fakss: +371 67228573

ISBN 978-9934-8737-0-6

SATURS

SAĪSINĀJUMI	5
TERMINU SKAIDROJUMS	6
IEVADS	12
1. PMP RISKĀ GRUPAS RAKSTUROJUMS, PAZĪMES UN IDENTIFICĒŠANA	17
1.1. Agrīnā brīdināšanas sistēma (individuālo risku noteikšanas iespēja)	20
2. PAŠVALDĪBU UN IZGLĪTĪBAS IESTĀŽU LOMA PMP RISKĀ SAMAZINĀŠANĀ	26
2.1. Projekta īstenotāju, sadarbības partneru un stratēģisko partneru pienākumi un sadarbības iespējas	31
3. PMP SAMAZINĀŠANAS SISTĒMAS IZVEIDE	33
3.1. Preventīvo un intervences pasākumu vidēja termiņa plāns PMP riskā samazināšanai pašvaldībā vai valsts profesionālās izglītības iestādē	34
4. PAŠVALDĪBĀ UN IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ ĪSTENOJAMO ATBALSTA PASĀKUMU NOTEIKŠANAS UN ATBALSTA PIEŠĶIRŠANAS KĀRTĪBA	36
4.1. Iespējas iesaistīties projektā un saņemt finansējumu	36
4.2. Atbalsta pasākumu plāna izstrāde un īstenošanas sistēma	38
5. PMP RISKĀ GRUPAS INDIVIDUĀLIE ATBALSTA PASĀKUMI	39
5.1. Individuālie atbalsta pasākumi PMP riskā grupas izglītojamajiem	39
5.2. Atbalsta pasākumi iesaistītajām grupām (pašvaldības, pedagogi, vecāki, atbalsta personāls, jaunatnes organizācijas u.c.)	47

6. NOSACĪJUMI UN IESPĒJAS JAUNATNES ORGANIZĀCIJU, BIEDRĪBU UN NODIBINĀJUMU, KAS STRĀDĀ AR JAUNATNI, IESAISTEI	48
7. SADARBĪBAS PARTNERU FINANŠU PLŪSMAS	
APRAKSTS	49
7.1. Dubultā finansējuma riska novēršana	50
7.2. Naktsmītnes nodrošināšana dienesta viesnīcā vai internātā PMP riska grupas izglītojamajiem	51
7.3. Ēdināšanas nodrošināšana PMP riska grupas izglītojamajiem	52
7.4. Individuālo mācību līdzekļu nodrošināšana profesionālās izglītības iestāžu izglītojamajiem	53
7.5. Sabiedriskā transporta (t. sk. speciālā transporta) pakalpojumu izdevumu kompensācija	54
7.6. Individuālo lietošanas priekšmetu nodrošināšana	56
7.7. Jaunatnes iniciatīvu projekti	56
7.8. Izglītojamā un sadarbības partnera attiecināmie dokumenti atbilstoši projektā atbalstāmajām darbībām	58
8. PMP RISKU NOVĒRŠANAS PASĀKUMU ĪSTENOŠANAS UZRAUDZĪBA	62
9. PMP RISKĀ SAMAZINĀŠANAS ILGTSPĒJAS NODROŠINĀŠANA	69
LITERATŪRAS SARAKSTS	71
PIELIKUMI.	75
1. pielikums	
Metodoloģiskajām vadlīnijām darbam projektā „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” (8.3.4.0/16/I/001)	75
2. pielikums	
Metodoloģiskajām vadlīnijām darbam projektā „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” (8.3.4.0/16/I/001)	89

SAĪSINĀJUMI

CSP – Centrālā statistikas pārvalde
EK – Eiropas Komisija
ES – Eiropas Savienība
ESF – Eiropas Sociālais fonds
EUR – eiro
IKVD – Izglītības kvalitātes valsts dienests
KA – konsultatīvais atbalsts
LR – Latvijas Republika
MK – Ministru kabinets
NVO – nevalstiska organizācija
NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra
OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
PMP – priekšlaicīga mācību pārtraukšana
SAM – specifiskā atbalsta mērķis
VIIS – Valsts izglītības informācijas sistēma

TERMINU SKAIDROJUMS

Agresivitāte – individuāla vai grupas īpašība: 1) uzvedības tendence, destruktīva uzvedība ar tendenci uzbrukt apkārtējiem; 2) uzbrūkošs mērķu sasniegšanas stils (Aivars, Aršavskis u. c. 1999).

Ambivalence (*divpusīgums*) – divu stipru pretēju emociju (piemēram, *patīk* – *nepatīk*) vai vēlmju (piemēram, *vēlos* – *nevēlos*) vienlaicīga izjušana (Matsumoto 2009), divu pretrunīgu attieksmju vai uzskatu (piemēram, *derīgs* – *kaitīgs*) vienlaicīga apzināšanās (Craighead, Nemeroff 2004; Miller, Rollnick 2013), cilvēka stāvoklis, ko pavada svārstīšanās un šaubas attiecībā uz problēmu, kad gan “jā”, gan “nē” ir savi ļoti svarīgi pamatojumi (Motivācijas intervija ar injicējamo narkotiku lietotājiem 2004, 103).

Atbalsta pasākumi – mērķtiecīgi organizēti pasākumi, lai sniegtu pedagoģisko, psiholoģisko, sociālo vai finansiālo atbalstu izglītojamajam, kuram ir konstatēts augsts PMP risks, lai sekmētu viņa spēju un gatavību pārvarēt radušās grūtības.

Atspoguļojoša klausīšanās (*reflective listening*) – uzvedības izmaiņu modelī pamatota KA pamatmetode, kurā KA sniedzējs, uzmanīgi un empātiski iedziļinoties teiktajā, uzklauša KA saņēmēju un sniedz atgriezenisko saiti dažādos līmeņos, piemēram, reaģējot ar mīmiku, žestiem, atkārtojot teikto un izsakot vārdos jūtas, kas slēpjas aiz teiktā (Miller, Rollnick 2002; Miller, Rollnick 2013; Motivācijas intervija ar injicējamo narkotiku lietotājiem 2004).

Atvērtie jautājumi (*open questions*) – uzvedības izmaiņu modelī pamatota KA pamatmetode, KA sniedzēja uzdotie jautājumi, kuri rosina KA saņēmēju sniegt izvērstas atbildes (Miller, Rollnick 2002; Miller, Rollnick 2013).

Atbalstoša mācību vide – mācību vide, kurā izglītojamajiem tiek nodrošināta viņu specifiskajām vajadzībām atbilstoša pieeja, gan pedagoģiski pareizi un iejūtīgi ar viņiem strādājot, gan sekmējot viņu mācību motivāciju, gan nodrošinot konsultāciju iespējas utt.

Attīstības dinamika – izglītības kvalitātes komponents, kas raksturo, cik strauji izglītojamā zināšanās, prasmēs un attieksmēs notiek neatgriezeniskas pārveidošanas virzienā no zemākā uz augstāko, uz jaunā rašanos.

Bērnu uzraudzības pakalpojums – ja vecāki vai persona, kuras aprūpē bērns nodots, nevar nodrošināt, ka bērns līdz septiņu gadu vecumam viņu prombūtnes laikā atrodas uzticamas personas klātbūtnē, viņiem ir pienākums nodrošināt bērna uzraudzību pie bērna uzraudzības pakalpojumu sniedzēja bērna dzīvesvietā vai citā bērna uzraudzībai paredzētā vietā, vai pie bērna uzraudzības pakalpojumu sniedzēja, kas īsteno pirmsskolas izglītības programmu vai bērna interešu izglītības programmu (Bērnu tiesību aizsardzības likums; Saeima 1998).

Datu operatīvās uzskaites sistēma – datu uzkrāšana, kas paredzēta PMP riska rādītāju un projekta ietvaros saņemtā atbalsta uzskaitē projekta (un personu) līmenī. Projekta laikā operatīvā uzskaites sistēma pastāvīgi tiek testēta un noslēgumā visa sistēma vai atsevišķas tās daļas (pēc nepieciešamības, atkarībā no testa rezultātiem) tiks integrētas Valsts izglītības informācijas sistēmā (VIIS), lai nodrošinātu PMP rādītāju uzskaiti arī pēc projekta īstenošanas.

Empātija – līdzpārdzīvojums (Motivācijas intervija.. 2004, 103), spēja izprast cita cilvēka viedokli, netieši piedzīvojot viņa domas un jūtas; cita cilvēka domu un jūtu piedzīvošana (*experiencing*); neverbāls, citiem apslēpts divu cilvēku, starp kuriem valda saskaņa, komunikācijas veids (Matsumoto 2009); [motivējošajā intervēšanā] īpaši apgūstama prasme, izmantojot atspoguļošas (*reflective*) klausīšanās metodi, izprast nozīmi (jēgu), ko KA saņēmējs ietver savos izteikumos. Empātijas pamatā ir koncentrēta uzmanības pievēršana katram jaunam KA saņēmēja izteikumam un nepārtraukta jaunu hipotēžu izvirzīšana par KA izteikumā ietverto nozīmi (jēgu) (Miller, Rollnick 1991).

Iekļaujoša izglītība – izglītības veids, kurā tiek nodrošinātas vienādas izglītības iespējas visiem bērniem, jauniešiem, pieaugušajiem neatkarīgi no tā, kādas ir cilvēka spējas, vajadzības vai veselības stāvoklis, vienādas izglītības iespējas visiem neatkarīgi no sociālā, ekonomiskā stāvokļa, dzimuma, rases, tautības, reliģijas, politiskās pārliecības, nodarbošanās vai dzīves vietas. Iekļaujošās izglītības mērķis ir samazināt barjeras, uzlabot mācību rezultātus un izbeigt diskrimināciju (Lindsey 2002).

Ilgstošs neattaisnots kavējums – ja izglītojamais nav apmeklējis izglītības iestādi un vairāk nekā trīs mācību dienas nav apguvis pirmsskolas izglītības programmu vai vairāk nekā 20 mācību stundas semestrī vispārējās vai profesionālās izglītības programmu, un izglītības iestādei nav informācijas par neierašanās iemeslu vai iemesls nav uzskatāms par attaisnojošu, izglītības iestāde nekavējoties Valsts izglītības informācijas sistēmā ievada informāciju

par izglītojamā kavējumiem un to iemesliem (ja tie ir zināmi), kā arī rīcību to novēršanai (Ministru kabineta noteikumi Nr. 89, 2011).

Ilgspējīga attīstība – attīstība, kas nodrošina mūsdienu paaudzes vajadzības, neradot grūtības nākamajām paaudzēm nodrošināt viņu vajadzības (Ministru kabineta rīkojums Nr. 436, 2002).

Individuālais PMP riska mazināšanas plāns – indivīda specifiskajām problēmām atbilstošs atbalsta vai intervences pasākumu plāns, kas ir saskaņots gan ar izglītojamo, gan ar viņa likumiskajiem pārstāvjiem, un ietver individuālā plāna izstrādi izglītojamajam, speciālistu, piemēram, psihologa, sociālā pedagoga, skolotāja palīga, logopēda u.c. konsultācijas, t. sk. atbalstu krīzes situācijā, skolas brīvlaikos, papildu konsultācijas mācību priekšmetos.

Interaktīvs rīks izglītības iestādēm PMP risku novērtēšanai un vadīšanai – tiešsaistes vietnē izvietots materiāls, kurā pedagogi vai citas atbildīgās personas var atzīmēt izglītojamā PMP riskus, ievadīt informāciju par plānotajiem atbalsta vai intervences pasākumiem un sasniegtajiem rezultātiem.

Intervences pasākumi – mērķtiecīgi organizētas pedagoģiskas, psiholoģiskas, sociālas darbības, kad izglītojamajam tiek nodrošināts papildu atbalsts, lai mazinātu vai pilnībā novērstu PMP risku.

Izglītojamais – skolēns, audzēknis, students vai klausītājs, kas apgūst izglītības programmu izglītības iestādē vai pie privātpraksē strādājoša pedagoga. (Izvēlēts lietot terminu “izglītojamais”, lai ievērotu vienotu pieeju projekta mērķgrupas bērniem un jauniešiem, kā arī, lai šis termins būtu atbilstošs normatīvajos aktos noteiktajam) (Izglītības likums; Saeima 1998a).

Izvairīšanās – indivīda tendence izvairīties no viņam nepieņemamām sekām vai darbības (Aivars, Aršavskis u. c. 1999).

Izvērtējums – plāna izpildes rezultātu analīze, salīdzinājums ar iepriekšējā perioda rezultātiem, stipro un vājo pušu apzināšana un lēmumu pieņemšana plāna korekcijai un turpmākai rīcībai.

Karjeras atbalsts (*career guidance*) – darbību kopums (karjeras izglītība, informācija karjeras attīstības atbalstam un karjeras konsultēšana), kas jebkurā vecumā, jebkurā dzīves posmā ļauj noteikt un apzināties savas spējas, prasmes un intereses, pieņemt jēgpilnus lēmumus par izglītību, mācībām un profesiju, kā arī vadīt savu personīgo dzīves ceļu mācībās, darbā un citur, kur šīs spējas un prasmes tiek apgūtas vai izmantotas (EMKAPT 2013).

Kārtība PMP novēšanas preventīvo un intervences pasākumu īstenošanā – izstrādāts rīcības plāns ar mērķtiecīgi plānotiem pasākumiem, kuri tiek realizēti un regulāri izvērtēti.

Konsultatīvais atbalsts (KA) iekļaujas plašajā preventīvajā un intervences politikā individuālā līmenī, lai atsevišķiem izglītojamajiem, kuri varētu pārtraukt mācības, nodrošinātu viņu vajadzībām pielāgojamu atbalsta mehānismu kopumu. KA ir vērstas uz t.s. individuāliem faktoriem un orientēts uz indivīda vērtību, motivācijas, attieksmes un uzvedības veidošanu, piemēram, karjeras atbalsts (informācija karjeras attīstības atbalstam, karjeras izglītība un īpaši karjeras konsultēšana) var palīdzēt jauniešiem izdarīt izvēli, kas atbilst viņu mērķiem, personīgajām interesēm un talantam.

Mācību kavējumu monitorings – kavējumu uzskaites un novēšanas procesa norises apkopojums, lai apzinātu situāciju sakarā ar ilgstošiem neattaisnotiem kavējumiem.

Mācību nodarbība – izglītības darba laika vienība (Izglītības likums; Saeima 1998a).

Mācīšanās traucējumi – to pamatā ir neliela bioloģiska vai neiroloģiska disfunkcija, kas izpaužas kognitīvās apstrādes savdabībā, akadēmisko iemaņu attīstības nepietiekamībā. Mācīšanās traucējumiem raksturīgs: 1) mācību sasniegumi ir zemi, 2) katrā vecumposmā mācību sasniegumu iekavējums izpaužas atšķirīgi, 3) bioloģiska nobriešana negarantē mācīšanās iemaņu uzlabojumu, izglītojamais ir gan jāmāca, gan jāturpina rūpēties par viņa mācīšanās iemaņu pilnveidi, 4) neskatoties uz kognitīvās apstrādes deficītu, ir grūti pateikt, kas ir cēlonis un kas – sekas, 5) šie traucējumi nav tiešs citu traucējumu rezultāts, bet tos var pavadīt arī citi traucējumi, piemēram, runas un valodas traucējumi un uzmanības deficīts (The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders 2010).

Motivācija – motīvu kopums, kas rosina un pamato izglītojamā darbību, rīcību, uzvedību, attieksmes, vajadzības, intereses u.c., kas ir pamatā cilvēka darbībai, rīcībai, uzvedībai, attieksmēm (Beļickis, Blūma u.c. 2000).

Nepietiekams sekmju līmenis – mācību sasniegumu vērtējums zem 4 ballēm (Izglītības likums; Saeima 1998a).

Pedagogs – fiziska persona, kurai ir noteiktā izglītība un profesionālā kvalifikācija un kura piedalās izglītības programmas īstenošanā izglītības iestādē vai sertificētā privātpraksē (Izglītības likums; Saeima 1998a).

Pretestība (*resistance, discord*) – KA saņēmēja uzvedība, kas rodas KA sniedzēja un KA saņēmēja mijiedarbībā, KA saņēmēja reakcija uz savstarpējās iedarbības saturu un stilu. Pretestība izpaužas KA apgrūtināšanās, piemēram, neatbildēšanā uz jautājumiem, KA sniedzēja ignorēšanā, viņa teiktā noniecināšanā u.tml. Pretestība var tikt vērsta pret KA sniedzēju, viņa sniegto informāciju, KA procesu, uzvedības izmaiņām u.c. Pretestība uzvedības izmaiņām izpaužas *pretestības runā* (Miller, Rollnick 2002; Miller, Rollnick 2013; Motivācijas intervija.. 2004).

Preventīvie pasākumi – mērķtiecīgi organizēti pasākumi, lai mazinātu PMP riskus ikvienam izglītojamajam.

Priekšlaicīga mācību pārtraukšana (PMP) – ietver visas mācību pārtraukšanas formas pirms vidējās izglītības vai līdzvērtīgas profesionālās izglītības pabeigšanas. Ar PMP ir saistītas divas grupas:

- obligātā izglītības vecuma bērni, kuri nav reģistrēti nevienā izglītības iestādē; starp tiem arī bērni un jaunieši, kuri beiguši sākumskolu, bet neturpina pamatzglītību, un jaunieši, kuri ieguvuši pamatzglītību, bet neturpina vidējās izglītības ieguvu; bērni, par kuriem pašvaldībai nav informācijas;
- izglītojamie, kuri ir reģistrēti izglītības iestādēs, taču neattaisnotu iemeslu dēļ kavē mācības.

PMP riski – apstākļi vidē vai izglītojamā personībā, kas traucē sekmīgu mācību procesu un var novest pie mācību pārtraukšanas. Tie var būt saistīti gan ar izglītojamā sociālo vidi, gan ar mācību vidi izglītības iestādē, gan ar izglītojamā speciālajām vajadzībām, gan ar viņa ekonomisko situāciju.

PMP risku izvērtējuma veidlapa – veidlapa, kurā iekļauti dažādi PMP riski, kurus pedagogs vai atbildīgā persona var identificēt, izvērtējot izglītojamā mācību darbību, uzvedību, ģimenes situāciju, sadarbību ar klasesbiedriem un pedagogiem. Nepieciešamie preventīvie, atbalsta, intervences pasākumi ir piemērojami atbilstoši rezultātiem, ko iegūst, aizpildot PMP risku veidlapu.

Profesionālās izglītības iestāžu un vispārējās izglītības iestāžu, kuras īsteno profesionālās izglītības programmas, izglītojamie no 1. līdz 4. kursam – audzēkņi, kas mācās profesionālās izglītības iestādēs vai vispārējās izglītības iestādēs, kuras īsteno profesionālās izglītības programmas.

Sadarbība – cilvēku mijiedarbība, kurā notiek apvienošanās, izvirzot kopīgo mērķi, vai savstarpēja darbības saskaņošana (Aivars, Aršavskis u. c. 1999).

Sasniegumu motivācija – izglītojamā vēlme un gatavība izvirzīt noteiktus mērķus, kuru sasniegšanā viņš ir gatavs pārvarēt dažādus šķēršļus. Piemēram, sastopoties ar grūtu mācību uzdevumu, ir gatavs meklēt papildus resursus, lai šo uzdevumu atrisinātu. Izjutot neveiksmi, meklē risinājumus, lai sasniegtu savus mērķus (Emmons 1989).

Sistēmiska pieeja – metodiska pieeja, kas ietver kompleksu, strukturētu un savstarpēji saistošu darbību kopumu.

Starpprofesionāļu komanda – dažādu jomu profesionāļu grupa, kurai ir kopējs mērķis – kvalitatīva pakalpojuma sniegšana klientam un pēc iespējas labāks problēmsituācijas risinājums.

Starpinstitucionāla sadarbība – starpprofesionāļu komandas darbs starp institūcijām. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta 3. daļā noteikto, bērna tiesību aizsardzība īstenojama, sadarbojoties ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskajām organizācijām un citām fiziskajām un juridiskajām personām (Bērnu tiesību aizsardzības likums, Saeima 1998).

Uzvedības izmaiņas (*behavioral change*) – no iepriekšējās uzvedības radikāli atšķirīga uzvedība (piemēram, smēķē – nesmēķē, neapmeklē skolu – regulāri apmeklē skolu); daļējas uzvedības izmaiņas (piemēram, smēķē – smēķē mazāku cigarešu skaitu dienā, neapmeklē skolu – reizēm apmeklē skolu) uzvedības izmaiņu modeli netiek uzskatītas par uzvedības izmaiņām (Prochaska 2008; Motivācijas intervija.. 2004).

Vardarbība – visu veidu fiziska vai emocionāla cietsirdība, seksuāla vardarbība, nolaidība vai cita veida izturēšanās, kas apdraud vai var apdraudēt bērna veselību, dzīvību, attīstību vai pašcieņu (Bērnu tiesību aizsardzības likums, Saeima 1998).

Vienaudžu savstarpējā vardarbība (*mobbing*) – specifiska agresīvas uzvedības forma, kuras rezultātā bērns atkārtoti un ilgākā laika posmā tiek pakļauts negatīvai rīcībai vai attieksmei no viena vai vairāku citu skolēnu puses (Olweus 1993).

Vispārējās izglītības iestāžu izglītojamie – skolēni, kas mācās vispārizglītojošās skolās no 1. līdz 9. vai 12. klasei. Projekta mērķgrupa ir skolēni no 5. līdz 12. klasei, kuri mācās vispārizglītojošās izglītības iestādēs.

IEVADS

Eiropas Savienības fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa „Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus” ietvaros IKVD no **2017. gada 16. marta** ir sācis īstenot projektu „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”, kura īstenošanas periods ir līdz **2022. gada 31. decembrim**.

Projekts izstrādāts, pamatojoties uz Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2014.-2020. gada plānošanas perioda vadības likuma 20. panta 6. un 13. punktu un Eiropas Savienības fondu un Kohēzijas politikas 2014.-2020. gada plānošanas perioda darbības programmu „Izaugsme un nodarbinātība”, kā arī uz konceptuālo ziņojumu „Par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai, lai nodrošinātu 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa “Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus” ieviešanu” (Ministru kabineta rīkojums Nr. 286, 2016).

Problēmas analīze Latvijas kontekstā

Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka 2016. gadā Latvijā skolu nepabeigušo 18-24 gadus vecu jauniešu īpatsvars bijis 10%. Latvijā identificētas divas ar PMP risku saistītas mērķa grupas.

1. Obligātā izglītības vecuma bērni, kuri nav reģistrēti nevienā izglītības iestādē. Starp tiem ir arī bērni un jaunieši, kuri ieguvuši sākumskolas izglītību, taču neturpina pamatzglītību, un jaunieši, kuri ieguvuši pamatzglītību, bet neturpina vidējās izglītības ieguvu (IKVD 2015).

2. Izglītojamie, kuri ir reģistrēti izglītības iestādēs, taču neattaisnotu iemeslu dēļ kavē mācības.

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas ziņojumā (PISA 2012) norādīts, ka Latvijā vairāk nekā 60% izglītojamo neattaisnoti kavē stundas, līdz ar to Latvija šajā ziņā pētījumā iesaistīto valstu vidū ir pirmajā vietā. Šie izglītojamie, ņemot vērā minēto pētījumu rezultātus, kā arī CSP ziņojumu „Jaunieši Latvijā”

(LRCSP 2014), ir augsta PMP riska grupa, un viņiem plānojami preventīvi un intervences pasākumi projekta „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” (Nr. 8.3.4.0/16/I/001) ietvaros.

PMP problēmas risinājuma pamatojums

PMP nopietni ierobežo izglītojamo izaugsmi un panākumu gūšanu profesionālajā jomā, kā arī padziļina vai turpina padziļināt nabadzību un sociālo izolētību (APA 2012). Tādējādi tie rada gan sociālas problēmas, gan palielina sociālās atstumtības risku. PMP samazināšana un jauniešu izglītības sasniegumu uzlabošana ir vērsta uz ilgtspējīgu izaugsmi un atbilst gan “gudras izaugsmes” mērķim, paaugstinot prasmju līmeni, gan “integrējošas izaugsmes” mērķim, mazinot vienu no galvenajiem bezdarba un nabadzības riska faktoriem. Tāpēc viens no Eiropas Padomes apstiprinātajiem pamatmērķiem ir samazināt PMP īpatsvaru līdz mazāk nekā 10% un nodrošināt, lai vismaz 40% jaunās paaudzes iedzīvotāju iegūst augstāko vai tai līdzvērtīgu izglītību (Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam 2011). Eiropas Parlamenta rezolūcijā (2007) par jaunām iemaņām jaunām darba vietām ir uzsvērtā nepieciešamība celt vispārējo iemaņu līmeni un piešķirt prioritāti to personu izglītošanai un apmācībai, kam visvairāk draud saimnieciska un sociāla atstumtība, jo īpaši priekšlaikus skolu pārtraukušiem jauniešiem.

PMP mazināšanas nepieciešamību pamato hierarhiski augstākie Latvijas attīstības plānošanas dokumenti

- **“Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam”** uzsvērtā nepieciešamība samazināt PMP, nosakot mērķi līdz 2030. gadam samazināt pirms laika skolu pametušo jauniešu īpatsvaru līdz mazāk nekā 10% (Saeima 2010a);
- **“Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam”** noteikts mērķis, lai skolu nepabeigušo iedzīvotāju īpatsvars 18-24 gadus vecu iedzīvotāju vidū 2020. gadā nebūtu augstāks par 10% (Saeima 2012);
- **“Latvijas nacionālajā reformu programmā „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai”** noteiktas Latvijas apņemšanās attiecībā uz PMP samazināšanu (MK 2011);
- **“Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.-2020. gadam”** 1.4. rīcības virziens „Iekļaujošās izglītības principa īstenošana un sociālās atstumtības riska mazināšana” cita starpā paredz darbu, kas vērsts uz sociālās atstumtības

riskam pakļauto bērnu un jauniešu apzināšanu izglītības iestādēs, kā arī ārpus tām, izglītības neapguves cēloņu identificēšanu, kā arī pasākumu izstrādi identificēto cēloņu novēršanai vai samazināšanai, tai skaitā ar ESF atbalstu (Saeima 2014).

Saskaņā ar projekta problēmas analīzi izvirzīts projekta **mērķis**: samazināt PMP, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus 614 vispārējās izglītības iestādēs izglītojamajiem no 5. līdz 12. klasei, kā arī to profesionālās izglītības iestāžu, kuras īsteno profesionālās izglītības programmas, izglītojamajiem no 1. līdz 4. kursam.

Projektu paredzēts īstenot sadarbībā ar valsts profesionālās izglītības iestādēm un ar Latvijas Republikas pilsētu un novadu pašvaldībām, kas projekta īstenošanā iesaista to pakļautībā esošās izglītības iestādes.

Projekta „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” normatīvā bāze.

Projekta īstenošana notiek saskaņā ar sekojošiem normatīvajiem aktiem.

Darbības programma „Izaugsme un nodarbinātība”

- **Eiropas Savienības Kohēzijas fonda projektu vadības likums** (Saeima 2005).
- **Ministru kabineta rīkojums Nr. 286** “Par konceptuālo ziņojumu “Par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai, lai nodrošinātu 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa “Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus” ieviešanu”” (MK rīkojums Nr. 286, 2016).
- **Ministru kabineta noteikumi Nr. 460** “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa “Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus” īstenošanas noteikumi” (MK noteikumi Nr. 460, 2016).

Darbs ar bērniem un jauniešiem

- **Bērnu tiesību aizsardzības likums** (Saeima 1998).
- **Jaunatnes likums** (Saeima 2008).
- **Ministru kabineta noteikumi Nr. 173.** “Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu” (MK noteikumi Nr. 173, 2014)

Izglītības jomu reglamentējošie normatīvie akti

- **Izglītības likums** (Saeima 1998a).
- **Vispārējās izglītības likums** (Saeima 1999).
- **Profesionālās izglītības likums** (Saeima 1999a).
- **Ministru kabineta noteikumi Nr. 89** "Kārtība, kādā izglītības iestāde informē izglītojamo vecākus, pašvaldības vai valsts iestādes, ja izglītojamais bez attaisnojoša iemesla neapmeklē izglītības iestādi" (MK noteikumi Nr. 89, 2011).

Sociālo palīdzību un sociālo pakalpojumu sniegšanu reglamentējošie normatīvie akti

- **Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums** (Saeima 2002).
- **Likums „Par sociālo drošību”** (Saeima 1995).
- **Valsts sociālo pabalstu likums** (Saeima 2002b).
- **Ministru kabineta noteikumi Nr. 279** "Noteikumi par kārtību, kādā personas saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus sociālās rehabilitācijas institūcijās, un prasībām sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem" (MK noteikumi Nr. 279, 2009).
- **Ministru kabineta noteikumi Nr. 288** „Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas kārtība" (MK noteikumi Nr. 288, 2008)
- **Ministru kabineta noteikumi Nr. 914** „Kārtība, kādā no psihoaktīvām vielām atkarīgās personas saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus" (MK noteikumi Nr. 914, 2006).
- **Ministru kabineta noteikumi Nr. 942** „Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu pašvaldībā" (MK noteikumi Nr. 942, 2012).
- **Invaliditātes likums** (Saeima 2010).

Citi saistošie normatīvie akti

- **Biedrību un nodibinājumu likums** (Saeima 2003).
- **Civillikums** (MK 1937).
- **Darba likums** (Saeima 2001).
- **Fizisko personu datu aizsardzības likums** (Saeima 2000).
- **Iesniegumu likums** (Saeima 2007).
- **Likums „Par pašvaldībām”** (Saeima 1994).

- **Publisko iepirkumu likums** (Saeima 2016).
- **Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums** (Saeima 2009).
- **Valsts pārvaldes iekārtas likums** (Saeima 2002a).
- **Valsts valodas likums** (Saeima 1999b).

Vadlīnijas

Šīs Vadlīnijas izstrādātas koordinētai PMP risku identificēšanai, individuālā atbalsta pasākumu plānošanai un īstenošanai, PMP risku samazināšanai vai novēršanai, sniedzot ieteikumus pašvaldībām un to sadarbības partneriem par viņiem deleģēto funkciju veikšanu projektā un tādējādi ieviešot ilgtermiņa atbalsta komunikācijas modeli, ko sadarbības un stratēģiskie partneri, kā arī projektā iesaistītā mērķauditorija un pedagogi var izmantot arī pēc projekta noslēguma.

Vadlīnijas ietver PMP riska jauniešu identificēšanas kritērijus, PMP samazināšanas plānu konsultatīvā atbalsta sniegšanai izglītības iestādē izglītojamajiem ar PMP risku, īstenojamo atbalsta pasākumu pašvaldībā un izglītības iestādē noteikšanas un atbalsta piešķiršanas metodiku, kā arī sadarbības partneru finanšu plūsmas aprakstu, īpašu uzmanību pievēršot tam, lai nenotiktu pārklāšanās ar citiem finansējuma avotiem. Lai to nodrošinātu, paredzēts izveidot datu operatīvās uzskaites sistēmu, kurai izstrādāta tehniskā specifikācija. Tajā tiks uzkrāti dati par PMP riska rādītājiem un projekta ietvaros saņemto atbalstu pašvaldības, izglītības iestādes un individuālā līmenī. Plānots, ka operatīvo uzskaites sistēmu varēs integrēt VIIS, lai nodrošinātu PMP rādītāju uzskaiti arī pēc projekta beigām.

1. PMP RISKU GRUPAS RAKSTUROJUMS, PAZĪMES UN IDENTIFICĒŠANA

Latvijā pastāv divas ar **PMP risku saistītas mērķa grupas**:

- obligātā izglītības vecuma bērni, kuri nav reģistrēti nevienā izglītības iestādē;
- izglītojamie, kuri ir reģistrēti izglītības iestādēs, bet neattaisnotu iemeslu dēļ kavē mācības (šie izglītojamie ir augsta PMP riska grupa un viņiem plānojami preventīvi un intervences pasākumi).

IKVD apkopotie dati "Par obligātā izglītības vecuma bērniem, kuri nav reģistrēti nevienas izglītības iestādes sarakstā (2016./2017. m.g.)" liecina, ka kopējais izglītības iestādēs neregistrēto bērnu skaits palielinās.

Eiropas Komisijas 2013. gada pētījumā secināts, ka faktori, kādēļ jaunieši Latvijā izvēlas priekšlaicīgi pārtraukt mācības, ir ļoti individuāli un parasti tas ir kumulatīvs process, nevis pēkšņs lēmums. 2014. gadā veiktajā pētījumā par priekšlaicīgas mācību pamešanas iemesliem un riskiem jauniešiem vecuma grupā no 13 līdz 18 gadiem (Izglītības un zinātnes ministrija 2015) secināts, ka ir iespējams noteikt dažas pazīmes, kurām ir tendence atkārtoties. Četri visbiežāk identificētie iemesli ir – mācību motivācijas trūkums (15%), vēlme sākt strādāt algotu darbu (13%), grūtniecība, laulības (12%), nepatika mācīties (12%). Savukārt starp visiem jauniešiem atbilstošajiem PMP iemesliem visbiežāk minētais ir motivācijas trūkums (33%) un nepatika mācīties (27%), vēlme sākt strādāt algotu darbu (26%), ko iespējams arī interpretēt kā vēlmi uzsākt patstāvīgu dzīvi. 23% PMP jauniešu par mācību pamešanas iemeslu min veselības problēmas. Pētījumā teikts, ka kopumā katrs ceturtais PMP jaunietis norādījis uz sociālo attiecību iemesliem. Ar vecākiem saistītus iemeslus min tikai 3% aptaujāto.

PMP saistīta ar četrām risku grupām:

- **ar mācību darbu vai izglītības iestādes vidi saistītie riski,**
- **sociālās vides un veselības riski,**
- **ekonomiskie riski,**
- **ar ģimeni saistītie riski (1. attēls).**

PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS RISKI

SOCIĀLĀS VIDES UN VESELĪBAS RISKI

- ▶ bieži slimo
- ▶ īpašas vajadzības
- ▶ slims vecāks/tuvinieks
- ▶ grūtniecība/mazs bērns
- ▶ laulība/attiecības
- ▶ atkarība

AR MĀCĪBĀM/SKOLAS VIDI SAISTĪTI RISKI

- ▶ neattaisnoti mācību kavējumi
- ▶ grūtības mācībās
- ▶ konflikti ar klasesbiedriem, pedagogiem
- ▶ vardarbība

EKONOMISKIE RISKI

- ▶ apgrūtināta nokļūšana uz skolu
- ▶ materiālie apstākļi
- ▶ mājās nav pieejas internetam
- ▶ pienākumi mājās, kas traucē mācībām

AR ĢIMENI SAISTĪTI RISKI

- ▶ vecāki ilgstošā prombūtnē
- ▶ pieskata brāli/māsu
- ▶ vecākiem atkarība
- ▶ konflikti/vardarbība ģimenē
- ▶ vecāki nepietiekoši atbalsta
- ▶ vai pārlieku iesaistās

Svarīgi atcerēties, ka izglītojamo ikdienas uzvedības novērojumi ļauj ne tikai savlaicīgi apzināt PMP riskam pakļautos izglītojamos, bet palīdz izstrādāt atbalsta sistēmu problēmu samazināšanai un novēršanai. Pedagoģis nav speciālists ne sociālajā darbā, ne psiholoģijā, tādēļ nepieciešamības gadījumā svarīgi vērsties pie izglītības iestādes vai pašvaldības atbalsta komandas, kas palīdzētu izstrādāt individuālo atbalsta plānu katram izglītojamajam.

Izglītības iestādes atbalsta komandu var veidot (VISC):

- administrācijas pārstāvis (direktors, direktora vietnieks, izglītības metodiķis),
- izglītības psihologs,
- speciālais pedagoģis, speciālās izglītības skolotājs,
- sociālais pedagoģis,
- logopēds, skolotājs–logopēds,
- pedagoga palīgs,
- skolotājs (klases audzinātājs, mācību priekšmeta skolotājs),
- vecāki,
- cita kompetenta persona.

1.1. Agrīnā brīdināšanas sistēma (individuālo risku noteikšanas iespēja)

PMP ir process, kas sākas krietni pirms skolas pamešanas. Vienu līdz trīs gadus pirms tam izglītojamajiem parādās identificējamās riska pazīmes (Allensworth 2005; Neild, Balfanz 2006; Rumberger 2004).

Jēdziens “agrīnā brīdinājuma sistēma” tiek izmantots, lai raksturotu sistēmas, darbības un programmas, kas saistītas ar agrīno brīdinājuma signālu un riska faktoru identifikāciju. Parasti šī sistēma iekļauj savāktos datus par skolēniem, lai identificētu riska faktorus un veicinātu mērķtiecīgu sekojošo darbību. Tie ir cieši saistīti ar datu vākšanas sistēmu kopumā un ar agrīnās intervences mehānismiem (Maslo 2015).

Pētījumi rāda, ka daudzi izglītojamie, kas pamet mācības, pirms tam mēnešiem, pat gadiem ilgi skolā vai ārpus tās dod “brīdinājuma signālus”. Agrīnai PMP riska situācijas atklāšanai jānotiek ar visaptverošu skatu uz individu, uzlūkojot arī sociālos, ar ģimeni saistītos un emocionālos faktorus. Pedagoģs kā cilvēks, kurš diendienā strādā ar izglītojamo un labi viņu pazīst, ir viens no nozīmīgākajiem profesionāļiem, kas var palīdzēt izglītojamajiem sasniegt dzīves mērķus, ja laicīgi pamana PMP risku signālus.

Izglītojamais, kurš pakļauts ar mācību darbu
un izglītības iestādes vidi saistītiem PMP riskiem

Šai risku grupai pakļauto izglītojamo pedagoģam pamanīt ir visvienkāršāk, jo galvenā pazīme, kas norāda uz iespējamo piederību šai grupai, ir tas, ka izglītojamais bieži saņem zemus vērtējumus. Tā kā pedagoģs vistiešākajā veidā ir saistīts ar izglītojamā mācību darbu, tad par šo risku liecina sekmju ieraksti žurnālā (papīra vai elektroniskā formā).

Zemu vērtējumu skaita pieaugums loģiski var novest pie tā, ka izglītojamais nespēj sekot līdzi mācību saturam, veikt uzdevotus uzdevumus un rezultātā var pamest izglītības iestādi. Ilgstošī zemi vērtējumi dažādos mācību priekšmetos mazina motivāciju mācīties – izglītojamais arvien biežāk nav sagatavojies nākamajai stundai, jo uzskata, ka tāpat nekas neizdosies. Tā rezultātā krājas mācību parādi un neattaisnoti mācību stundu un nodarbību kavējumi. **Pedagoģam īpaši jāpievērš uzmanība izglītojamajam, kuram ir zemi mācību sasniegumi vismaz**

trijos mācību priekšmetos, jo tas jau ir nopietns signāls, ka pastāv risks viņam palikt uz otru gadu un mācību dēļ pamest izglītības iestādi.

Mācību grūtību pamatā var būt gan valodas barjera, gan problēmas ārpus skolas, piemēram, problēmas ģimenē, kā arī pārāk liela mācību slodze, ar ko izglītojamais netiek galā, gan arī papildu slodze interešu izglītībā vai kāds hobijs. Tādējādi riskam, kas saistīts ar mācību grūtībām, var tikt pakļauti arī talantīgi izglītojamie, kuri nopietni nodarbojas, piemēram, ar sportu vai mākslu.

Pievēršot uzmanību vecāko klašu vai kursu izglītojamajiem, nedrīkst izslēgt, ka izglītojamais ārpus izglītības iestādes jau strādā algotu darbu – varbūt vēl vakaros vai pat naktīs. Tas noteikti var ietekmēt spēju koncentrēties mācībām. Tāpat algota darba veikšana var mazināt motivāciju mācīties, jo, pirmkārt, izglītojamais ir ieguvis darbu bez izglītības dokumenta, otrkārt, viņš var būt aptvēris, ka tas, ko māca skolā, viņa dzīvei ārpus izglītības iestādes nav nepieciešams. Ja apgūtais profesionālajā darbā nenoder, tas likumsakarīgi mazina vēlmi mācīties, un tādējādi sekmes pasliktinās.

Sliktas sekmes rada sliktu pašizjūtu – izglītojamais var justies atstumts, nenovērtēts, un tas var veicināt dažādas uzvedības problēmas, kas var izpausties gan kā regulāri konflikti ar citiem izglītojamajiem klasē un izglītības iestādē, gan kā konflikti ar pedagogiem. Izglītojamais, kuram ir mācību grūtības, var kļūt gan par citu apsmiekla objektu, gan arī pats kļūt vardarbīgs. Abos gadījumos tas var novest pie mobinga izpausmēm, kas uzskatāmas par nopietnu problēmsituāciju un prasa ilgstošu risināšanu.

Eksistē daudz un dažādi iemesli, kas var ietekmēt vai veicināt PMP risku parādīšanos, tādēļ pedagogiem jāpievērš īpaša uzmanība situācijas analīzei, piemēram:

- izglītojamajam izglītības iestādē ir garlaicīgi,
- pedagogu darba kvalitāte neatbilst izglītojamā vajadzībām un spēju potenciālam,
- bērni un jaunieši nezina, ko dzīvē vēlas darīt un sasniegt,
- negatīva iepriekšējā mācību pieredze,
- augsti vai pārspīlēti izglītības iestādes disciplīnas standarti,
- neatbilstošs izglītības satura pasniegšanas veids,
- neatbilstoša vai neprofesionāla izglītības iestādes atbalsta personāla rīcība,

- slikts izglītības iestādes mikroklimats,
- slinkums, nepatika mācīties,
- u.c.

Ja pedagogs ir fiksējis kādas pazīmes, kas liecina par šīs riska grupas problēmām, tās noteikti nedrīkst atstāt bez ievērības, jo izglītojamā sliktā pašizjūta izglītības iestādē var pieaugt un tas var ietekmēt ne tikai mācības, bet atstāt negatīvu iespaidu uz visu turpmāko dzīvi.

Izglītojamais, kurš pakļauts ar sociālo vidi un veselību saistītiem PMP riskiem

Šai risku grupai piederošu izglītojamo pedagogam pamanīt varētu būt grūti, jo par sociālajām un veselības problēmām cilvēki runā nelabprāt, iespējams, pat vēlas tās slēpt. Ja izglītojamajiem ir invaliditāte, speciālas vajadzības (iegūti vai iedzimti funkcionāli traucējumi), specifiskas veselības problēmas vai īpatnības, pedagogs par to, visticamāk, ir informēts. Tāpat, ja veselības problēmas ir redzamas, tad ir vieglāk reaģēt uz izglītojamā iespējamajām problēmām un nodrošināt nepieciešamo atbalstu. Turklāt daudzos gadījumos atbalsta nodrošināšana izglītojamajiem ar veselības un sociālās vides radītām problēmām valstī ir jau paredzēta, svarīgi, lai pedagogs zinātu par atbalsta iespējām.

Speciālās izglītības iestādēs ir pieejama plašāka informācija par izglītojamā veselību, kas nozīmē, ka ir iespējams jau preventīvi novērtēt, vai šie traucējumi var būtiski ietekmēt mācību procesu. Neskatoties uz to, ka izglītojamie visbiežāk dzīvo šo izglītības iestāžu internātos, nelabvēlīga sociālā vide, tai skaitā, ģimenē (visbiežāk – vecāku vardarbība, vienaldzība pret saviem bērniem u.tml.) var būtiski ietekmēt izglītojamā nākotni, jo šādā situācijā *savienojas* vairāki riska faktori. Taču ir jāpieļauj situācijas, ka izglītības iestādē trūkst informācijas par izglītojamā veselību, vai, piemēram, par viņa ģimenes locekļu veselības problēmām. Iespējams, ka izglītojamais ļoti smagi pārdzīvo tuvinieku slimību vai viņam mājās jāuzņemas slimnieka kopēja loma.

Mediķi un psihologi ir atzinuši, ka dažādas atkarības (no alkohola, narkotikām, interneta u.c.) ir uzskatāmas par slimību, nevis izlaidīgu dzīvesveidu, to vajadzētu atcerēties arī pedagogiem un visai sabiedrībai. Arī atkarība no smēķēšanas, kas bieži saistīta ar nelabvēlīgu apkārtējo vidi, ir aktuāla mūsdienu problēma, kas norāda uz nepieciešamību pievērst speciālistu uzmanību. Ja izglītojamajiem

ir novērotas kādas izpausmes, kas liecina par atkarībām, speciālistu palīdzība viņiem ir noteikti nepieciešama. Viegļākais ceļš būtu paziņot, ka izglītojamajiem ar izteiktām atkarībām nav vietas skolā, taču tieši izglītības iestāde ir tā institūcija, kurai ir iespējas cilvēkiem palīdzēt, sniedzot atbalstu.

Domājot par vecāko klašu un kursu izglītojamajiem, arī grūtniecība un laulība var radīt riskus, kas noved pie PMP. Laulības un bērna gaidīšana ir priecīgi notikumi, taču tradicionāli tiek attiecināti uz pieaugušā dzīvi, savukārt mācīšanās skolā ir bērnības daļa. Apkārtējo neizpratne vai neadekvāta reakcija uz šiem cilvēka dzīvei tik svarīgajiem notikumiem var būtiski ietekmēt izglītojamā attieksmi pret izglītības iestādes apmeklēšanu. Turklāt jāatceras, ka vēl pirms dažiem gadu desmitiem skolniecei, kura gaidīja bērniņu, no skolas bija jāaiziet. Un sabiedrības uzskatus mainīt nebūt nav viegli. Tādēļ izglītības iestādes atbalsts šajā situācijā ir būtisks.

Sociālās vides un veselības riski var novest pie vairākkārtējas izglītības iestādes maiņas un otrādi – bieža izglītības iestādes maiņa var radīt apstākļus, kas veicina sociālos riskus. Tādējādi jāpievērš uzmanība arī šim faktoram.

Izglītojamais, kurš pakļauts ekonomiskiem PMP riskiem

Ekonomiskie riski, kas var izraisīt PMP, izglītojamo uzvedībā ir novērojami saistībā ar izglītojamā (un viņa ģimenes) finansiālajām iespējām iesaistīties izglītības iestādes mācību procesā un ārpuskolas pasākumos. Dažreiz riski ir acīmredzami – izglītojamajiem trūkst finansiālo līdzekļu, lai nokļūtu izglītības iestādē, lai iegādātos nepieciešamo apģērbu vai sporta inventāru, lai dotos kopā ar klasi ekskursijā vai mājās nodrošinātu interneta pieslēgumu u. tml. Ir situācijas, kurās šos riskus novērot ir sarežģītāk – ģimenes ierobežoto finansiālo iespēju dēļ izglītojamajiem ir nepieciešamība sākt strādāt algotu darbu vai strādāt ģimenes uzņēmumā vai saimniecībā, bet izglītības iestādē par to var nebūt informācijas.

Izglītības iestādē var arī nezināt par izglītojamā finansiālajām saistībām (pēmēram, parādi, kredīti), kā arī nepieciešamību vai vēlmi sākt strādāt algotu darbu finansiālo problēmu risināšanai vai arī tādēļ, ka draugi, vienaudži sākuši darba gaitas. Tādējādi, PMP risku konstatēšanai nozīmīgas ir arī sarunas ar izglītojamajiem.

Jāatzīst, ka arī ekonomiskie riski ir jūtīga tēma, taču, kad tie apzināti, to risināšana un atbalsta pasākumu organizēšana ir relatīvi vienkārša, ja ir

iespējams iegūt finansiālo palīdzību. **Šo risku novēršana iespējama samērā īsā laikā pēc to apzināšanas, un tas būtiski palīdz izglītojamajiem mazināt PMP iespējamību.**

Izglītojamais, kurš pakļauts ar ģimeni saistītiem PMP riskiem

Šī risku grupa ir saistīta ar situāciju ģimenē, kas pedagogam bieži nav viegli apzināma. Te noteikti jādodomā par sadarbības iespējām ar izglītojamā ģimenes locekļiem vai citām personām. Pedagogam jāatceras, ka neviena ģimene nav labāka vai sliktāka par citām, tās vienkārši ir atšķirīgas, un tas nozīmē, ka pedagogam profesionāli jāizvēlas piemērotākais sadarbības veids.

PMP riskam pakļauti izglītojamie, kuriem abi vecāki strādā citā valstī vai atrodas ilgstošā prombūtnē kādu citu iemeslu dēļ. Šāda situācija izglītojamajiem var radīt gan emocionālas, gan sociālas problēmas. Piemēram, iespējams, ka nav neviena, kas izglītojamajam atgādinātu, ka no rīta jādodas uz izglītības iestādi. **Visos gadījumos gaidīt no pusaudža vecuma izglītojamā apzināti atbildīgu un patstāvīgu rīcību situācijās, kad trūkst pieaugušā iezīmētu audzināšanas robežu, ir pārāk optimistiski.** Tāpēc ir skaidrs, ka šāda un līdzīgas situācijas uzskatāmas par riskus izraisošām un ir jādodomā par atbalsta pasākumiem.

Līdzīgi ir situācijās, kad izglītojamajiem jāuzņemas atbildība par brāļu un māsu pieskatīšanu. Tas var būt gan vecāku prombūtnes, gan deviantas uzvedības (alkoholisms, narkomānija u.tml.) gadījumos. Šādā situācijā izglītības iestāde jauniešiem nav prioritāte, un, ja viņš nesaņem atbalstu no izglītības iestādes gan mācībās, gan finansiāli, gan emocionāli, pastāv risks, ka skolu viņš var pamest jebkurā brīdī.

Nepietiekams vecāku atbalsts bērna mācību grūtību vai uzvedības problēmu samazināšanai arī var radīt izglītības iestādes pamešanas riskus. Vecāku atbalsta trūkuma iemesli var būt dažādi – gan jau minētie, gan arī laulības šķiršana, vardarbība ģimenē u.c. Visi šie notikumi novērš izglītojamā uzmanību no mācībām un samazina motivāciju mācīties.

Situācija, kad bērns tiek ievietots ārpusģimenes aprūpes iestādē, ir nopietns emocionāls pārdzīvojums gan saistībā ar aiziešanu no ģimenes, gan adaptāciju jaunajos sociālajos apstākļos.

Ar ģimeni saistītie PMP riski var skart ne tikai izglītojamos no sociālā riska ģimenēm, bet var izveidoties ikvienā ģimenē. Ja vecāki ir ļoti aizņemti darbā, bērni

jūtas atstumti un cieš no vecāku uzmanības trūkuma, un tas var veicināt mācību motivācijas samazināšanos. Līdzīgas problēmas var radīt arī pārlietu liela vecāku kontrole un iejaukšanās bērna vai jaunieša mācībās un nodarbībās izglītības iestādē.

Riska faktors mācību pārtraukšanai var būt arī izglītojamā un viņa ģimenes kultūras vai reliģijas atšķirību ignorēšana. Noteicošais šādās situācijās ir attiecību veidošana un norobežošanās barjeru pārvarēšana.

Ņemot vērā, ka PMP ir kompleksa problēma, tad, lai palīdzētu riska grupā esošajiem izglītojamajiem, svarīga ir mērķtiecīga intervence atbalsta sistēmas ietvaros. Pedagoģa vērīgums PMP risku apzināšanā, kā arī savlaicīgi veikti preventīvie un intervences pasākumi individuālā līmenī ir nozīmīga palīdzība izglītojamajiem viņu turpmākajā izglītības procesā. Kad izvērtēti riski, lai organizētu mērķtiecīgu intervenci, atbalsta sistēmas ietvaros katram izglītojamajam tiek sastādīts individuālais priekšlaicīgas mācību pamešanas riska samazināšanas plāns (39. lpp). (*Risku izvērtējuma veidlapu un vērtēšanas principus skatīt 1. pielikumā.*)

2. PAŠVALDĪBU UN IZGLĪTĪBAS IESTĀŽU LOMA PMP RISKA SAMAZINĀŠANĀ

Saskaņā ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 286 "Par konceptuālo ziņojumu "Par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai, lai nodrošinātu 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus" ieviešanu"" (MK rīkojums Nr. 286, 2016) (turpmāk – Ziņojums), lai nodrošinātu SAM ieviešanu, PMP problemātiku pašvaldībās veido gan **izglītības kvalitāte, gan ģimeņu sociāli ekonomiskais stāvoklis, gan jauniešu un viņu vecāku vērtīborientācija un sadarbības kvalitāte starp izglītības iestādēm, pašvaldībām un valsts institūcijām**, kā arī pašvaldības iespējas nodrošināt jauniešiem pieeju alternatīviem izglītības veidiem.

Ņemot vērā pētījuma "Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18–24) iesaistīšanos (atgriešanos) mācīšanās mūža garumā" (2014) PMP jauniešu aptaujas rezultātus, reģionālajā griezumā **jauniešiem tikuši identificēti dažādi PMP cēloņi. Vidzemē** – grūtības apvienot mācības ar darbu un augstas transporta izmaksas, **Rīgas reģionā** – nespēja apvienot mācības ar darbu, atbildību pret ģimeni, hobijiem. Pētījumā secināts, ka Rīgas izglītības iestādēm ir īpaši raksturīgi, ka pedagogi vairāk strādā ar talantīgajiem izglītojamajiem, līdz ar to izglītojamie, kuriem nepieciešama individuāla pieeja, paliek novārtā. **Kurzemē un Zemgalē** – nespēja savienot darbu ar mācībām, īpaši akcentējot darbu ārzemēs. **Latgalē** – dzīves apstākļi, ekonomiskā situācija un mācību satura apguves grūtības, kas saistītas ar neregulāru skolas nodarbību apmeklēšanu un fiziskām grūtībām nokļūt mācību vietā (liels attālums, veselības problēmas, slikta emocionālā pašsajūta).

Saskaņā ar pētījuma par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai (IZM 2015) (turpmāk – Pētījums) datiem lielāks PMP risks varētu būt izglītojamajiem, kuri nāk no lauku reģioniem un mācās pilsētā esošās izglītības iestādēs, t.i., gadījumos, kad izglītības iestāde atrodas samērā tālu no pastāvīgās dzīves vietas. Līdz ar to būtiska nozīme ir **pašvaldību savstarpējai sadarbībai** PMP riskam pakļauto izglītojamo apzināšanā un

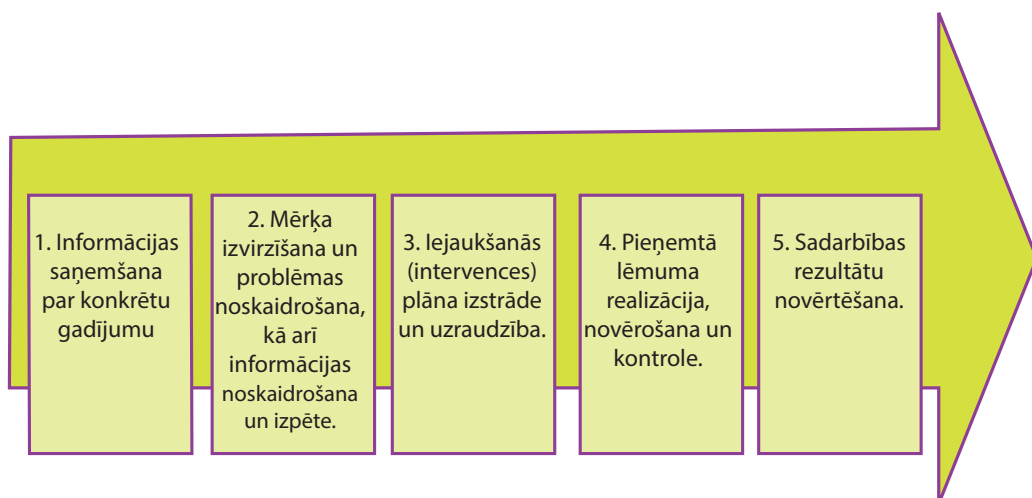
palīdzības sniegšanā, lai viņi atgrieztos mācību iestādē. Pētījumā arī vērojama korelācija ar sociāli ekonomisko situāciju ģimenēs un valstī kopumā.

Sadarbība ir viens no būtiskākajiem nosacījumiem izvirzīto mērķu sasniegšanai. Tomēr starpinstitucionālā sadarbība Latvijas pašvaldībās ir atšķirīga, īpaši akcentējot mazās pašvaldības. Ne katrā pašvaldībā ir izveidots starpinstitūciju sadarbības modelis (bāriņtiesa, pašvaldību sociālie dienesti, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras filiāles, dzimtsarakstu nodaļas, valsts un pašvaldības policija u.c. institūcijas). Ne vienmēr iesaistīto institūciju atbildība un pienākumi pašvaldībās ir precīzi definēti un tiek nodrošināta to darbības nepārtrauktība. Pašvaldības pārsvarā nav veidojušas PMP riska izglītojamo reģistrus, kas veicinātu arī operatīvāku informācijas apmaiņu un starpinstitūciju sadarbību PMP risku novēršanā. Būtiska ir pašvaldības loma vecāku iesaistīšanai jauniešu izglītības un sociālo problēmu risināšanā. Ne visi PMP riskam pakļauto izglītojamo vecāki ir informēti un tiek iepazīstināti ar PMP riska situācijām un atbalsta iespējām pašvaldībā.

Likuma "Par pašvaldībām" 15. panta 23. punktā (Saeima 1994) noteikts pienākums pašvaldībām īstenot bērnu tiesību aizsardzību attiecīgajā administratīvajā teritorijā, savukārt saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta trešajā daļā noteikto bērna tiesību aizsardzība īstenojama, sadarbojoties ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskajām organizācijām un citām fiziskajām un juridiskajām personām (Saeima 1998). Starpinstitucionālā sadarbība nepieciešama, lai bērnu tiesību aizsardzības subjekti varētu veiksmīgi īstenot normatīvajos aktos noteiktās prasības, nodrošinot bērnu tiesības, piemēram, bērna drošību, aizsardzību, **tiesības uz izglītību**, tiesības būt pasargātam no fiziskas, garīgas un seksuālas ekspluatācijas.

Sadarbības procesu veido sekojoši posmi (ESF projekts "Atbalsta programmu izstrāde un īstenošana sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu atbalsta sistēmas izveidei" 2013) (2. attēls).

Starpinstitucionālā sadarbība ir nozīmīga, lai normatīvo aktu noteiktajā kārtībā sniegtu atbalstu izglītības iestādēm, ne tikai, nodrošinot izglītības ieguvu, mazinot PMP riskus (apzinot gan institucionālos, gan individuālos faktorus), bet arī, risinot dažādus sarežģītus problēmgadījumus.

2. attēls. Sadarbības procesa posmi

Pašvaldībām, kuras līdz šim nav izveidojušas starpinstitūciju sadarbības modeli, kas nodrošinātu gan PMP datu uzkrāšanu un analīzi, gan izstrādātu un veiktu preventīvos pasākumus PMP seku apzināšanā un novēršanā, tas būtu pirmais veicamais uzdevums. Veidojot starpinstitūciju sadarbības modeli, ir jāņem vērā, ka svarīgs ir saskaņots sadarbības komandas darbs, regulāra informācijas aprīte un pieejamība, regulāri plānotas un saskaņotas tikšanās visiem komandas dalībniekiem, jo sanāksmēs būtiska ir visu sadarbības partneru dalība. Sadarbības komandai ir jābūt savlaicīgi informētai par visiem notikumiem (par tiesas sēžu datumiem, lēmumiem, ģimenes apmeklējumiem, izpētes rezultātiem u.c.), kuri saistīti ar darbu ar PMP riska izglītojamajiem (3. attēls).

Tā kā PMP problēmgadījumi ir individuāli un atšķirīgi, tad arī risinājumiem jābūt individuāliem, tie nevar būt standartizēti un vienādi visiem PMP riska izglītojamajiem. Pašvaldībai, plānojot atbalstu PMP riska samazināšanai, būtu jāveicina izglītojamo individuālo spēju un talantu attīstība, jānodrošina labvēlīga mācību vide, atbalstošs pedagoģiskais personāls ar vēlmi nepieļaut, ka mācības tiek pārtrauktas priekšlaicīgi.

3. attēls. Starpinstitūciju sadarbības modelis

Pašvaldību loma

Katraš pašvaldības pienākums ir nodrošināt bērniem un jauniešiem, kuru dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, iespēju iegūt izglītību, kā arī sekot, lai mācības netiktu priekšlaicīgi pārtrauktas. Viens no PMP riskiem ir ilgstoši neattaisnoti kavējumi. MK noteikumi Nr. 871 “Obligāto izglītības vecumu sasniegušo bērnu uzskaites kārtība” (2009) nosaka katrai pašvaldībai pienākumu, izmantojot VIIS, vismaz četras reizes gadā apkopot datus par obligāto izglītības vecumu sasniegušajiem bērniem un jauniešiem, kuri neapmeklē izglītības iestādes, un rūpēties par viņu mācību atsākšanu. Pašvaldībai ir būtiski analizēt informāciju par PMP riskiem. MK noteikumi Nr. 89 “Kārtība, kādā izglītības iestāde informē izglītojamo vecākus, pašvaldības vai valsts iestādes, ja izglītojamais bez attaisnojoša iemesla neapmeklē izglītības iestādi” (2011) liek pašvaldības izglītības pārvaldes iestādei vai izglītības speciālistam, ievērojot VIIS ievadīto informāciju, ja nepieciešams, sadarbībā ar izglītības iestādi un citām institūcijām, tostarp sociālo dienestu un bāriņtiesu, noskaidrot izglītības iestādes neapmeklēšanas cēloņus un koordinēt to novēršanu. Tātad pašvaldībām ir īpaši svarīga loma efektīvas informācijas apmaiņas nodrošināšanā starp izglītības iestādēm, pašvaldību

un valsts institūcijām, kā arī aktīvā rīcībā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemeslu identifikācijā un novēršanā.

Izglītības iestāžu loma

Nozīmīga loma PMP riska mazināšanā ir izglītības iestādei. MK noteikumi Nr. 788 "Valsts izglītības informācijas sistēmas saturs, uzturēšanas un aktualizācijas kārtība" (2010) jau tagad paredz, ka izglītības iestādēm regulāri jāievada VIIS informācija par ilgstošiem neattaisnotiem izglītojamo kavējumiem, kavējumu ilgumu, to iemesliem un rīcību kavējumu novēršanai, kā arī izglītojamā mācību statusu (eksterns, mācās ārzemēs, mācās uz laiku, mājas apmācība, māj mācība, neapmeklē uz laiku, devies līdzī vecākiem, kas nosūtīti diplomātiskajā dienestā) un atskaitīšanas no izglītības iestādes iemeslu (beidzis, izstājies, miris, bezvēsts prombūtnē, cits iemesls).

MK noteikumi Nr. 89 "Kārtība, kādā izglītības iestāde informē izglītojamo vecākus, pašvaldības vai valsts iestādes, ja izglītojamais bez attaisnojoša iemesla neapmeklē izglītības iestādi" (2011) nosaka izglītības iestādes pienākumu katru dienu reģistrēt izglītojamo kavējumus un informēt par tiem (nepilngadīga) kavētāja vecākus, kā arī ievadīt atbilstošu informāciju par kavējumiem VIIS, ja neattaisnoti kavējumi ieilgst, jo viens no PMP riskiem ir tieši ilgstoši neattaisnoti kavējumi.

Lai varētu veikt preventīvus un intervences pasākumus, jau mācību gada sākumā izglītības iestādei jāpastāda PMP riska grupas izglītojamo saraksts, kurš var tikt papildināts mācību gada gaitā, un plāns risku prevencijai.

Katrā klasē par PMP riskam pakļauto izglītojamo pamanīšanu atbildīgs galvenokārt ir klases audzinātājs (var būt arī cita atbildīgā persona). Uzsvars liekams uz preventīviem un intervences pasākumiem. Skolas administrācijas pārstāvim jāapkopo informācija no visām klasēm. Jau septembrī jāorganizē klašu audzinātāju sanāksme, pieaicinot skolas atbalsta personālu, lai apspriestu PMP sarakstu kopumā. Izskatāmie jautājumi ir: kuros gadījumos izglītības iestāde varētu tikt galā pašas spēkiem, kādi intervences un prevencijas pasākumi ir skolas rīcībā, vai ir nepieciešami individuāli atbalsta pasākumi vai konsultācijas, vai ir nepieciešams pašvaldības atbalsts.

2.1. Projekta īstenošanu, sadarbības partneru un stratēģisko partneru pienākumi un sadarbības iespējas

- 1) Projekta finanšu saņēmēja – IKVD pienākumi ir:
 - projekta vadība, t.sk. finanšu **vadība un uzraudzība**;
 - **vadlīniju**, rekomendāciju **izstrāde**, pilnveide un publicēšana;
 - sadarbības **partneru konsultēšana un uzraudzība**;
 - ekspertu piesaiste un to darbības **koordinēšana**;
 - projekta **rezultātu un datu uzskaites un analīze**;
 - labās prakses **apkopošana**;
 - **informācija** un publicitāte;
 - **reģionālo koordinatoru** darbs;
 - projekta dokumentu **pārvaldība**.
- 2) **Projekta sadarbības partneru – pašvaldību un valsts profesionālās izglītības iestāžu (turpmāk – SP) – pienākumi ir:**
 - PMP izglītojamo un tiem **nepieciešamā atbalsta apzināšana** pašvaldības teritorijā (valsts profesionālās izglītības iestāžu gadījumā – izglītības iestādē);
 - **ikgadēja PMP samazināšanas rīcības plāna sagatavošana** un īstenošanas koordinēšana pašvaldībā, iesaistot nepieciešamos stratēģiskos partnerus;
 - (pašvaldībām) jaunatnes organizāciju un biedrību vai nodibinājumu, kas veic darbu ar jaunatni, jaunatnes **iniciatīvas projektu atlase**, par pamatu ņemot finansējuma saņēmēja izstrādāto konkursa nolikumu; jaunatnes iniciatīvu projektu īstenošanu nodrošina jaunatnes organizācijas un biedrības vai nodibinājumi, kas veic darbu ar jaunatni, kopā ar pašvaldībām un reģionālo koordinatoru;
 - (pašvaldībām) **izglītības iestāžu nodrošināšana ar speciālistiem** un citiem resursiem PMP samazināšanas pasākumu īstenošanai;
 - rezultātu un **datu monitorings**, to **analīze** un ietekmes **izvērtēšana**;
 - **mācību kavējumu monitorings** pašvaldības vai profesionālās izglītības iestādes līmenī.

- 3) **Projekta sadarbības partneru stratēģisko partneru – izglītības iestāžu – pienākumi ir:**
- **mācību kavējumu monitorings** izglītības iestādes līmenī;
 - izglītojamo PMP **risku apzināšana un izvērtēšana**;
 - **atbildīgās personas noteikšana** katram izglītojamajam no PMP riska grupas;
 - **izglītojamā individuālā PMP samazināšanas rīcības plāna izstrāde** un iesniegšana pašvaldībā;
 - **atbalsta pasākumu nodrošināšana** atbilstoši individuālajam rīcības plānam;
 - iesaistīto pedagogu **kompetences pilnveide** PMP risku novēršanā.
- 4) **Projekta pašvaldību stratēģisko partneru – pašvaldību dienestu** (bāriņtiesa, pašvaldību sociālie dienesti, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras filiāles, dzimtsarakstu nodaļas, valsts un pašvaldības policija u.c.) **un jaunatnes organizāciju un biedrību vai nodibinājumu – pienākums ir:**
- PMP samazināšanas rīcības plānā ietverto pasākumu īstenošana.

3. PMP SAMAZINĀŠANAS SISTĒMAS IZVEIDE

Riska faktoru identificēšana nav pietiekama, lai risinātu problēmas. Lai panāktu PMP samazinājumu, izglītojamajiem, kuri identificēti, pamanot dažādus brīdinājuma signālus, jābūt laicīgi nodrošinātiem ar atbalstu, lai viņu pamatproblēmas varētu tikt risinātas.

Pašvaldības ir vispārējās izglītības iestāžu dibinātāji, valsts profesionālās izglītības iestādes atrodas IZM un citu ministriju, kā arī atsevišķu pašvaldību padotībā, un to izglītojamo loku veido izglītojamie no visām pašvaldībām. Pašvaldībai ir jānodrošina, lai tās dibinātajās un teritorijā izvietotajās izglītības iestādēs tiktu īstenots kvalitatīvs izglītības process un tās teritorijā deklarētie obligātās izglītības vecumposma izglītojamie iegūtu izglītību. **PMP gadījumu skaita samazināšanas pasākumu koordinētas sistēmas izveide ir viens no galvenajiem pašvaldības uzdevumiem**, nodrošinot citu institūciju, iestāžu, nevalstisko organizāciju, t. sk. reģionāla un nacionāla līmeņa jaunatnes organizāciju un biedrību vai nodibinājumu, kas veic darbu ar jaunatni, iesaistīšanu sistēmas darbībā.

Pamatojoties uz MK noteikumu Nr. 460 (2016) 16.2. apakšpunktā noteikto, sadarbības partnerim ir jāizstrādā preventīvo un intervences pasākumu vidēja termiņa plāns PMP riska samazināšanai. Attīstības plānošanas sistēmas likuma 8. un 9. pants nosaka, ka vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumenti tiek izstrādāti termiņam līdz septiņiem gadiem un ir hierarhiski pakārtoti ilgtermiņa attīstības plānošanas dokumentiem. Sadarbības partnerim preventīvo un intervences pasākumu vidēja termiņa plāns PMP riska samazināšanai (turpmāk – Plāns) būtu jāveido projekta īstenošanas periodam. Plānā jāparedz darbības, kas vērstas gan uz institucionāliem, gan uz individuāliem faktoriem. Plānoto uzdevumu izpildei jābūt novērtējamai pēc noteiktiem kvalitātes rādītājiem.

PMP novēršana prasa uzlabojumus ne tikai izglītības, bet arī sociāli ekonomiskajā politikā (ekonomikas izaugsme, nabadzības novēršana, veselības uzlabošana, efektīva migrantu un minoritāšu iekļaušana sabiedrībā). Tāpēc tikai holistiskā pieeja cīņā ar priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu var būt efektīva un ilgtspējīga (European Commission et al. 2014).

Pamatojoties uz Ministru kabineta noteikumu Nr. 460 (2016) 16.2. apakšpunktu, sadarbības partnerim (pilsētu un novadu pašvaldībām, valsts profesionālās

izglītības iestādēm) ir jāizstrādā preventīvo un intervences pasākumu vidēja termiņa plāns PMP riska samazināšanai. (3.1. tabula)

3.1. Preventīvo un intervences pasākumu vidēja termiņa plāns PMP riska samazināšanai pašvaldībā vai valsts profesionālās izglītības iestādē

3.1. tabula

N. p. k.	Plānotie mērķi un uzdevumi	Kvalitātes rādītāji	Izpildes periods
Uz institucionālajiem faktoriem orientēti pasākumi			
1.	PMP riska izglītojamo datu bāzes ieviešana un izmantošana	(Piemēram) - Plānots izmantot projektā izstrādāto datu bāzi, kas ļauj identificēt individuālā līmenī PMP riska iemeslus, izglītojamo sociāli ekonomisko stāvokli un citus rādītājus. - Datu bāze kalpo gan prevencijas pasākumu atbalstam, gan PMP statistikas datu iegūšanai. - Tiek veikts mācību kavējumu monitorings.	
2.	Valsts un pašvaldības institūciju iesaistīšanās PMP preventīvo un intervences pasākumu īstenošanā	(Piemēram) - Ir izveidots un ieviests PMP prevencijā iesaistīto institūciju sadarbības modelis. - Iesaistīto institūciju atbildība un pienākumi ir precīzi definēti, tiek nodrošināta to darbības nepārtrauktība. - Nepieciešamības gadījumā tiek piesaistītas citas institūcijas.	
3.	Pedagogu un atbalsta personāla kompetences un kapacitātes darbā ar PMP riska izglītojamajiem uzlabošana	(Piemēram) - Izglītības iestādēs pēc vajadzības tiek nodrošināta atbalsta personāla (pedagoga, psihologa, sociālā pedagoga, pedagoga palīga, speciālās izglītības pedagoga, surdotulka, asistenta, logopēda, ergoterapeita u.c.) pieejamība. - Tiek plānota un īstenota pedagogu un atbalsta personāla kompetences pilnveide darbam ar PMP izglītojamajiem un izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām. - Izglītojamajiem ir pieejamas atbalsta personāla konsultācijas ārpus izglītības iestādes.	

N. p. k.	Plānotie mērķi un uzdevumi	Kvalitātes rādītāji	Izpildes periods
4.	Vienaudžu un jauniešu līderu atbalsta palielināšana PMP riska jauniešiem	(Piemēram) ● Darbā ar PMP mērķa grupām un PMP prevencijas pasākumos ir iesaistījušies jauniešu līderi, jaunatnes organizācijas un biedrības vai nodibinājumi, kas veic darbu ar jaunatni. ● Ir nodrošināts finansējums jaunatnes organizācijām un biedrībām vai nodibinājumiem, kas veic darbu ar jaunatni (gan bāzes, gan projektu finansējums).	
Uz individuālajiem faktoriem orientēti pasākumi			
5.	Vecāku iesaistīšana izglītojamo izglītības un sociālo problēmu risināšanā	(Piemēram) ● Vecāki ir informēti un tiek izglītoti par PMP riska situācijām, iespējamajām atbalsta norisēm. ● Vecāki ir iesaistīti un līdzdarbojas izglītojamo skolas nodarbībās. ● Notiek pieredzes apmaiņas pasākumi ar citiem vecākiem. ● Vecāki apmeklē atbalsta personāla konsultācijas.	
6.	Palīdzības sniegšana ģimenēm, kurām ir ierobežotas finansiālās iespējas izglītojamo pamatvajadzību nodrošināšanai	(Piemēram) ● Ir izvērtēta materiālās palīdzības sniegšanas nepieciešamība, lai mazinātu PMP riskus un vajadzības gadījumā sniegtu individuālu palīdzību pamatvajadzību nodrošināšanai.	
7.	Individuālu, konkrētām situācijām atbilstošu atbalsta pasākumu īstenošana PMP riska izglītojamajiem	(Piemēram) ● Starpinstitūciju sadarbībā ir izstrādāti individuāli PMP riska prevencijas un novēršanas plāni, izglītības iestādes ir iesaistītas to īstenošanā. ● Izglītības iestādē un pašvaldībā ir individuāla pieeja konkrētu izglītojamo problēmsituāciju risināšanā. ● Notiek individuāls, papildu darbs ar PMP riska izglītojamajiem (pedagogi, psihologi, sociālie pedagogi u.c.) gan izglītības iestādē, gan pašvaldībā. ● Ir plānots mērķfinansējums (regulārs) konkrētu PMP prevencijas vai seku novēršanas darbību īstenošanai pašvaldībā un tās izglītības iestādēs atbilstoši konkrētām situācijām un vajadzībām.	

4. PAŠVALDĪBĀ UN IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ ĪSTENOJAMO ATBALSTA PASĀKUMU NOTEIKŠANAS UN ATBALSTA PIEŠĶIRŠANAS KĀRTĪBA

4.1. Iespējas iesaistīties projektā un saņemt finansējumu

Lai varētu sasniegt projekta "Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai" (8.3.4.0/16/I/001) mērķi un īstenot darbības, pašvaldībām un valsts profesionālās izglītības iestādēm ir jāzina, kas veicams, lai varētu **kļūt par sadarbības partneriem** un saņemt atbalstu projekta īstenošanai.

1. Pirms pieteikšanās projektā pašvaldībām vai valsts profesionālās izglītības iestādēm **jāveic izvērtējums (situācijas apraksts)**, tajā iekļaujot ziņas par:
 - esošo situāciju PMP pašvaldībā vai valsts profesionālās izglītības iestādē pēdējos trīs gados;
 - PMP izglītojamo skaitu (pa mācību gadiem);
 - mācību pārtraukšanas cēloņiem;
 - PMP riskam pakļauto mērķa grupas izglītojamo kopējo skaitu un riska raksturojumu;
 - atbalsta pasākumu pieejamību mērķa grupas izglītojamajiem (pašvaldības institūciju speciālistu iesaistīšana, starpinstitucionālā sadarbība u.c. pasākumi);
 - stratēģiskajiem partneriem, kuri tiks iesaistīti projektā plānoto darbību īstenošanā (4.1.1. tabula).
2. Sadarbībā ar stratēģiskajiem partneriem **jāizstrādā preventīvo un intervences pasākumu vidēja termiņa plāns** PMP samazināšanai pašvaldībā vai valsts profesionālās izglītības iestādē saskaņā ar finansējuma saņēmēja izstrādātajām vadlīnijām (3.1. tabula).
3. Jāiesniedz finansējuma saņēmējam minētā informācija **finansējuma saņēmēja** norādītajā termiņā.
4. Sadarbības līguma slēgšanas brīdī **nedrīkst būt nodokļu parādu**, kas kopsummā pārsniedz 150 euro.

Finansējuma saņēmējs, izvērtējot pašvaldību vai valsts profesionālās izglītības iestāžu iesniegto informāciju, pieņem lēmumu par sadarbības partneru

izvēli un slēdz sadarbības līgumus ar sadarbības partneriem visā projekta īstenošanas laikā.

4.1.1. tabula

Esošās situācijas apraksts pašvaldībā vai valsts profesionālās izglītības iestādē pēdējos trīs gados

1. Priekšlaicīgi mācības PĀRTRAUKUŠO izglītojamo skaits

	2014./15. m.g.	2015./16. m.g.	2016./17. m.g.
	Kopā	Kopā	Kopā
Izglītojamo skaits			

2. Mācību pārtraukšanas cēloņi

1.
2.
3.
4.

3. PMP RISKAM PAKĻAUTO mērķa grupas izglītojamo kopējais skaits

	2014./15. m.g.	2015./16. m.g.	2016./17. m.g.
	Kopā	Kopā	Kopā
Izglītojamo skaits			

4. PMP RISKAM PAKĻAUTO mērķa grupas izglītojamo risku raksturojums

--

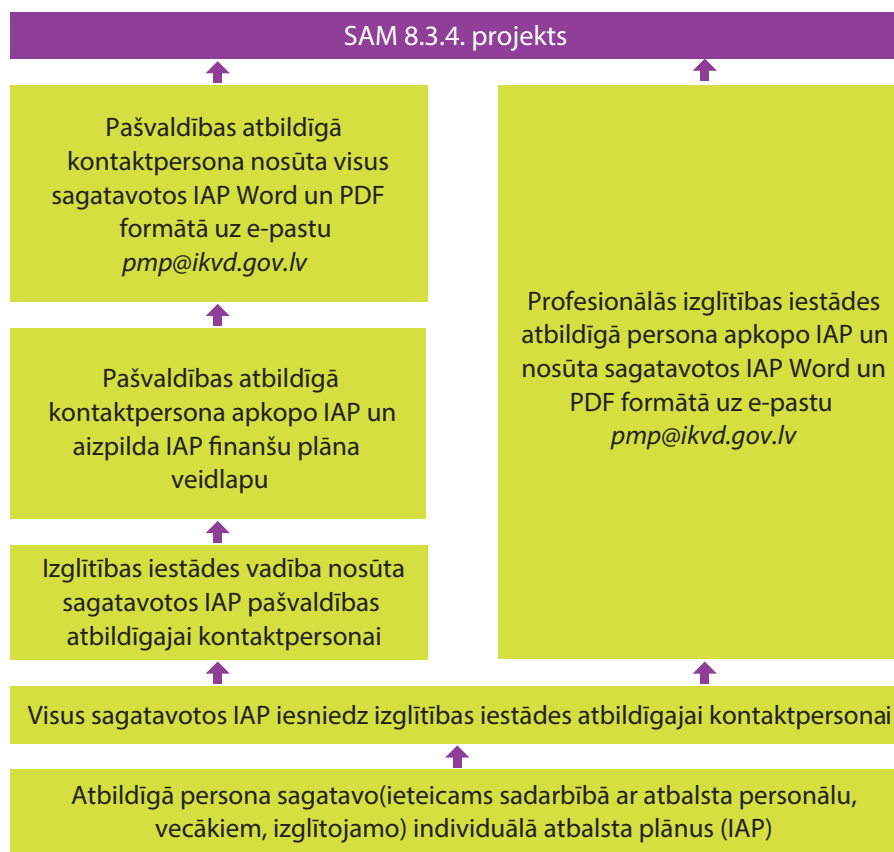
5. Pašvaldībā vai valsts profesionālās izglītības iestādē pieejamie atbalsta pasākumi mērķa grupas izglītojamajiem

Nr.	Pieejamie atbalsta pasākumi
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

6. Stratēģiskie partneri, kuri tiks iesaistīti projektā plānoto darbību īstenošanā

Nr.	Partneri	Darbības veids
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

4.2. Atbalsta pasākumu plāna izstrāde un īstenošanas sistēma (4. attēls)

4. attēls. Atbalsta pasākumu plāna izstrāde un īstenošanas sistēma

Pēc sadarbības līguma noslēgšanas pašvaldība, garantējot PMP riska samazināšanai esošā pašvaldības finansējuma saglabāšanu, no finansējuma saņēmēja (IKVD) saņem finansējumu proporcionāli izglītojamo skaitam izglītības iestādēs un nodrošina atbalsta piešķiršanu pašvaldības dibinātajām izglītības iestādēm atbilstoši izstrādātajiem Plāniem, lai **nodrošinātu PMP riskam pakļautajiem individuālā atbalsta sniegšanu** un atbalstu **PMP riska grupas izglītojamo iesaistei jauniešu iniciatīvu projektos ārpus formālās izglītības**.

5. PMP RISKĀ GRUPAS INDIVIDUĀLIE ATBALSTA PASĀKUMI

Visu vecumu izglītojamajiem jābūt izglītības procesā, kas virzīts uz viņu stipro pušu un talantu attīstību. Agrīni ieviešot preventīvus pasākumus, tiek veidots ieguldījums ne tikai mūsdienu bērnos, bet arī nākotnes vecākos. Ņemot vērā, ka PMP ir kompleksa problēma, tad, lai palīdzētu riska grupā esošajiem izglītojamajiem, svarīga ir mērķtiecīga intervence, kas ietilpst regulāra atbalsta sistēmā. Katra izglītojamā problēmu risināšanai nepieciešama individuāla pieeja, kā arī savlaicīgi preventīvie un intervences pasākumi. Katram izglītojamajam **jāizstrādā individuāli atbalsta pasākumi** gan izglītības iestādes, gan pašvaldības līmenī. Svarīga arī vecāku darbība problēmas novēršanā – ģimenes resursi. Jāizvērtē izglītojamajam piemērotākā izglītības iegūšanas forma – izglītības iestādes resursi. Nepieciešams komplekss risinājums, savlaicīga atbalsta sniegšana un individuāls darbs ar izglītojamo.

5.1. Individuālie atbalsta pasākumi PMP riska grupas izglītojamajiem

Individuālie atbalsta pasākumi:

- individuālais PMP risku mazināšanas plāns,
- individuālais atbalsts: transports, ēdināšana, mācību līdzekļi, naktsmītnes nodrošināšana, individuālie lietošanas priekšmeti,
- konsultācijas (atbalsta personāla vai mācību priekšmetu skolotāju konsultācijas, citu speciālistu atbalsts),
- jauniešu iniciatīvas projekti.

Individuālais PMP riska mazināšanas plāns.

Individuālais plāns ietver izglītojamā izvērtēšanu un individuālā PMP riska samazināšanas plāna izstrādi, ietverot problēmas aprakstu, atbalsta pasākumu noteikšanu un īstenošanu, tajā skaitā nepieciešamo speciālistu konsultācijas un atbalstu.

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

ESF projekta „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” (Nr.8.3.4.0/16/I/001) Individuālais priekšlaicīgas mācību pamešanas riska samazināšanas plāns

Izglītības iestādes nosaukums

Izglītojamā identifikācijas kods:

Izglītojamais (vārds, uzvārds)

Personas kods

Faktiskās dzīvesvietas adrese

Klase/grupa/kurss

Izglītības programma (nosaukums, kods)

Plāna sagatavošanas termiņš (mācību gads un semestris)

Izglītojamais saņem atbalstu citos ESF projektos (norādiet kuros):

	Nē	Jā
Sociālās atstumtības riskam pakļauts		
Nabadzības riskam pakļauts		
Persona ar invaliditāti		

(atbilstoši www.csb.gov.lv minētajām definīcijām)

Izglītojamā stiprās puses (resursi) (konkrētajā situācijā)

Risku izvēlne	Risku pamatojums			Nepieciešamais atbalsta pasākums	Stundas (akadēmiskās stundas)	Iesaistītie pedagogi, atbalsta personāls (pedagogi; psihologi, sociālais pedagogs, pedagoga palīgs, speciālās izglītības pedagogs, surdotulks, asistents, logopēds, ergoterapeits)
Ar mācību darbu un izglītības iestādes vidi saistītie riski						
0-nov novērots; 1-reti; 2-bieži; 3-vienmēr	0	1	2	3		
Risks, tā vērtējums						
Neattaisnotie mācību kavējumi						
Grūtības mācību satura apguvē						
Iekavēta mācību satura apguve iepriekšējā izglītības posmā						
Zemi mācību sasniegumi (pievienot liecību kopiju)						
Uzvedības problēmas						
Konflikti ar klases, skolas, kursa biedriem						
Konflikti ar pedagogiem						
Pret izglītojamo vērsta vardarbība, mobings, viņa izstumšana						
Otrgadniecība						
Problemātiska izglītības iestādes un ģimenes sadarbība						
Valodas barjera						
Verbāla vai fiziska agresija (pret cilvēkiem vai priekšmetiem)						
Liela slodze (mācību darbs, interešu izglītība, profesionālā ievirze)						
u.c.						

Sociālās vides un veselības riski			
Risks, tā vērtējums	Nē	Jā	
Slimi vecāki vai citi tuvinieki			
Speciālās vajadzības (iegūti vai iedzimti funkcionālie traucējumi)			
Invaliditāte			
Grūtniecība, ir mazs bērns vai bērni			
Izglītojama ir laulībā vai attiecībās u.c.			
Ar ģimeni saistītie riski			
Risks, tā vērtējums	Nē	Jā	
Vecāki strādā citā valstī vai pilsētā			
Vecāki atrodas ilgstošā prombūtnē			
Pieskata brāli, māsu vai citus ģimenes locekļus			
Vecākiem ir atkarības problēmas			
Vecāki neatbalsta izglītojamo mācību procesā			
Vecāki izrāda pārāk lielu interesi par bērna mācībām			
Ģimenē ir konfliktējošas attiecības			
Izglītojama ir ievietots ārpusģimenes aprūpes iestādē u.c.			
Ekonomiskie riski			
Risks, tā vērtējums	Nē	Jā	Atbalsta pasākuma atbildīgā persona
Apgrūtināta nokļūšana izglītības iestādē			

Nepietiekami finansiālie resursi pamatvajadzību nodrošināšanai							
Ģimene nevar nodrošināt individuālos mācību līdzekļus (kurus nepieciešams iegādāties bez tā, ko valsts un pašvaldība nodrošina)							
Mājās nav pieejas internetam							
Nepieciešamība mājās veikt pienākumus, kas traucē mācībām							
Izglītojamā kredītsaistības (ātrie kredīti)							
u.c.							
Citi identificētie riski							

Piezīmes:

Plāna sagatavotājs/a (atbildīgā persona) _____ datums: _____ (paraksts) _____

Plānu saskaņo (nepilngadīga izglītojamā likumiskais pārstāvis) _____ datums: _____ (paraksts) _____

Plānu saskaņo pilngadīgs izglītojamais _____ datums: _____ (paraksts) _____

Plānu saskaņo (izglītības iestādes direktors) _____ datums: _____ (paraksts) _____

Plānu saskaņo (pašvaldības pilnvarotā persona) _____ datums: _____ (paraksts) _____

Izglītojamo atbalsta pasākumu piemēri

1. Mācību kavējumu novēršanas pasākumi, kas vērsti uz to, lai atvieglotu izglītojamo nokļūšanu izglītības iestādē, uzturēšanos tajā, mazinātu ekonomiskā faktora (zemi vecāku ienākumi) negatīvo ietekmi:
 - sabiedriskā transporta (tajā skaitā speciālā transporta) izdevumu segšana,
 - ēdināšanas izdevumu segšana,
 - naktsmītnes izdevumu segšana.
2. Atbalsts sociālo problēmu risināšanā, kas saistīts ar tādu PMP risku mazināšanu kā nelabvēlīga sociālā un ģimenes vide, atkarību izraisīšu vielu lietošana, zema vecāku līdzdalība un ilgstoša prombūtne:
 - pašvaldības atbalsta personāla iesaistīšanās mācību pamešanas riska gadījumos,
 - atbalsts izglītības iestādes personālam konfliktējošu attiecību risināšanai un darbam ar izglītojamā ģimeni PMP risku agrīnai identificēšanai,
 - konsultatīvs atbalsts,
 - individuālo lietošanas priekšmetu nodrošināšana.
3. Pasākumi, kas vērsti uz izglītojamā mācīšanās motivācijas celšanu un sekmju līmeņa paaugstināšanu:
 - papildu darbs ar izglītojamajiem mācību priekšmetos,
 - konsultatīvs atbalsts,
 - palīdzība skolas atbalsta personālam (psihologiem, sociālajiem pedagogiem u.c.),
 - jauniešu iniciatīvas projektu pasākumi.
4. Pasākumi, kas vērsti uz ekonomisko riska faktoru samazināšanu:
 - sabiedriskā transporta (t.sk. speciālā transporta) izdevumu segšana,
 - ēdināšanas izdevumu segšana,
 - mācību līdzekļu nodrošināšana,
 - individuālo lietošanas priekšmetu nodrošināšana.

Viena no ESF projekta darbībām ir saistīta ar **konsultatīvā atbalsta saņemšanas iespēju** nodrošināšanu izglītojamajiem PMP risku samazināšanai un **sniegtā konsultatīvā atbalsta novērtējumu**. Tādējādi KA iekļaujas plašajā preventīvajā

un intervences politikā individuālā līmenī, lai atsevišķiem izglītojamajiem, kuri varētu pārtraukt mācības, nodrošinātu viņu vajadzībām atbilstošu atbalsta mehānismu. Preventīvās politikas mērķis ir samazināt PMP risku pirms tam, kad sākušās problēmas. Intervences politika ir vērsta gan uz personīgo attīstību, lai palielinātu riskam pakļauto skolēnu un audzēkņu izturību, gan uz tādu konkrētu grūtību atrisināšanu, kas var būt sociālas, kognitīvas vai emocionālas (Komisijas paziņojums 2011). Tas nozīmē, ka bez mācību procesa pielāgošanas izglītojamo vajadzībām, individuālas mācību pieejas nostiprināšanas, padomu došanas (kas varētu palīdzēt atsevišķiem izglītojamajiem pārvarēt, piemēram, mācību problēmas, izmantojot individuālu pieeju vai darbu mazās grupās), nozīmīgi ir arī sniegt KA riskam pakļautajiem izglītojamajiem. KA jābūt elastīgam un atbilstošam izglītojamā individuālajām vajadzībām, jo tas ir vērsts uz t. s. individuāliem faktoriem un orientēts uz indivīda vērtību, motivācijas, attieksmes un uzvedības veidošanu.

KA jābūt orientētam uz indivīda vērtību, attieksmes un uzvedības veidošanu, tas var būt saistīts gan ar konkrētu mācību saturu, gan ar daudziem citiem individuālo faktoru jautājumiem.

D dažādu konsultāciju (konsultēšanas) pieejamība Latvijas iedzīvotājiem kā viens no valsts pakalpojumiem, lai uzlabotu sabiedrības dzīves kvalitāti, ir aktualizēta arī politikas dokumentos. Konsultēšana izglītības vidē aktualizēta konceptuālajā ziņojumā "Par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai, lai nodrošinātu 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus" ieviešanu" (MK rīkojums Nr. 286, 2016). Tas nozīmē, ka jāstiprina izglītības vidē strādājošo speciālistu izpratne, prasmes un iemaņas konsultēšanas jomā.

Atbilstoši profesijas standartam pedagoga obligāts pienākums ir organizēt sadarbību ar vecākiem, pedagogiem, citiem speciālistiem un sabiedrību, un tas ietver tādus uzdevumus kā informēt un konsultēt vecākus vai aizbildņus mācību un audzināšanas jautājumos un iesaistīt vecākus vai aizbildņus, speciālistus un sabiedrību pedagoģiskajā procesā. Pedagogam jānodrošina izglītojamā personības izaugsme – intelektuālās, emocionālās un sociālās attīstības vienotība, tikumisko īpašību attīstība, jāveicina izglītojamo līdzdalība, sadarbība un atbildība pedagoģiskajā procesā, jāsekmē vērtībizglītība, jāveido izpratne par darba dzīvi un karjeras plānošanu, jāveido runas un uzvedības kultūra (Izglītības un zinātnes ministrija 2004).

Ieteikumi KA sniedzējam

1. Izveidojiet **savstarpējas uzticēšanās attiecības** un vienojieties ar PMP riska grupas izglītojamo (KA saņēmēju) par sadarbību.
2. Noslēdziet rakstisku vienošanos ar KA saņēmēju.
3. Paudiet (izrādiet) savu interesi par KA saņēmēja dzīvi.
4. Nemoralizējot sakiet, ka, jūsuprāt, skolas neapmeklēšana (vai cita PMP riska uzvedība) nav nekas labs, pozitīvs.
5. KA saņēmējam, visticamāk, ir atšķirīgi uzskati par skolas neapmeklēšanu (vai citu PMP riska uzvedību). Pieņemiet viņa *negatavību* mainīt uzvedību, piekritiet tam, ka viņš vai viņa uzskata skolas neapmeklēšanu (vai citu PMP riska uzvedību) par nenozīmīgu problēmu vai pat atzīstamu uzvedību (ja viņš, viņa tā saka). KA saņēmēja patiens viedoklis liecina, ka jūsu vidū pastāv uzticēšanās!
6. Uzsveriet domu, ka lēmumus par savu dzīvi pieņem vienīgi pats KA saņēmējs. Skolas neapmeklēšana (vai cita PMP riska uzvedība) tāpat kā skolas regulāra apmeklēšana (vai citai PMP riska uzvedībai pretēja uzvedība) ir viņa (viņas) paša (pašas) izvēle.
7. Veiciniet skolas neapmeklēšanas (vai citas PMP riska uzvedības) pārvērtēšanu (atkārtotu izvērtēšanu).
8. Nesteidziniet KA saņēmēju “saņemties”, “sākt jaunu dzīvi”. Viņam (viņai) pie šīs atziņas jānonāk pašam (pašai), bet, lai tas notiktu, nepieciešams veicināt pašizpēti un pašanalīzi (sevis izpēti), nevis darbību, rīcību.
9. Palīdziet KA saņēmējam apzināties, kā viņam vai viņai sākusies skolas neapmeklēšana (vai cita PMP riska uzvedība). Tas palīdz atcerēties laiku pirms skolas neapmeklēšanas (vai citas PMP riska uzvedības) un ieraudzīt atšķirības, ieskaitot atsevišķus pašreizējās uzvedības negatīvos aspektus.
10. Izskaidrojiet un personalizējiet iespējamos riskus, t.i., raksturojiet, kādas varētu būt šādas uzvedības sekas nākotnē tādām cilvēkam kā KA saņēmējs.
11. Pārrunājiet *mācību stundu regulāras apmeklēšanas* (vai citas PMP riska uzvedībai pretējas uzvedības) pamēģināšanu kā iespējamo uzvedību.
12. Uzmanīgi uzklusot KA saņēmēja stāstījumu, centieties saklausīt, pamanīt neatbilstību starp konsultējamā *iespējamajiem Es* un skolas neapmeklēšanu (vai cita PMP riska uzvedību). Atspoguļojiet un uzdodiet papildjautājumus, lai KA saņēmējam palīdzētu apzināties situācijas ambivalenci (divpusīgumu).
13. Izrādiet vēlmi turpināt sadarbību ar konsultējamo (tikties atkārtoti). (*Detalizētāka informācija par KA pamatprincipiem 2. pielikumā.*)

5.2. Atbalsta pasākumi iesaistītajām grupām (pašvaldības, pedagogi, vecāki, atbalsta personāls, jaunatnes organizācijas u.c.)

Atbalsta pasākumi:

- semināri,
- supervīzijas,
- darbnīcas,
- konferences,
- metodiskā atbalsta līdzekļi:
 - rekomendācijas uzvedībai un sadarbībai klasē,
 - rekomendācijas konfliktu un problēmsituāciju risināšanai,
 - rekomendācijas darbam ar vecākiem,
 - konsultēšanas vadlīnijas pedagogiem,
 - rekomendācijas komunikācijai un sadarbības stiprināšanai ar iestādēm un organizācijām,
 - rekomendācijas sadarbībai audzināšanas jomā,
- profesionālās kompetences pilnveides programmas.

Projektā īstenotās darbības iesaistītajām grupām nodrošinās atbalstu darbā ar PMP riska grupas izglītojamajiem, kompetences pilnveidošanu, starpinstitucionālās sadarbības veicināšanu, mācību vides pilnveidošanu, metodisko līdzekļu izstrādi un aprobēšanu.

6. NOSACĪJUMI UN IESPĒJAS JAUNATNES ORGANIZĀCIJU, BIEDRĪBU UN NODIBINĀJUMU, KAS STRĀDĀ AR JAUNATNI, IESAISTEI

Pētījumos uzsvēta jauniešu organizāciju būtiskā loma darbā ar jaunatni, t. sk. arī PMP riska samazināšanā. Jaunatnes organizāciju un biedrību vai nodibinājumu iesaiste ir paredzēta kā nodarbību ārpus formālās izglītības nodrošināšana visa gada garumā, it īpaši mācību brīvlaikos. Jaunatnes organizācijas un biedrības vai nodibinājumi, kas veic darbu ar jaunatni, piedāvā nodarbības, kas atbilst katras pašvaldības noteiktajām prioritātēm darbā ar PMP jauniešiem, un savu iniciatīvu realizēšanai saņem finansējumu.

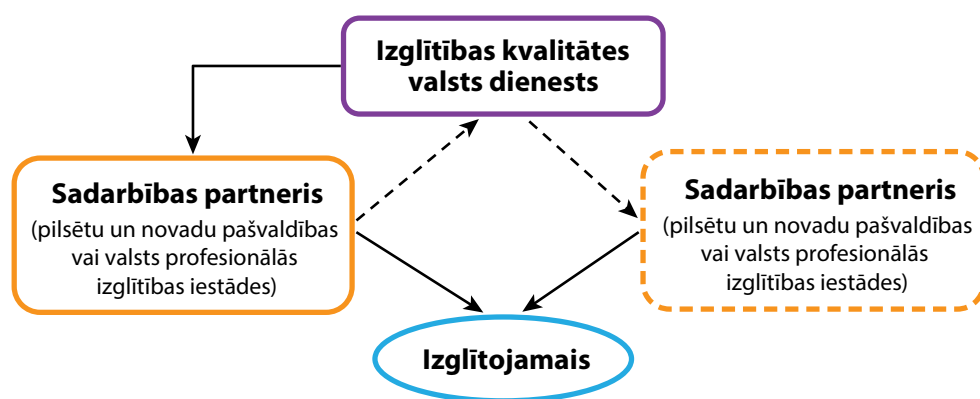
Pašvaldībai ir jāzina, ka finansējuma saņēmējs attiecībā uz jaunatnes iniciatīvu projektiem veic šādas darbības:

- **izstrādā vienotu jaunatnes iniciatīvu projektu atklāto konkursu nolikumu**, tostarp vienotus projektu vērtēšanas kritērijus, par pamatu ņemot ES programmas “Jaunatne darbībā” īstenošanas vadlīnijas attiecībā uz 1.2. apakšprogrammu “Jauniešu iniciatīvas” (turpmāk – Konkursa nolikums);
- nosaka **katram sadarbības partnerim pieejamo finansējuma kvotu** jaunatnes iniciatīvu projektu īstenošanai;
- nodrošina priekšfinansējumu **80%** apmērā no jaunatnes iniciatīvu projekta summas 30 dienu laikā no datuma, kad līgumu par jaunatnes iniciatīvu projekta īstenošanu parakstījušas abas puses.

Pirms jaunatnes organizācijas un biedrības vai nodibinājumi kļūst par stratēģisko partneri, pašvaldība veic jaunatnes iniciatīvu **projektu atlasī**, par pamatu ņemot finansējuma saņēmēja izstrādāto Konkursa nolikumu. Jaunatnes iniciatīvu projektu ietvaros īstenotais atbalsts ir vērsts uz PMP riska grupas izglītojamo motivācijas turpināt izglītību palielināšanu un viņu aktīvas līdzdalības ikdienas dzīvē veicināšanu un atbilst plānotajiem uzdevumiem, **kas noteikti pašvaldības izstrādātajā plānā PMP samazināšanai**.

7. SADARBĪBAS PARTNERU FINANŠU PLŪSMAS APRAKSTS

IKVD kā projekta īstenotājs un finansējuma saņēmējs izstrādā kopējo finansēšanas plānu finansējuma saņemšanai un tālākai sadalei sadarbības partneriem pārskata gadam (5. attēls).

5. attēls. Sadarbības partneru finanšu plūsma

Sadarbības partneris (pašvaldība vai profesionālās izglītības iestāde) pēc sadarbības līguma noslēgšanas iesniedz finansēšanas plāna projektu. Pēc finansēšanas plāna apstiprināšanas sadarbības partneris iesniedz resursu izdevumu tāmi. Visas summas tiek norādītas veselos EUR. Ja sadarbības partneris iesniedz finansēšanas plāna projektu kopējā summa pārsniedz pārskata gada kopējā finansēšanas plāna summu, tad finansējums sadarbības partneriem tiek sadalīts proporcionāli informācijai par PMP riska grupas izglītojamajiem atbilstoši MK noteikumu Nr. 460 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus" īstenošanas noteikumi" 21. punktam (MK noteikumi Nr. 460, 2016), ievērojot kvotas. Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 29. punktu, izstrādājot finansēšanas plānu, atbalstāmajām darbībām ir sekojoši

izmaksu ierobežojumi: vadlīniju 7.2., 7.3., 7.4., 7.5., un 7.6. apakšpunktā minēto atbalstāmo darbību izmaksu kopsumma nedrīkst pārsniegt 15% no šo vadlīniju 7.2., 7.3., 7.4., 7.5., 7.6. un 7.7. apakšpunktā un individuālā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska mazināšanas plāna izstrādes un pasākumu īstenošanas izmaksu kopsummas.

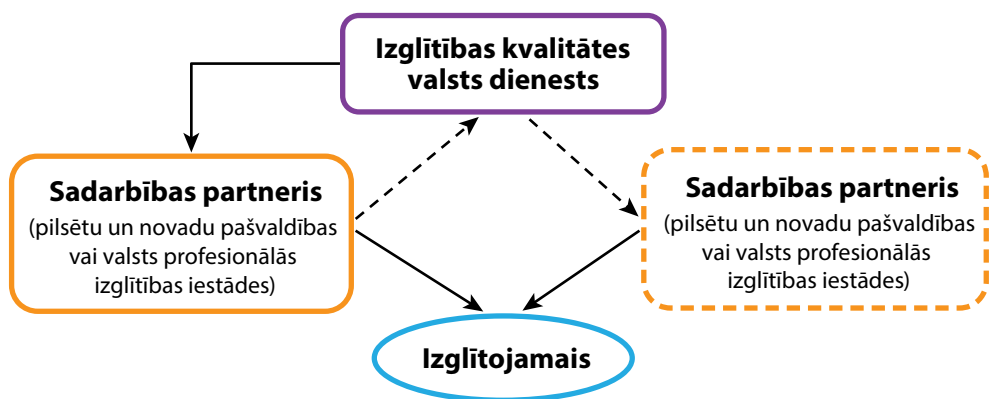
Ja sadarbības partnerim, mainoties informācijai par PMP riska grupas izglītojamajiem (mainās izglītojamo skaits), nav iespējams izpildīt finansēšanas plānu vai trūkst līdzekļu darbību īstenošanai, tad viņš informē IKVD. Reizi ceturksnī tiek izskatīta iespēja veikt izmaiņas sadarbības partnera finansēšanas plānā. Pārskata gada noslēgumā sadarbības partneriem neizlietotie finanšu līdzekļi jāatskaita atpakaļ IKVD.

Sadarbības partneris finanšu plūsmu nodala atsevišķi no savas iestādes vai organizācijas pamatdarbības finanšu plūsmas, nodrošinot tās izsekojamību.

7.1. Dubultā finansējuma riska novēršana

Lai novērstu dubulta finansējuma risku kādā no projekta Nr. 8.3.4.0/16/I/001 "Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai" darbībām, sadarbības partneriem, ievadot informāciju par PMP riska grupas izglītojamajiem operatīvās uzskaites sistēmā, iespējams norādīt, kādos projektos vai valsts atbalsta pasākumos izglītojamais ir saņēmis finansiālu vai materiālu atbalstu. Operatīvās uzskaites sistēmā redzama visa informācija, un izglītojamo nav iespējams pieteikt atbalstam, ja tajā jomā tāds jau ir saņemts cita projekta ietvaros vai ir saņemts valsts vai pašvaldības atbalsts. Par informācijas patiesumu atbild sadarbības partneris. Ja informācija nav patiesa, izlietotie finanšu līdzekļi tiek atzīti par neattiecināmiem, un sadarbības partneris tos sedz no sava budžeta līdzekļiem.

7.2. Naktsmītnes nodrošināšana dienesta viesnīcā vai internātā PMP riska grupas izglītojamajiem

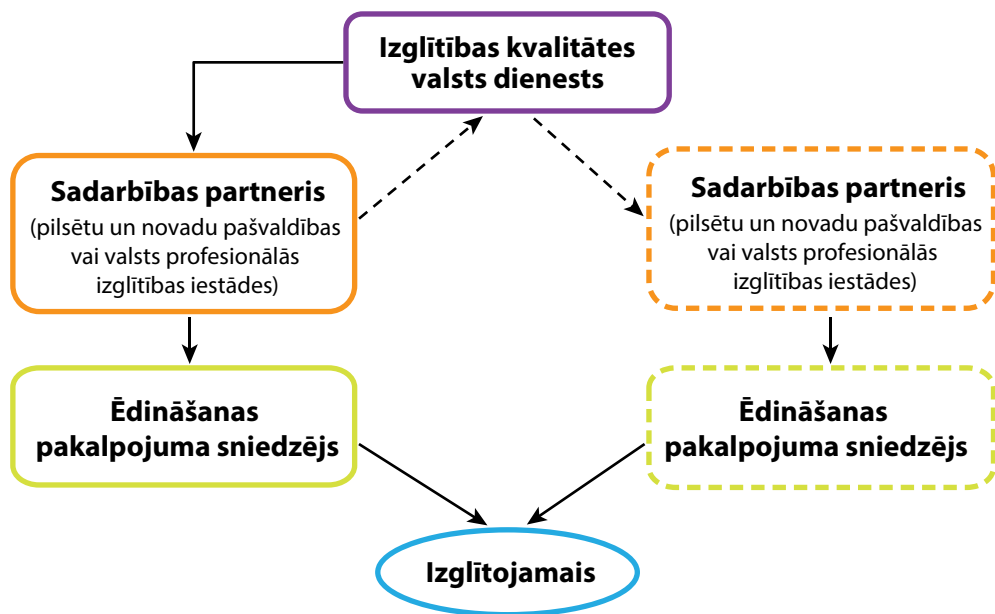
6. attēls. Naktsmītņu izmaksu finanšu plūsma

Sadarbības partneris noskaidro izglītojamo skaitu, kuri atbilst PMP riska grupai, un, nepārsniedzot noteikto naktsmītnes kompensācijas limitu – vidēji 35 (trīsdesmit pieci) EUR mēnesī vienam izglītojamajam (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 26.2. punktu) –, iesniedz IKVD informāciju par nepieciešamo finansējuma apjomu pārskata gadam.

IKVD piešķir sadarbības partnerim finanšu līdzekļus pārskata gadam. Sīkāk skatīt sadaļu “Kopējais finanšu plūsmas apraksts”.

Sadarbības partneris ievada operatīvās uzskaites sistēmā informāciju par izglītojamo, kurš saņem naktsmītnes kompensāciju, un slēdz ar izglītojamo līgumu par viņa nodrošināšanu ar naktsmītni, līgumā iekļaujot informāciju, ka naktsmītnes apmaksa tiks veikta no projekta Nr. 8.3.4.0/16/I/001 “Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” finanšu līdzekļiem. Sadarbības partneris operatīvās uzskaites sistēmā ievada ikmēneša summu par naktsmītni katram izglītojamajam, izdrukā pārskatu par mēnesī izmaksātajām summām un kopā ar atbilstošuma dokumentu oriģināliem glabā savā iestādē vai organizācijā atbilstoši projekta nomenklatūrai (6. attēls).

7.3. Ēdināšanas nodrošināšana PMP riska grupas izglītojamajiem

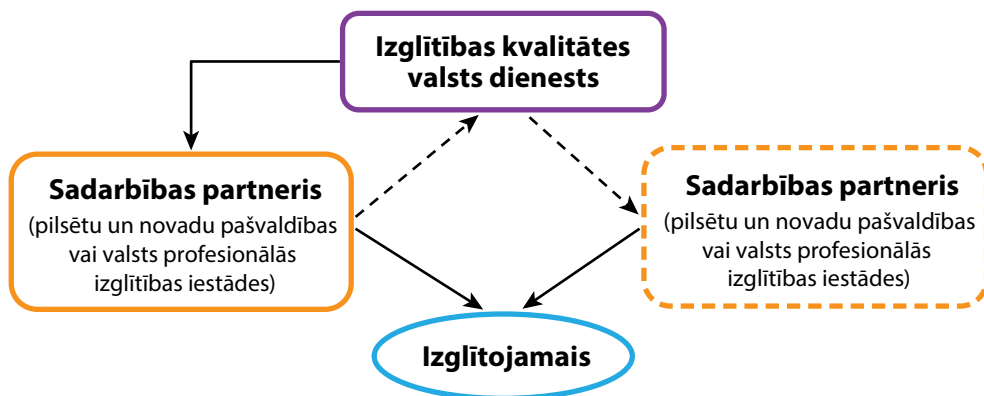
7. attēls. Ēdināšanas izmaksu finanšu plūsma

Sadarbības partneris noskaidro izglītojamo skaitu, kuri atbilst PMP riska grupai, un, nepārsniedzot noteikto ēdināšanas izmaksu kompensācijas limitu – vidēji 70 (septiņdesmit) EUR mēnesī vienam izglītojamajam (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 26.3. punktu) –, iesniedz IKVD informāciju par nepieciešamo finansējuma apjomu pārskata gadam.

IKVD piešķir sadarbības partnerim finanšu līdzekļus pārskata gadam. Sīkāk skatīt sadaļu "Kopējais finanšu plūsmas apraksts".

Sadarbības partneris ievada operatīvās uzskaites sistēmā informāciju par izglītojamajiem, kuri saņems ēdināšanas pakalpojumu, izdrukā viņu sarakstu un iesniedz to ēdināšanas pakalpojuma sniedzējam. Izglītojamie saņem kuponus, kurus izmanto kā norēķinu līdzekli par ēdināšanu pie ēdināšanas pakalpojuma sniedzēja. Par ēdināšanas pakalpojumu izlietotās summas par katru izglītojamo sadarbības partneris ievada operatīvās uzskaites sistēmā, izdrukā pārskatu par mēnesī izmaksātajām summām un kopā ar attaisnojuma dokumentu oriģināliem glabā savā iestādē vai organizācijā atbilstoši projekta nomenklatūrai (7. attēls).

7.4. Individuālo mācību līdzekļu nodrošināšana profesionālās izglītības iestāžu izglītojamajiem

8. attēls. Individuālo mācību līdzekļu izmaksu finanšu plūsma

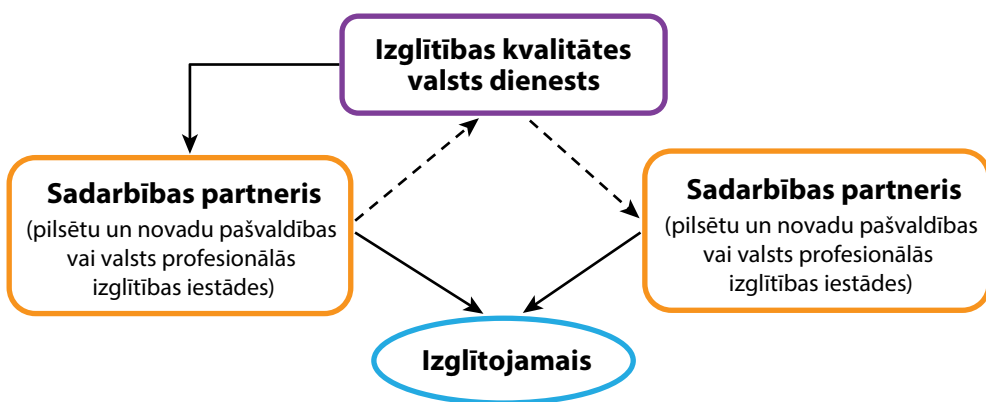
Sadarbības partneris noskaidro izglītojamo skaitu, kuri atbilst PMP riska grupai, un, nepārsniedzot profesionālās izglītības programmu īstenošanas izmaksu minimumu vienam izglītojamajam – 44,39 EUR apmērā mācību gadā, ko reizina ar attiecīgās izglītības programmas atbilstošo koeficientu saskaņā ar MK noteikumu Nr. 655 3. pielikumu ($44,39 \text{ EUR} \times \text{vidējais koeficientu rādītājs } 1,39 = 61,70 \text{ EUR}$) –, iesniedz IKVD informāciju par nepieciešamo finansējuma apjomu pārskata gadam.

IKVD piešķir sadarbības partnerim finanšu līdzekļus pārskata gadam. Sīkāk skatīt sadaļu “Kopējais finanšu plūsmas apraksts”.

Sadarbības partneris ievada operatīvās uzskaites sistēmā informāciju par izglītojamo, kurš saņems finanšu līdzekļus individuālo mācību līdzekļu iegādei. Ja sadarbības partnera kopējais finanšu apjoms, kas tam nepieciešams, ir zemāks par Publisko iepirkumu likuma noteikto sliekšni, kad piemērojamas likumā noteiktā iepirkuma procedūras, tad sadarbības partneris nodrošina nepieciešamo individuālo mācību līdzekļu iegādi atbilstoši izglītojamā vajadzībām bez iepirkuma procedūrām. Ja sadarbības partnera kopējais finanšu apjoms, kas nepieciešams šo darbību īstenošanai, ir sasniedzis Publisko iepirkumu likuma noteikto sliekšni, kad piemērojamas likumā noteiktā iepirkuma procedūras, tad sadarbības partneris, lai nodrošinātu izglītojamos ar tiem nepieciešamajiem individuālajiem

mācību līdzekļiem, veic likumā noteiktās iepirkumu procedūras. Sadarbības partneris izlietotās summas par katru izglītojamo ievada operatīvās uzskaites sistēmā, izdrukā pārskatu par mēnesī izmaksātajām summām un kopā ar attaisnojuma dokumentu oriģināliem glabā savā iestādē vai organizācijā atbilstoši projekta noņemklaturai (8. attēls).

7.5. Sabiedriskā transporta (t. sk. speciālā transporta) pakalpojumu izdevumu kompensācija

9. attēls. Sabiedriskā transporta izmaksu finanšu plūsma

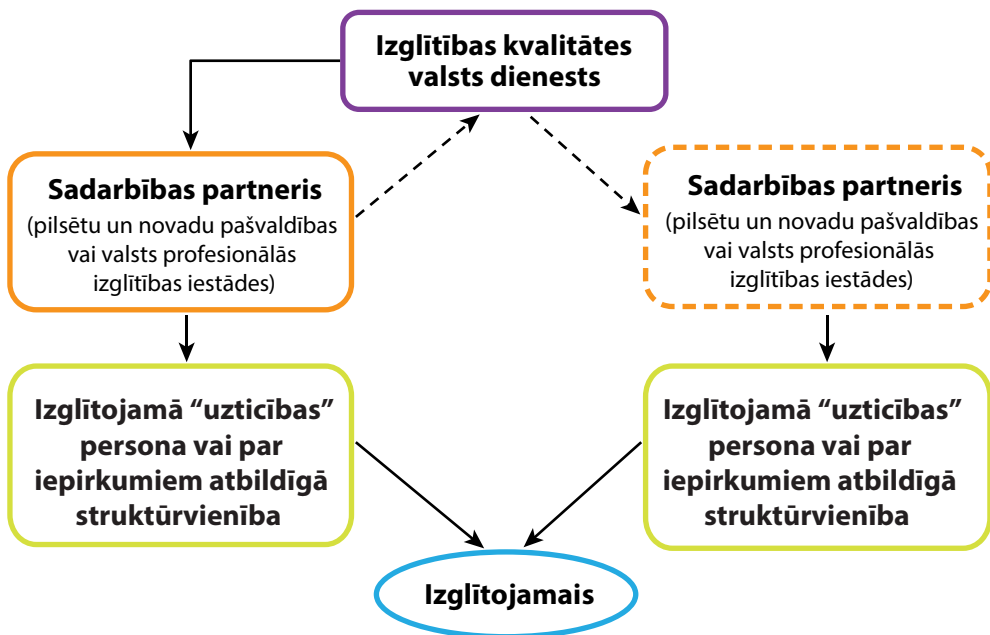
Sadarbības partneris noskaidro izglītojamo skaitu, kuri atbilst PMP riska grupai, un, nepārsniedzot noteikto transporta izmaksu kompensācijas limitu – vidēji 30 (trīsdesmit) EUR mēnesī vienam izglītojamajam (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 26.1. punktu) – iesniedz IKVD informāciju par nepieciešamo finansējuma apjomu pārskata gadam.

IKVD piešķir sadarbības partnerim finanšu līdzekļus pārskata gadam. Sīkāk skatīt sadaļu “Kopējais finanšu plūsmas apraksts”.

Sadarbības partneris ievada operatīvās uzskaites sistēmā informāciju par izglītojamo, kurš saņems sabiedriskā transporta kompensāciju. Izglītojama sadarbības partnerim iesniedz attaisnojuma dokumentus (biļetes, rēķinus utt.; sīkāk skatīt sadaļā “Attaisnojuma dokumenti”). Sadarbības partneris izmaksā izglītojamajam sabiedriskā transporta vai speciālā transporta kompensāciju, izmaksātās summas par katru izglītojamo ievada operatīvās uzskaites sistēmā, izdrukā

pārskatu par mēnesī izmaksātajām summām un kopā ar attaisnojuma dokumentu oriģināliem glabā savā iestādē vai organizācijā atbilstoši projekta nomenklatūrai (9. attēls).

7.6. Individuālo lietošanas priekšmetu nodrošināšana

10. attēls. Individuālo lietošanas priekšmetu izmaksu finanšu plūsma

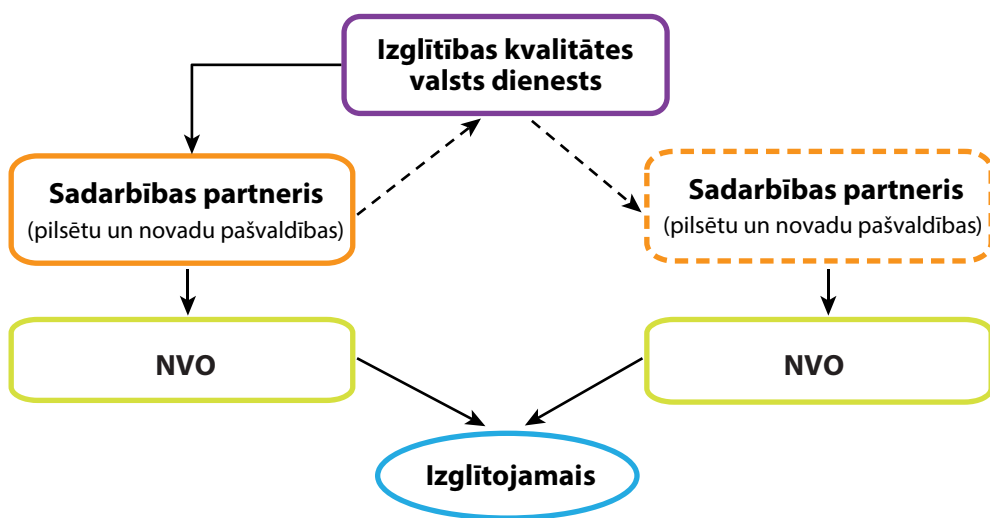
Sadarbības partneris noskaidro izglītojamo skaitu, kuri atbilst PMP riska grupai, un, nepārsniedzot individuālās lietošanas priekšmetu izmaksas vienam izglītojamajam – vidēji 25 (divdesmit pieci) EUR semestrī (izmaksas balstītas uz CSB informāciju par trūcīgā vidējo nepārtikas grozu (2013. gadā ~125 EUR), pieņemot, ka apģērba un higiēnas preču izmaksas sastāda 20% no groza) – iesniedz IKVD informāciju par nepieciešamo finansējuma apjomu pārskata gadam.

IKVD piešķir sadarbības partnerim finanšu līdzekļus pārskata gadam. Sīkāk skatīt sadaļu “Kopējais finanšu plūsmas apraksts”.

Sadarbības partneris ievada operatīvās uzskaites sistēmā informāciju par izglītojamo, kurš saņems finanšu līdzekļus individuālo līdzekļu iegādei. Ja

sadarbības partnera kopējais finanšu apjoms, kas nepieciešams šo līdzekļu iegādei, ir zemāks par Publisko iepirkumu likuma noteikto sliekšni, kad piemērojamas likumā noteiktā iepirkuma procedūras, tad finanšu līdzekļus pārvalda sadarbības partnera noteikta atbildīgā persona, kas nodrošina nepieciešamo individuālo līdzekļu iegādi atbilstoši izglītojamā vajadzībām. Ja sadarbības partnera kopējais finanšu apjoms, kas nepieciešams šo individuālo līdzekļu iegādei, ir sasniedzis Publisko iepirkumu likuma noteikto sliekšni, kad piemērojamas likumā noteiktā iepirkuma procedūras, tad sadarbības partneris veic likumā noteiktās iepirkumu procedūras, lai nodrošinātu izglītojamās ar tiem nepieciešamajiem individuālās lietošanas līdzekļiem. Izmaksātās summas par katru izglītojamo sadarbības partneris ievada operatīvās uzskaites sistēmā, izdrukā pārskatu par mēnesī izmaksātajām summām un kopā ar attaisnojuma dokumentu oriģināliem glabā savā iestādē vai organizācijā atbilstoši projekta nomenklatūrai (10. attēls).

7.7. Jaunatnes iniciatīvu projekti

11. attēls. Jaunatnes iniciatīvu projektu finanšu plūsma

Sadarbības partnera izveidota komisija izskata nevalstisko organizāciju iesniegtos projektus finansējuma saņemšanai projekta Nr. 8.3.4.0/16/I/001 "Atbalsts

priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” ietvaros. Pamatojoties uz apstiprinātajiem projektiem, sadarbības partneris nosaka finansējuma apjomu pārskata gadam, nepārsniedzot noteikto vienreizējo maksājumu 4 600 (četri tūkstoši seši simti) EUR vienam projektam (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 25.8. punktu).

Saskaņā ar IZM izstrādāto vienreizējā maksājuma metodiku IKVD piešķir sadarbības partnerim finanšu līdzekļus pārskata gadam. Sīkāk skatīt sadaļu “Kopējais finanšu plūsmas apraksts”.

Sadarbības partneris ievada operatīvās uzskaites sistēmā informāciju par darbībām, kuras veiks nevalstiskās organizācijas (11. attēls).

12. attēls. Izglītojamā attiecināmo dokumentu atgriezeniskā saite

7.8. Izglītojamā un sadarbības partnera attiecināmie dokumenti atbilstoši projektā atbalstāmajām darbībām

SABIEDRISKAIS TRANSPORTS

- **Izglītojamais** atkarībā no izmantotā transporta veida sadarbības iestādes atbildīgajai personai iesniedz transporta biļeti vai degvielas čeku un maršruta lapu.
- **Sadarbības partnera nozīmētā atbildīgā persona** no izglītojamā saņemtos dokumentus kārtoti atbilstoši lietu nomenklatūrai, kā arī apkopo informāciju projekta kopējā datu bāzē, kur norāda, uz kādu atbalstāmā projekta darbību attiecas šis dokuments, ieraksta rīkojuma numuru, izglītojamā vārdu un uzvārdu, attiecināmo izmaksu kopējo summu u.c. prasīto informāciju.

Izmaksu ierobežojumi – transporta izmaksas vienam izglītojamam nedrīkst pārsniegt vidēji 30 (trīsdesmit) EUR mēnesī (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 26.1. punktu).

NAKTSMĪTNES

- **Naktsmītnes pakalpojuma sniedzējs** sadarbības partnerim iesniedz rēķinus par izglītojamajiem sniegtajiem naktsmītnes pakalpojumiem, kuros norādīta nepieciešamā informācija saskaņā ar līgumu.
- **Sadarbības partnera nozīmētā atbildīgā persona** no pakalpojuma sniedzēja saņemtos dokumentus kārtoti atbilstoši lietu nomenklatūrai, kā arī apkopo informāciju projekta kopējā datu bāzē, kur norāda, uz kādu atbalstāmā projekta darbību attiecas šis dokuments, ieraksta rīkojuma numuru, izglītojamā vārdu un uzvārdu, attiecināmo izmaksu kopējo summu u.c. prasīto informāciju.

Izmaksu ierobežojumi – naktsmītnu izmaksas vienam izglītojamajam nedrīkst pārsniegt vidēji 35 (trīsdesmit piecus) EUR mēnesī (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 26.2. punktu).

ĒDINĀŠANA

- **Ēdināšanas pakalpojuma sniedzējs** saskaņā ar noslēgto līgumu

- iesniedz rēķinu un kuponus;
- iesniedz rēķinu un izglītojamo sarakstus (attiecas uz izglītības ies-tādēm, kurās ēdināšanas pakalpojuma saņemšanai tiek izmantots e-talons).

- **Sadarbības partnera nozīmētā atbildīgā persona** no pakalpojuma sniedzēja saņemtos dokumentus kārtoti atbilstoši lietu nomenklatūrai, kā arī apkopo informāciju projekta kopējā datu bāzē, kur norāda, uz kādu atbalstāmā projekta darbību attiecas šis dokuments, ieraksta rīkojuma numuru, izglītojamā vārdu un uzvārdu, attiecināmo izmaksu kopējo summu u.c. prasīto informāciju.

Izmaksu ierobežojumi – ēdināšanas izmaksas vienam izglītojamajam nedrīkst pārsniegt vidēji 70 (septiņdesmit) EUR mēnesī (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 26.3. punktu).

INDIVIDUĀLIE MĀCĪBU LĪDZEKĻI

- **Pakalpojuma sniedzējs** izraksta rēķinu sadarbības partnerim par iegādātajiem mācību līdzekļiem.
- **Sadarbības partnera nozīmētā atbildīgā persona** no pakalpojuma sniedzēja saņemtos dokumentus kārtoti atbilstoši lietu nomenklatūrai, kā arī apkopo informāciju projekta kopējā datu bāzē, kur norāda, uz kādu atbalstāmā projekta darbību attiecas šis dokuments, ieraksta rīkojuma numuru, izglītojamā vārdu un uzvārdu, attiecināmo izmaksu kopējo summu u.c. prasīto informāciju.

Izmaksu ierobežojumi – individuālo mācību līdzekļu izmaksas vienam izglītojamajam nedrīkst pārsniegt vidēji 44,39 EUR (četrdesmit četri euro un 39 centi) mācību gadā, piemērojot attiecīgās izglītības programmas koeficientu (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 655 3. pielikumu).

INDIVIDUĀLĀS LIETOŠANAS PRIEKŠMETI

- **Izglītojamais** iesniedz čeku par iegādātajiem individuālās lietošanas priekšmetiem (individuālās lietošanas priekšmeti tiek iegādāti kopā ar sadarbības iestādes atbildīgo personu).
- **Sadarbības partnera nozīmētā atbildīgā persona** no pakalpojuma sniedzēja saņemtos dokumentus kārtoti atbilstoši lietu nomenklatūrai, kā arī apkopo informāciju projekta kopējā datu bāzē, kur norāda, uz kādu

atbalstāmā projekta darbību attiecas šis dokuments, atzīmē garantijas vēstuli, ieraksta rīkojuma numuru, izglītojamā vārdu un uzvārdu, attiecināmo izmaksu kopējo summu u.c. prasīto informāciju.

Izmaksu ierobežojumi – individuālās lietošanas priekšmetu izmaksas vienam izglītojamajam nedrīkst pārsniegt vidēji 25 (divdesmit piecus) EUR semestrī (izmaksas balstītas uz CSB informāciju par trūcīgā vidējo nepārtikas grozu (2013. gadā ~125 EUR), pieņemot, ka apgērba un higiēnas preču izmaksas sastāda 20% no groza).

SPECIALIZĒTAIS TRANSPORTS IZGLĪTOJAMAJIEM AR INVALIDITāti

- **Pakalpojuma sniedzējs** izraksta rēķinu sadarbības partnerim par sniegto transporta pakalpojumu.
- **Sadarbības partnera nozīmētā atbildīgā persona** no pakalpojuma sniedzēja saņemtos dokumentus kārtoti atbilstoši lietu nomenklatūrai, kā arī apkopo informāciju projekta kopējā datu bāzē, kur norāda, uz kādu atbalstāmā projekta darbību attiecas šis dokuments, ieraksta rīkojuma numuru, izglītojamā vārdu un uzvārdu, attiecināmo izmaksu kopējo summu u.c. prasīto informāciju.

Izmaksu ierobežojumi – transporta izmaksas vienam izglītojamajam nedrīkst pārsniegt vidēji 30 (trīsdesmit) EUR mēnesī (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 26.1. punktu).

JAUNIEŠU INICIATĪVU PROJEKTI

- **NVO jauniešu aktivitāšu atbildīgā persona** iesniedz projektu saskaņošanai sadarbības partnera noteiktajai atbildīgajai personai.
- **Sadarbības partnera nozīmētā atbildīgā persona** apstiprinātos projektus kārtoti atbilstoši lietu nomenklatūrai.

Izmaksu ierobežojumi – viena jauniešu iniciatīvas projekta izmaksas nedrīkst pārsniegt 4 600 (četri tūkstoši seši simti) EUR (saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 25.8. punktu).

SVARĪGI!

- Uz attiecināmo izmaksu dokumentiem OBLIGĀTI jābūt norādītiem projekta rekvizītiem – projekta nosaukumam un identifikācijas numuram.

- Informāciju par izlietotajiem projekta līdzekļiem sadarbības iestādes projekta datu bāzē ievada vai veic labojumus līdz nākamā mēneša 10. datumam, pēc šī datuma periods tiek slēgts. Ja ir nepieciešams veikt labojumus, tad
 - vispārējās izglītības iestāde labojumus saskaņo ar pašvaldību un pašvaldība tālāk ar Izglītības kvalitātes valsts dienestu;
 - profesionālās izglītības iestāde labojumus saskaņo ar IKVD.

8. PMP RISKU NOVĒRŠANAS PASĀKUMU ĪSTENOŠANAS UZRAUDZĪBA

Projekta vadības grupas galvenie uzdevumi ir projekta vadīšana, plānošana un kontrole, kā arī īstenošanas procesa vadība, sadarbojoties ar sadarbības partneriem.

Risku uzraudzība tiek veikta visā projekta īstenošanas gaitā.

Lai sistēmiski veiktu risku uzraudzību, izveidots un uzturēts projekta risku reģistrs, kur tiek uzkrāta informācija par iespējamajiem riskiem, risku kategorijām, cēloņiem, iestāšanās varbūtību, ietekmi, pievienoti seku apraksti, pasākumu plāni risku novēršanai vai samazināšanai, noteikts par risku novēršanu atbildīgais projekta darbinieks.

Risku analīze un uzraudzība ir komandas darbs, kas tiks veikts regulāri, analizējot projekta norisi.

Par risku reģistru un uzraudzību, kā arī atbildīgā darbinieka nozīmēšanu atbildīgs projekta vadītājs un viņa vietnieks.

Ir paredzēta mērķa grupas izglītojamo atbilstības pārbaude atbilstoši MK noteikumiem Nr. 460 (2016).

Darbības, kas nodrošina sadarbības partneru uzraudzības mehānismu:

- pārbaudīt subjektu jeb mērķa grupas izglītojamo atbilstību MK noteikumos Nr. 460 noteiktajos kritērijos;
- nodrošināt sadarbības partneru regulāri sniegtu informāciju par paveikto, kas tiek ievadīta datu operatīvajā uzskaites sistēmā;
- nodrošināt sadarbības partneru precizitāti termiņu ievērošanā attiecībā uz atbalstāmo izdevumu apmaksu saskaņā ar sadarbības līgumu noteikumiem, ko kontrolē projekta vadības personāls;
- nodrošināt regulārus seminārus pilsētu un novadu pašvaldību darbiniekiem un profesionālās izglītības iestāžu direktoriem, darbiniekiem un grāmatvežiem;
- novērtēt pilsētu un novadu pašvaldību un profesionālās izglītības iestāžu darbības atbilstību sadarbības līguma nosacījumiem;

- organizēt pilsētu un novadu pašvaldību un profesionālās izglītības iestāžu darbības novērtēšanas vizītes projekta reģionālo koordinatoru vadībā, nepieciešamības gadījumā piesaistot grāmatvedi, juristu vai iepirkumu speciālistu;
- dokumentēt vizītes gaitu, aizpildot vizītes novērtēšanas veidlapu, ko veic projekta reģionālie koordinatori;
- iepazīstināt pilsētu un novadu pašvaldību un profesionālās izglītības iestāžu darbiniekus ar projekta reģionālo koordinatoru vizītes novērtēšanas rezultātiem;
- informēt projekta vadītāju par vizīti un tās rezultātiem;
- informēt Latvijas Pašvaldību savienības un profesionālās izglītības iestādes dibinātājus par konstatētajiem pilsētu un novadu pašvaldību vai profesionālās izglītības iestāžu pārkāpumiem, ja netiek novērsti atklātie trūkumi un iesniegti nepieciešamie dokumenti, jo tas var radīt riskus sekmiņgai finanšu līdzekļu apguvei un izmaksu attiecināmībai;
- veikt plānoto iepirkumu dokumentācijas pārbaudi pirms iepirkuma izsludināšanas, lai novērstu neatbilstību Publisko iepirkumu likumā noteiktajām un citu attiecīgo normatīvo aktu prasībām, ko veic projekta jurists un iepirkumu speciālists pilsētu un novadu pašvaldībās un profesionālajās izglītības iestādēs.

Pozīcijas, kas nodrošina projekta īstenošanas, administrēšanas un uzraudzības mehānismu.

- Projekta vadības grupas darbinieku amata aprakstu izstrāde, paredzot tajā iekļaut norādi par darbinieku pakļautību, nosakot, ka tiešais vadītājs seko un novērtē darba izpildes kvalitāti, darbinieku savstarpējo komunikāciju un komunikāciju ar sadarbības partneriem, vērtē darba uzdevumu veikšanas operativitāti, precizitāti, identificē problēmas, risina problēmu situācijas un veic ikgadējās darba novērtēšanas intervijas, kā arī nosakot, ka darbiniekam savlaicīgi jāinformē projekta vadītājs par aktuāliem un nozīmīgiem jautājumiem, kuros nepieciešama konkrēta nostāja, un krāpšanas atklāšanas vai aizdomu gadījumā jāievēro dienesta iekšējo normatīvo aktu regulējums.
- Projekta vadītāja vadības stilu maiņa (autoritatīvs, demokrātisks, liberāls) atkarībā no tā, cik augstā patstāvības pakāpē darbinieks veic uzticētos amata pienākumus.

- Identificēto problēmu apspriešana un optimālākā risinājuma noteikšana iknedēļas projekta grupas sanāksmēs.
- Projekta reģionālo koordinatoru sadarbība ar konkrētām pilsētu un novadu pašvaldībām (katram reģionālajam koordinatoram iedalītas aptuveni 13 pilsētu un novadu pašvaldības) un profesionālās izglītības iestādēm (katram reģionālajam koordinatoram iedalītas aptuveni 4 profesionālās izglītības iestādes).
- Rotācija un reģionālajiem koordinatoriem iedalīto sadarbības objektu maiņa, tā īstenojot prevencijas pasākumus korupcijas novēršanai.
- Savlaicīgi doti projekta vadītāja uzdevumi darbiniekiem, kas saistīti ar projekta atskaišu sagatavošanu, noteikti darba izpildes termiņi un uzraudzīta izpildes kvalitāte un savlaicīgums.
- Projekta vadītāja rakstiska informēšana par atskaišu analīzes rezultātiem, ko veic reģionālie koordinatori un grāmatveži.
- Sadarbības partneru iesniegtās informācijas, kā arī izmaksu pamatojošo dokumentu par projekta norises gaitu pārbaude, ko veic vismaz divi projekta darbinieki (reģionālais koordinators, grāmatvedis u.c.), kā arī sadarbības partneru darbības novērtēšanas vizītēs ievērots „4 acu” princips.
- Projekta vadītāja apstiprinātas ikmēneša vadības grupas darbinieku darba laika un uzskaitīto darbu atskaites par iepriekšējo mēnesi un saskaņoti nākamajā mēnesī paredzētie darbi, sadarbības partneru novērtēšanas vizīšu datumi rīkojumu par darba braucieniem vai komandējumiem sagatavošanai.
- Sadarbības partnera darbības novērtēšanas vizītes veidlapā ietvertie kritēriji – finanšu plūsmas kontrole, finanšu nodalīšana katra sadarbības partnera grāmatvedības uzskaitē un finanšu pārskatu un darbību ticamības izvērtējums, pārliecināšanās par projekta darbību (atbalsta pasākumu) norisi to īstenošanas vietās (supervīzijas, surdotulka, logopēda, ergoterapeita, psihologa u.c. konsultācijas), pedagogu tarifikācijas pārbaudes – kā pamats konstatējumam, vai veiktās darbības atbilst projekta saturam u.c.
- Projekta vadītāja un darbinieku informēšana par sadarbības partneru darbības novērtēšanas vizītēs konstatēto. Reģionālais koordinators uzrauga, lai uzraudzības vizītēs konstatētie trūkumi būtu savlaicīgi novērsti,

un par rezultātiem informē projekta vadītāju. Datu apmaiņa ar sadarbības partneriem notiek datu operatīvās uzskaites sistēmā.

- Projekta darbiniekiem ir tiesības uzraudzības nolūkos pieprasīt izmaksu pamatojošos dokumentus.
- Uzraudzības nolūkos projekta īstenošanas gaitā veikts risku monitorings. Projekta vadība un darbinieki apzinās iespējamos riskus, novērtē to varbūtējo ietekmi uz projekta īstenošanu un nosaka darbības risku mazināšanai. Lai sistēmiski veiktu risku uzraudzību, izveidots un uzturēts projekta risku reģistrs, kur tiek uzkrāta informācija par iespējamajiem riskiem, risku kategorijām, cēloņiem, iestāšanās varbūtību, ietekmi, pievienoti seku apraksti, pasākumu plāni risku novēršanai vai samazināšanai, noteikts par risku novēršanu atbildīgais projekta darbinieks. Projekta vadītājs uzrauga, lai risku analīze un uzraudzība tiktu nodrošināta kā komandas darbs, ko veic regulāri, projekta darbiniekiem savstarpēji sadarbojoties, analizējot projekta norisi, kā arī nozīmē atbildīgos darbiniekus noteiktu risku mazināšanai vai novēršanai. Uzraudzības un kontroles nolūkos jautājumi, kas rodas sadarbības partneriem projekta īstenošanas gaitā, projekta vadībai iesniedzami rakstiski. (Operativitātes nolūkos var tikt izmantots e-pasts: pmp@ikvd.gov.lv). Tā novērsts risks, ka projekta darbinieku mutiski sniegtā informācija tiek neprecīzi interpretēta.
- Projekta darbinieki veic problēmu apzināšanu un analīzi un seko, vai līdzīga rakstura problēmas nerodas arī kādam citam sadarbības partnerim.
- Lai veiktu uzraudzību projekta dokumentu aprītē, visi saņemtie un nosūtītie dokumenti tiek reģistrēti projekta lietvedības elektroniskajā sistēmā.
- Projekta vadītājs nodrošina grāmatvedības dokumentu un lietvedības reģistru kontroli. No sadarbības partneriem saņemtie dokumenti tiek vīzēti (ar darba izpildes termiņa norādi) un nodoti attiecīgajam projekta darbiniekam.
- Projekta vadītājs uzrauga informāciju no dokumentu pārvaldības speciālista par uzdoto uzdevumu iekļaušanos vai neiekļaušanos noteiktajos termiņos. Precīzi definēta uzdevuma izpilde tiek deleģēta un nodrošināta projekta partneru sadarbības procesā, slēdzot sadarbības līgumu, kurā tiek noteikti katra partnera pienākumi, tiesības un atbildība atbilstoši projektā īstenotajām darbībām, un projekta vadītājs, grāmatvedis un

koordinators veic uzraudzību, lai sadarbības partneriem tiktu nodrošināts uzdevumu izpildei nepieciešamais finansējums.

- Reģionālais koordinators un grāmatvedis (saskaņā ar sadarbības līgumā noteikto) uzrauga, vai sadarbības partneri savlaicīgi ir informējuši par paredzētajām projekta darbībām (noteiktā laika posmā) un to īstenošanai nepieciešamo finansējumu.
- Reģionālais koordinators un grāmatvedis (saskaņā ar sadarbības līgumā noteikto) uzrauga, kā tiek atspoguļota finanšu plūsma, gan saņemot katra mēneša pirmajā datumā atskaiti par sadarbības partneru paveikto iepriekšējā mēnesī, gan dodoties sadarbības partneru darbības novērtēšanas vizītēs, kuru laikā notiek arī datu pilnīguma un atbilstības pārbaude.
- Lai pārlicinātos, vai ir veikta uzskaites nodalīšana no katra sadarbības partnera grāmatvedības uzskaites, sadarbības partnera pienākums ir nosūtīt reģionālajam koordinatoram lietu nomenklatūras izrakstu, kurā norādīts lietas indekss, projekta dokumentācijas nosaukums un glabāšanas ilgums.
- Projekta koordinators un grāmatvedis sadarbības partneru darbības novērtēšanas vizītēs veic arī projekta dokumentācijas oriģinālu glabāšanas pārbaudi.
- Projekta iepirkumu speciālists un jurists uzrauga sadarbības partneru iepirkumu procedūru atbilstību normatīvo aktu prasībām.
- Uzraudzības nolūkos projekta darbiniekiem (saskaņā ar darba līgumā noteiktajiem veicamajiem uzdevumiem) ir piešķirtas tiesības pieprasīt sadarbības partnerim atsūtīt elektroniskā veidā finanšu u.c. projekta darbību pamatojošos dokumentus.
- Projekta vadītājs organizē konsultācijas ar IZM, CFLA, Finanšu ministriju u.c. atbildīgajām institūcijām par projekta darbību un uzrauga, kā projekta darbinieki un sadarbības partneri izpilda saņemtos norādījumus.
- Starpresoru vienošanās noslēgšana starp IKVD un Valsts izglītības satura centru (VISC) par informācijas un datu apmaiņu un par saskaņotu un papildinošu darbību īstenošanu, paredzot kārtību, kādā notiek informācijas apmaiņa par projekta mērķa grupām un sniegtajiem atbalsta pasākumiem izglītojamajiem. Minētās darbības uzrauga projekta vadītājs.

- Projekta vadītājs uzrauga atbilstošas mācību vides PMP riska mazināšanai izveides nodrošināšanu, t.i., metodiskā atbalsta līdzekļu izstrādi, izplatīšanu, profesionālās kompetences pilnveides programmas izstrādi.
- Attiecīgo reģionu informācijas un datu apmaiņas un saskaņotu un papildinošu darbību īstenošanas pārraudzību veic projekta reģionālie koordinatori un VISC saskaņā ar kārtību, kādā notiek informācijas apmaiņa par projektu mērķa grupām un projektos sniegtajiem atbalsta pasākumiem izglītojamajiem.

Uzraudzības rezultātā konstatējamie neatbilstību veidi

Ar finansiālu ietekmi ir neatbilstība, kad finansējuma saņēmējam ir piešķirti projekta līdzekļi un konstatēti neattaisnoti, neattiecināmi vai nepamatoti izdevumi. Veicot pārbaudi projekta īstenošanas vietā, tiek konstatēts, ka

- progresa ziņojumā norādīto un iepriekš apmaksāto darbību apjoms vai saturs neatbilst faktiski notikušajam;
- projekta ietvaros iegādātie mācību vai individuālās lietošanas līdzekļi nav attiecināmi uz projekta norisēm;
- sadarbības partneris nevar uzrādīt izdevumu pamatojošo dokumentu oriģinālus (piemēram, sabiedriskā transporta biļetes);
- par pakalpojumiem veikta priekšapmaksa u.c.

Bez tiešas finansiālas ietekmes ir neatbilstība, kas tikusi identificēta, pirms finansējuma saņēmējs ir veicis projekta līdzekļu piešķiršanu sadarbības partnerim. Taču, ja neatbilstība nebūtu tikusi identificēta, tā būtu varējusi radīt kaitējumu projekta budžetam. Piemēram, iepirkums par pakalpojumu sniegšanu veikts, neievērojot iepirkumu regulējošos normatīvos aktus.

Iespējamās neatbilstības:

- 1) iepirkumu procedūras pārkāpumi,
- 2) neprecizitātes finanšu plānā,
- 3) neatbilstošs izdevumu aprēķins,
- 4) neatbilstošas samaksas veikšana attiecībā pret attaisnojošajiem dokumentiem vai attaisnojošo dokumentu neesamība,
- 5) pakalpojumu u.c. priekšapmaksa,

- 6) projekta mērķu un rezultātu nesasniegšana,
- 7) izdevumi, kas radušies pirms vai pēc attiecināmā perioda,
- 8) projekta īstenošanas pārtraukšana,
- 9) interešu konflikts,
- 10) aizdomas par krāpšanu,
- 11) izmaiņas projekta īstenošanā, kas neatbilst sadarbības līgumā noteiktajam.

Projekta uzraudzības padome

Projekta īstenošanas uzraudzībai IZM izveido uzraudzības padomi, kur piedalās Labklājības ministrijas, Latvijas Pašvaldību savienības un Latvijas Jaunatnes padomes pārstāvji.

Uzraudzības padomes sastāvā ar padomdevēja tiesībām varētu būt iekļauti pārstāvji no Latvijas Pedagogu domes, kā arī citām biedrībām un nodibinājumiem, kuru darbība ir saistīta ar sociālās atstumtības riska grupu bērniem un jauniešiem.

Novērotāja statusā piedalās FM kā ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda vadošā iestāde, CFLA kā sadarbības iestāde un IZM kā atbildīgā iestāde. Uzraudzības padome darbojas saskaņā ar IZM apstiprinātu nolikumu.

Uzraudzības padome veic projekta darbības uzraudzību, kontrolējot projekta uzdevumu izpildi un finansējuma izlietojumu.

Projekta vadība uzraudzības padomei noteiktos termiņos iesniedz pieprasīto informāciju par projekta īstenošanas gaitu, t.i., par noteiktā laika posmā veiktajām darbībām, sasniegtajiem rezultātiem, finanšu izlietojumu, sadarbības partneru novērtēšanas vizītēs konstatēto, t. sk. projekta īstenošanas riskiem un to novēršanai veiktajiem pasākumiem.

Projekta vadība uzraudzības padomes locekļus aicina piedalīties gan projekta vadības sanāksmēs, gan sadarbības partneru darbības (dokumenti un darbību īstenošana) novērtēšanā.

Uzraudzības padomei ir tiesības savu pienākumu veikšanai pieprasīt un saņemt informāciju par projekta darbību, kā arī sniegt projekta vadībai saistošus norādījumus.

9. PMP RISKU SAMAZINĀŠANAS ILGTSPĒJAS NODROŠINĀŠANA

Ilgtspējīga attīstība ir viena no sociāli atbildīgas izglītības komponentēm. Tas ir jēdziens, kas raksturo loģisku partnerību (Holling 2001). Viens no projekta „Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai” aktuālajiem jautājumiem ir projekta rezultātu ilgtspējas nodrošināšana jeb ieguvumi, kas var būt ilgtspējīgi, ja sasniegtie rezultāti tiek uzturēti pēc projekta noslēguma, kā arī tajos saskatītas turpmākās darbības iespējas. Šī projekta ietvaros institucionālie ieguvumi iedalīti divās grupās:

- 1) ieguvumi praksei (metodiskā atbalsta līdzekļi, risku izvērtējumu veidlapa, datu operatīvās uzskaites sistēma, preventīvo un intervences pasākumu vidēja termiņa plāns PMP risku samazināšanai pašvaldībā vai valsts profesionālās izglītības iestādē, interaktīvais rīks PMP risku novērtēšanai un vadīšanai),
- 2) ieguvumi pieredzei (jauna informācija, prasmes).

Lai nodrošinātu projekta rezultātu multiplikatīvo efektu, plānotas konferences, publikācijas laikrakstos un interneta vietnēs.

1. Ieguvumi praksei

Sagatavoti seši metodiskā atbalsta līdzekļi:

- 1) rekomendācijas uzvedībai un sadarbībai klasē,
- 2) rekomendācijas konfliktu un problēmsituāciju risināšanai,
- 3) rekomendācijas darbam ar vecākiem,
- 4) konsultēšanas vadlīnijas pedagogiem,
- 5) rekomendācijas komunikācijai un sadarbības stiprināšanai ar iestādēm un organizācijām,
- 6) rekomendācijas sadarbībai audzināšanas jomā.

Izveidotos metodiskā atbalsta līdzekļus var izmantot jebkurš interesents, lai identificētu PMP riskus sākuma periodā un tos samazinātu, kā arī tos var izmantot jaunām idejām, pielāgojot savām vajadzībām.

EK skaidro dažādu institūciju sadarbību kā sociālo atbildību, kas ir ieguldījums ilgtspējīgā attīstībā. Tāpēc izveidotais atbalsta komunikācijas modelis, kura fokusā ir pedagoga konsultēšanas prasmes un starpinstitucionāla sadarbība, paplašina visu iesaistīto personu izpratni un maina attieksmi pret PMP riska izglītojamajiem, tādējādi veicinot atbalstošas vides organizēšanu PMP kontekstā. Veiksmīgas sadarbības procesā notiek pieredzes apmaiņa, kas ir viena no savstarpējās mācīšanās komponentēm. Tādējādi atbalsta komunikācijas modelis ļauj daudzpusīgāk izprast situāciju un modelēt risinājumus.

Projektā apkopotie pozitīvie prakses paraugi ir iedrošinājums institūcijām meklēt pašām inovatīvus risinājumus vai pārņemt un pielāgot praksi, kas jau ir iedzīvīnāta. Pozitīvie prakses piemēri var dot jaunas ierosmes inovāciju pārneses projektiem.

Izstrādātā risku izvērtējumu veidlapa un datu operatīvās uzskaites sistēma ir nozīmīgi instrumenti PMP monitorēšanai. Preventīvo un intervences pasākumu vidēja termiņa plāns PMP riska samazināšanai pašvaldībā vai valsts profesionālās izglītības iestādē atspoguļo darbības, kas vērstas gan uz institucionāliem, gan uz individuāliem faktoriem PMP risku samazināšanā. Izstrādātais interaktīvais rīks ļauj PMP riskus operatīvi un ērti novērtēt elektroniskā vidē, un tas dod iespēju efektīvi veidot rīcības plānu indivīdam un iesaistītajām pusēm un turpināt vadīt procesu saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 19.4., 19.5. un 19.6. punktu, kā arī uzkrāt un analizēt datus saskaņā ar MK noteikumu Nr. 460 40.1., 40.2. un 40.3. punktu.

2. Ieguvumi pieredzei

Īstenotie pasākumi – semināri, darbnīcas, supervīzijas, profesionālās kompetences pilnveides programmas – starpprofesionālās komandas dalībniekiem paplašina izpratni par PMP riska izglītojamajiem atbalstošas vides veidošanu.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Aivars, J., Aršavskis, V., Breslavs, G. ... u.c. (1999) *Psiholoģijas vārdnīca*. Rīga: Mācību grāmata.
2. Allensworth, E. (2005) *Graduation and Dropout Trends in Chicago: A look at cohorts of students from 1991 through 2004*. Chicago: Consortium on Chicago School Research.
3. APA (American Psychological Association) (2012) *Facing the school dropout dilemma*. Washington. Pieejams: <http://www.apa.org/pi/families/resources/school-dropout-prevention.aspx>.
4. Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., ... u.c. (2000) *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
5. Buss, A. H. (1961) *The psychology of aggression*. Hoboken, N. J.: John Wiley.
6. Craighead, W. E., Nemeroff, C. B. (2004) *The Concise Corsini Encyclopedia of Psychology and Behavioral Science*. Hoboken, N. J.: John Wiley & Sons.
7. Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam 31.1.2011. (2011) Pieejams: http://publications.europa.eu/resource/ellar/ad4bd7d6-b287-4ab2-9933-1097eebbd17f.0018.02/DOC_1
8. Eiropas Parlamenta rezolūcija 15.11.2007. (2007)
9. EMKAPT (Eiropas Mūžilgas karjeras atbalsta politikas tīkls). (2013) *EMKAPT karjeras atbalsta glosārijs*. Rīga. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/glossary_web_emkapt.pdf
10. Emmons, R. A. (1989) The personal striving approach to personality. In: Pervin I. A. (ed) *Goal concepts in personality and social psychology*. Hillsdale, N. J.: Erlbaum, pp. 87-126.
11. ESF projekts „Atbalsta programmu izstrāde un īstenošana sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu atbalsta sistēmas izveidei”. (2013)
12. European Commission, EACEA, Eurydice, Cedefop. (2014) *Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures*. Eurydice and Cedefop Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
13. Holling, C. S. (2001) *Understanding the complexity of economic, ecological and social systems Ecosystems*. 4. Springer Science + Business Media, pp. 390-405. Pieejams: http://www.csos.jhu.edu/new/Neild_Balfanz_06.pdf.
14. Izglītības kvalitātes valsts dienests. (2015) Ziņojums “Par obligātā izglītības vecuma bērniem, kuri nav reģistrēti nevienas izglītības iestādes sarakstā (2014./2015. m. g.)”. Pieejams: http://ikvd.gov.lv/assets/files/faili/parskati/18032015_Par_oblig_izgl_vec_berniem_kuri_nav_reg_izgl_iest.pdf
15. Izglītības un zinātnes ministrija. (2004) *Profesijas standarts*. IZM 2004. gada 27. februāra rīkojums Nr. 116. Pieejams: <http://visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/ps0238.pdf>

16. Izglītības un zinātnes ministrija. (2015) *Pētījums par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai*. (Iepirkuma identifikācijas Nr. IZM 2015/38). Rīga.
17. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. (2014) *Jaunieši Latvijā*. Rīga: LR CSP. Pieejams: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_13_jauniesi_latvija_2014_14_00_lv.pdf
18. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. (2010) *LZA TK protokols Nr. 4/1100* (24.08.2010) Pieejams: <http://termini.lza.lv/article.php?id=311>
19. Lindsay, G. (2003) Inclusive Education: a critical perspective. *British Journal of Special Education*, 4 (1), pp. 3-12.
20. Maslo, I. u.c. (2015) *Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūža mācīšanās procesā*. Pieejams: http://sf.viaa.gov.lv/library/files/original/Informativais_zinojums_p_t_jumu_kops.pdf
21. Matsumoto, D. R. (2009) *The Cambridge Dictionary of Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Miller, W. R., Rollnick, S. (1991) *Motivational Interviewing: Preparing People to Change Addictive Behavior*. New York: Guilford Press.
23. Miller, W. R., Rollnick, S. (2002) *Motivational Interviewing*, Second Edition. New York, NY: The Guilford Press.
24. Miller, W. R., Rollnick, S. (2013) *Motivational Interviewing*, Third Edition. New York, NY: The Guilford Press.
25. Ministru kabineta noteikumi Nr. 173. (2014) *Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu*. Rīgā 2014. gada 1. aprīlī. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/265516-noteikumi-par-kartibu-kada-apgust-specialas-zinasanas-bernutiesibu-aizsardzibas-joma-so-zinasanu-saturu-un-apjomu>
26. Ministru kabineta noteikumi Nr. 279. (2009) *Noteikumi par kārtību, kādā personas saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus sociālās rehabilitācijas institūcijās, un prasībām sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem*. Rīgā 2009. gada 31. martā. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=190188>.
27. Ministru kabineta noteikumi Nr. 288. (2008) *Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas kārtība*. Rīgā 2008. gada 21. aprīlī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=174327>
28. Ministru kabineta noteikumi Nr. 460. (2016) *Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus" īstenošanas noteikumi*. Rīgā 2016. gada 12. jūlijā. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=283625>
29. Ministru kabineta noteikumi Nr. 788. (2010) *Valsts izglītības informācijas sistēmas saturs, uzturēšanas un aktualizācijas kārtība*. Rīgā 2010. gada 17. augustā. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=215853>.
30. Ministru kabineta noteikumi Nr. 871. (2009) *Obligāto izglītības vecumu sasniegušo bērnu uzskaites kārtība*. Rīgā 2009. gada 4. augustā. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=195933>
31. Ministru kabineta noteikumi Nr. 89. (2011) *Kārtība, kādā izglītības iestāde informē izglītojamo vecākus, pašvaldības vai valsts iestādes, ja izglītojamais bez attaisnojoša*

īemesla neapmeklē izglītības iestādi. Rīgā 2011. gada 1. februārī. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225270>

32. Ministru kabineta noteikumi Nr. 914. (2006) *Kārtība, kādā no psihoaktīvām vielām atkarīgās personas saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus*. Rīgā 2006. gada 6. novembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=147554>.
33. Ministru kabineta noteikumi Nr. 942. (2012) *Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu pašvaldībā*. Rīgā 2012. gada 18. decembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=253781>.
34. Ministru kabineta rīkojums Nr. 286. (2016) *Par konceptuālo ziņojumu "Par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai, lai nodrošinātu 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus" ieviešanu"*. Rīgā 2016. gada 5. maijā. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=281991>
35. Ministru kabineta rīkojums Nr. 436. *Par Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādņēm*. Rīgā 2002. gada 15. augustā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/65563-par-latvijas-ilgtspējīgas-attīstības-pamatnostādņēm>.
36. Ministru kabinets. (1937) *Civillikums*. Pieņemts 28.01.1937. Pieejams: http://likumi.lv/doc.php?id=225418_
37. Ministru kabinets. (2011) *Latvijas Nacionālā reformu programma „ES 2020” stratēģijas īstenošanai*. Pieņemta 2011. gada 26. aprīlī. Pieejams: https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecības_attīstība/LV_NRP_1.pdf
38. *Motivācijas intervija ar injicējamo narkotiku lietotājiem*. (2004)
39. Neild, R. C., & Balfanz, R. (2006) *Unfulfilled promise: The dimensions and characteristics of Philadelphia's dropout crisis, 2000–2005*. Pieejams:
40. Olweus, D. (1993) *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
41. PISA. (2012) *Results: Ready to Learn (Volume III): Students' Engagement, Drive and Self-Beliefs Engagement with and at School*. OECD Publishing.
42. Prochaska, J. J., Velicer, W. F., Nigg, C. R., Prochaska, J. O. (2008) *Methods of quantifying change in multiple risk factor interventions*. Prev Med. Mar, 46 (3).
43. Rumberger, R. W. (2004) Why students drop out of school. In Orfield, G. (ed.) *Dropouts in America: Confronting the Graduation Rate Crisis*. Cambridge, MA: Harvard Education Press, pp. 131-156.
44. Saeima. (1994) *Par pašvaldībām*. Pieņemts 19.05.1994. Pieejams: http://likumi.lv/doc.php?id=57255_
45. Saeima. (1995) *Par sociālo drošību*. Pieņemts 07.09.1995. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=36850>.
46. Saeima. (1998) *Bērnu tiesību aizsardzības likums*. Pieņemts 19.06.1998. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=49096>
47. Saeima. (1998a) *Izglītības likums*. Pieņemts 29.10.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50759>
48. Saeima. (1999) *Vispārējās izglītības likums*. Pieņemts 10.06.1999. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=20243>
49. Saeima. (1999a) *Profesionālās izglītības likums*. Pieņemts 10.06.1999. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=20244>.

50. Saeima. (1999b) *Valsts valodas likums*. Pieņemts 09.12.2009. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=14740>.
51. Saeima. (2000) *Fizisko personu datu aizsardzības likums*. Pieņemts 20.03.2000. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=4042>.
52. Saeima. (2001) *Darba likums*. Pieņemts 20.06.2001. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=26019>.
53. Saeima. (2002) *Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums*. Pieņemts 31.10.2002. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68488>.
54. Saeima. (2002a) *Valsts pārvaldes iekārtas likums*. Pieņemts 06.06.2002. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=63545>.
55. Saeima. (2002b) *Valsts sociālo pabalstu likums*. Pieņemts 31.10.2002. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68483>.
56. Saeima. (2002c) *Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem*. Pieņemts 31.10.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=68489>.
57. Saeima. (2003) *Biedrību un nodibinājumu likums*. Pieņemts 30.10.2003. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=81050>.
58. Saeima. (2005) *Eiropas Savienības Kohēzijas fonda projektu vadības likums*. Pieņemts 08.12.2005. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=124270>.
59. Saeima. (2007) *Iesniegumu likums*. Pieņemts 27.09.2007. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=164501>.
60. Saeima. (2008) *Jaunatnes likums*. Pieņemts 08.05.2008. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=175920>.
61. Saeima. (2009) *Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums*. Pieņemts 01.12.2009. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/202273-valsts-un-pasvaldibu-instituciju-amatpersonu-un-darbiniekuatlidzibas-likums>.
62. Saeima. (2010) *Invaliditātes likums*. Pieņemts 20.05.2010. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=211494>.
63. Saeima. (2010a) *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*. Pieņemts 10.06.2010. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/212467-pazinojums-par-latvijas-ilgtspejigas-attistibas-strategijas-lidz-2030-gadam-apstiprinasanu>.
64. Saeima. (2012) *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam*. Pieņemts 20.12.2012. Rīga. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2013/6.11>.
65. Saeima. (2014) *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam*. Pieņemts 22.05.2014. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=266406>.
66. Saeima. (2015) *Patvēruma likums*. Pieņemts 17.12.2015. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278986-patveruma-likums>.
67. Saeima. (2016) *Publisko iepirkumu likums*. Pieņemts 15.12.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=287760>.
68. *The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders*. (2010) World Health Organization.
69. VISC. *Metodiskie ieteikumi*. Pieejams: http://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/atb_komandas_organizacija.pdf

1. pielikums

Metodoloģiskajām vadlīnijām darbam projektā
„Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”
(8.3.4.0/16/I/001)

RISKU IZVĒRTĒJUMA VEIDLAPA

Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riski ir sadalīti 4 grupās un, lai vieglāk varētu tajos orientēties, katra grupa ir iekrāsota citā krāsā.

1. AR MĀCĪBU DARBU VAI IZGLĪTĪBAS IESTĀDES VIDĪ SAISTĪTIE RISKI

2. SOCIĀLĀS VIDES UN VESELĪBAS RISKI

3. EKONOMISKIE RISKI

4. AR ĢIMENI SAISTĪTIE RISKI

Izvērtējot izglītojamā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas (PMP) riskus, pedagogiem jāņem vērā, ka risku izvērtēšanas tabula ir izveidota, sadalot riska grupu faktorus tādos, kurus var vērtēt pēc to izpausmes līmeņiem (0 – konkrētā riska nav, 3 – šāds risks ir vienmēr), un tādos, kur konkrētā riska izpausmi nav iespējams novērtēt ar līmeni, jo tie vai nu ir, vai nav. Pedagogam, izvērtējot riskus, vēlams tos vērtēt ne tikai konkrētas mācību stundas vai nodarbības kontekstā, bet visa mācību procesa kontekstā.

Risku izvērtēšanas veidlapa sadalīta divās daļās. Pirmajā daļā riski jāvērtē pēc noteiktiem izpausmes līmeņiem, sadalot tos šādi:

0 – nav novērots;	2 – bieži;
1 – reti;	3 – vienmēr.

Otrajā veidlapas daļā ir iekļauti riski, kuri vai nu ir, vai nav, tos vērtējot šādi:

0 – konkrētā riska nav;	1 – šāds risks ir.

Vārds, uzvārds				
Personas kods				
0 – nav novērots; 1 – reti; 2 – bieži; 3 – vienmēr	0	1	2	3
Ar mācību darbu vai izglītības iestādes vidi saistītie riski				
Zema mācību motivācija vai izvairīšanās motivācija				
Ir mācību parādi				
Attaisnoti mācību kavējumi				
Neattaisnoti mācību kavējumi				
Grūtības mācību satura apguvē				
Iekavēta mācību satura apguve iepriekšējā izglītības posmā				
Zemi mācību sasniegumi (nepietiekami vērtējumi)				
Uzvedības problēmas				
Konflikti ar klases vai skolas biedriem				
Konflikti ar pedagogiem				
Pret izglītojamo vērsta vardarbība, mobings vai izstumšana				
Verbāla vai fiziska agresija (pret cilvēkiem vai priekšmetiem)				
Nepilda uzdoto				
Problemātiska izglītības iestādes un ģimenes sadarbība				
Valodas barjera				
Liela slodze (mācību darbs, interešu izglītība, profesionālā ievirze, hobiji u.c.)				

0 – konkrētā riska nav; 1 – šāds risks ir	0	1
Otrgadniecība		
Slimi vecāki vai citi tuvinieki		
Ir speciālās vajadzības (iedzimti vai iegūti funkcionāli traucējumi)		
Invaliditāte		
Grūtniecība, ir mazs bērns		
Izglītojamais ir laulībā vai attiecībās		
Izglītojamajam ir atkarības problēmas		
Izglītības iestādes maiņa (vairāk nekā vienu reizi)		
Strādā		
Apgrūtināta nokļūšana izglītības iestādē		
Vecāki neatbalsta izglītojamo mācību procesā		
Nepietiekami finansiālie resursi pamatvajadzību nodrošināšanai		
Ģimene nevar nodrošināt individuālos mācību līdzekļus, kas jāiegādājas papildus tam, ko nodrošina pašvaldība		
Mājās nav pieejas internetam		
Nepieciešamība mājās veikt pienākumus, kas traucē mācībām		
Vecāki strādā citā valstī vai pilsētā, vai atrodas ilgstošā prombūtnē		
Pieskata brāli, māsū vai citus ģimenes locekļus		
Vecākiem ir atkarības problēmas		
Ģimenē ir konfliktējošas attiecības		
Vecāki izrāda pārāk lielu interesi par bērna mācībām		
Izglītojamais ievietots ārpusģimenes aprūpes iestādē		
Izglītojamais ir veicis likumpārkāpumu (nav uzskaitē)		
Izglītojamajam ir kredītaistības (ātrie kredīti)		

Risku izvērtējuma veidlapas izmantošanas principi

Vērtējot PMP risku „zema mācību motivācija”, ieteicams vērtējumu „3” likt tikai tādos gadījumos, ja šīs motivācijas problēmas ir vērojamas visās nodarbībās. Tādos gadījumos, kad motivācijas problēma pildīt uzdoto un iesaistīties mācībās tomēr ir vērojama tikai atsevišķos mācību priekšmetos, ieteicams to vērtēt ar „2”, bet, ja problēmas ir vērojamas tikai atsevišķās mācību nodarbībās, tad liek vērtējumu „1”. Ja izglītojamajam ir konstatēta zema mācību motivācija vai izvairīšanās motivācija, tad pedagogiem jādomā par paņēmieniem sasniegumu motivācijas veicināšanai un izvairīšanās motivācijas mazināšanai. Ieteicams izmantot pozitīvās komunikācijas veidus, lai sekmētu izglītojamo pašefektivitātes izjūtas attīstību.

Vērtējot PMP risku „ir mācību parādi”, maksimālo vērtējumu „3” ieteicams likt tikai gadījumos, kad šie mācību parādi ir visos mācību priekšmetos. Ja šie mācību parādi ir lielākajā daļā mācību priekšmetu, tad to vērtē ar „2”, bet, ja parādi ir atsevišķos mācību priekšmetos, tad vērtē ar „1”.

Ja izglītojamajam konstatē PMP risku „ir mācību parādi”, tad intervences pasākumi plānojami, lai sniegtu izglītojamajam atbalstu mācību parādu novēršanā, piedāvājot papildu mācību konsultācijas, pagarinot laiku, kurā iespējams nokārtot parādus utt.

Vērtējot PMP risku „attaisnoti mācību kavējumi”, maksimālo punktu skaitu liek, ja izglītojamajam ir vairāk nekā 20 mācību nodarbību kavējumi. Ja kavēto mācību nodarbību skaits ir 10–20, tad liek vērtējumu „2”, bet, ja kavējumu skaits ir zem 10, tad vērtē ar „1”.

Ja izglītojamajam konstatē PMP risku „attaisnoti mācību kavējumi”, tad galvenais uzdevums ir izvērtēt, kas tie ir par attaisnotiem iemesliem, kāpēc nodarbības tiek kavētas, un tad plānot intervences pasākumus vai nu, piedāvājot atbalstu mācībās, vai arī, sadarbojoties ar sociālo dienestu, lai sniegtu atbalstu šo kavējumu mazināšanā.

Svarīgi ir apzināties, ka neatkarīgi no kavējuma iemesliem izglītojamais nepiedalās mācību procesā un tas var radīt risku sekmīgai izglītības ieguvei. Jāņem vērā, ka nereti attaisnojoši kavējumu iemesli pēc būtības nemaz nav uzskatāmi par attaisnojošiem. Tādos gadījumos vajadzētu domāt arī par motivācijas sekmēšanu mācību procesā, lai mazinātu vēlmi meklēt iemeslus, kas palīdz izvairīties no mācībām.

Vērtējot PMP risku „neattaisnoti mācību kavējumi”, vērtējumu „3” liek, ja izglītojamais neattaisnoti kavējis vairāk nekā 20 mācību stundu (nodarbību), vērtējumu „2” liek, ja izglītojamais neattaisnoti kavējis 10-20 mācību stundu, savukārt vērtējumu „1” liek, ja izglītojamais neattaisnoti kavējis mazāk nekā 10 mācību stundu.

Ja izglītojamajam konstatē PMP risku „neattaisnoti mācību kavējumi”, tad intervences pasākumus plāno gan, paredzot izmantot pedagoģiskas metodes motivācijas sekmēšanai, gan, sadarbojoties ar pašvaldības izglītības pārvaldes iestādi vai izglītības speciālistu, vai sociālo dienestu un attīstot sadarbību ar izglītojamā ģimeni.

Vērtējot PMP risku „grūtības mācību satūra apguvē”, vērtējums „3” liekams, ja izglītojamajam ir konstatētas mācību grūtības vairāk nekā trīs mācību priekšmetos, „2” – ja grūtības ir divos mācību priekšmetos, bet „1” – ja grūtības ir vienā mācību priekšmetā. Ja izglītojamajam konstatē šo PMP risku, tad nepieciešams izvērtēt visu informāciju par izglītojamo, pārrunāt ar citiem pedagogiem mācību grūtību rašanās cēloņus un vienoties par atbalsta pasākumiem, lai šīs grūtības pārvarētu. Atsevišķos gadījumos var būt nepieciešama diagnostika, lai noteiktu, vai izglītojamajam nav mācīšanās traucējumu. Gadījumā, ja tiek konstatēti mācīšanās traucējumi, visi pedagogi tiek informēti par viņa specifiskajām vajadzībām un tiek izstrādāts individuālais plāns, kuru regulāri izvērtē.

PMP risks „iekavēta mācību satūra apguve iepriekšējā izglītības posmā” ir atzīmējams tādos gadījumos, ja pedagogi kā iemeslu tam redz nepietiekami apgūtas zināšanas iepriekšējos izglītības posmos. Vērtējumu „3” liek, ja grūtības apgūt nepieciešamo mācību saturu ir vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetos, vērtējumu „2” – ja grūtības ir divos mācību priekšmetos, un vērtējumu „1” – ja grūtības ir vienā mācību priekšmetā. Atkarībā no vērtējuma (1, 2 vai 3) izglītojamajam ir jānodrošina preventīvie, atbalsta vai intervences pasākumi un papildu pedagoģiskais atbalsts trūkstošo zināšanu apgūšanai.

PMP risku „zemi mācību sasniegumi (nepietiekami vērtējumi)” atzīmē, ja izglītojamajam ir nepietiekami mācību sasniegumu vērtējumi. „3” liek, ja šie vērtējumi ir nepietiekami vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetos, vērtējumu „2” liek, ja divos mācību priekšmetos, un vērtējumu „1” – ja vienā mācību priekšmetā.

Riska faktoram “zemi mācību sasniegumi (nepietiekami vērtējumi)” var būt līdzīga izcelsme, kā tas ir diviem iepriekšējiem (*grūtības mācību satūra apguvē* un *iekavēta mācību satūra apguve iepriekšējā izglītības posmā*), tomēr pedagogiem šis

risks (izvērtēšanas tabulā) ir jāvērtē atsevišķi, jo var gadīties, ka iepriekšējie riski ir novērojami, bet mācību sasniegumu vērtējumi tomēr ir pietiekami. Konstatējot risku *“zemi mācību sasniegumi (nepietiekami vērtējumi)”*, izglītojamajam ir nodrošināms atbalsts mācību procesā, un tas ir līdzīgs, kā ieteikts divu iepriekšējo PMP risku gadījumos.

Risku „uzvedības problēmas” atzīmē, ja izglītojamais regulāri pārkāpj skolā izstrādātos uzvedības noteikumus un šie pārkāpumi ir tādi, kurus nevar atrisināt pedagogs mācību nodarbību laikā. Ja uzvedības pārkāpumi ir tādi, kurus pedagogs var atrisināt mācību stundas vai nodarbības laikā un tie neapdraud drošību vai tiem ir gadījuma raksturs, tad tie risku izvērtēšanas tabulā nav atzīmējami. Vērtējumu „3” liek, ja uzvedības pārkāpumi ir vērojami vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetu nodarbību laikā (vērojami pie trīs vai vairāk pedagogiem), vērtējumu „2” liek, ja šādas uzvedības izpausmes ir vērojamas divu mācību priekšmetu nodarbību laikā, bet vērtējumu „1” – viena mācību priekšmeta nodarbību laikā. Saskaroties ar šāda veida PMP risku, nepieciešams izvērtēt gan skolā izstrādātos uzvedības noteikumus, jo iespējams, ka tie ir neskaidri, gan pedagoga izmantotās disciplīnas nodrošināšanas metodes, jo iespējams, ka tās ir jāmaina, lai mazinātu uzvedības pārkāpumu skaitu. Jāizvērtē arī izglītojamā mācību sasniegumi, jo iespējams, ka ar uzvedības problēmām tiek maskētas mācīšanās grūtības, un jāizvērtē izglītojamā sociālā situācija, jo iespējams, ka nepieņemamu uzvedības izpausmju cēlonis ir sociāls (nepietiekams uzturs, nepietiekams miegs, konfliktējošas attiecības mājās utt.). Atbalsta pasākumu nodrošināšanā jāņem vērā uzvedības problēmu izvērtēšanas rezultāti, jo atbalsta pasākumiem jābūt mērķētiem uz cēloņu novēršanu vai mazināšanu. Pie šā riska izpausmes būtiskākais ir skaidras un secīgas pozitīvās disciplinēšanas metodes.

PMP risku „konflikti ar klases vai skolas biedriem” atzīmē, ja izglītojamajam ir konflikti ar citiem izglītojamajiem. Vērtējumu „3” liek, ja pēdējā mēneša laikā ir bijis trīs vai vairāk konfliktu, vērtējumu „2” liek, ja ir informācija par diviem konfliktiem, bet vērtējumu „1” – par vienu konfliktu. Lai mazinātu konfliktus un nodrošinātu nepieciešamo atbalstu, jāizvērtē, vai konfliktu cēlonis ir izglītojamā personiskās īpašības, vai tas saistīts ar citu izglītojamo mobingu, vai saistīts ar izglītojamā speciālajām vajadzībām (paaugstināta agresivitāte) vai sociālo vidi. Atbalsta pasākumos iekļauj tādus, kas ir domāti konkrēto cēloņu mazināšanai un novēršanai.

PMP risku „konflikti ar pedagogiem” atzīmē, ja izglītojamais izturas necienīgi vai agresīvi pret pedagogu. Vērtējumu „3” liek, ja izglītojamais vairāk nekā

vienu reizi ir vardarbīgi, agresīvi vai necienīgi konfliktējis ar pedagogu vai pedagogiem. Vērtējumu „2” liek, ja izglītojamais ir vardarbīgi, agresīvi vai necienīgi konfliktējis ar pedagogu vai pedagogiem vismaz vienu reizi. Savukārt vērtējumu „1” liek, ja izglītojamais ir konfliktējis ar pedagogu vai pedagogiem, bet šajos konfliktos nav bijušas vērojamas vardarbīgas, agresīvas vai necienīgas uzvedības pazīmes. Plānojot atbalsta sniegšanu šādam izglītojamajam, svarīgi izprast konfliktu cēloņus. Tie var būt jau iepriekš minētie – izglītojamā personiskās īpašības vai citu izglītojamo mobings, saistība ar izglītojamā speciālajām vajadzībām (paaugstināta agresivitāte) vai sociālo vidi, tomēr tas var būt arī saistīts ar grūtībām mācību satura apguvē, kad izglītojamais savu spriedzi vērš pret pedagogu. Tas var būt arī pedagoga neatbilstošas izturēšanās pret izglītojamo dēļ. Plānojot atbalsta pasākumus šī riska mazināšanā, svarīgi izstrādāt un piemērot konkrētus uzvedības noteikumus, ievērot konsekvenci seku piemērošanā, vienlaikus konsultējot izglītojamo par konfliktu risināšanas paņēmieniem.

PMP risku „pret viņu vērstā vardarbība, mobings vai izstumšana” atzīmē, ja pedagogs konstatē vardarbības vai mobinga pazīmes attiecībā pret kādu no izglītojamajiem. Lai to varētu novērtēt, svarīgi ir būt informētam par vardarbības un mobinga pazīmēm, kas var liecināt par problēmas esamību. Vērtējumu „3” liek, ja pret izglītojamo vērstais mobings ir samērā ilgstošs vai ir notikusi vardarbība. Vardarbība ir likumpārkāpums (Bērnu tiesību aizsardzības likums; Saeima 1998), un tāpēc to ir nepieciešams vērtēt ar augstāko punktu skaitu jau pirmajā gadījumā. Vērtējumu „2” liek, ja mobings ir pamanīts samērā nesen, bet vērtējumu „1” liek, ja ir pamanāmas pirmās mobinga pazīmes. **Nekādā gadījumā nedrīkst izmantot vardarbību vai mobingu attaisnojošus izteicienus,** piemēram, „viņš taču pats pret sevi izaicina” u. tml. Jāatceras, ka pedagoga uzdevums ir novērst jebkādas pāridarījumus un vardarbībai NAV attaisnojuma. Saskaņoties ar šādām problēmām, ir jārikojas nekavējoties, jāpārtrauc tādas darbības un jāizstrādā metodes, lai arī nākotnē šādas problēmas novērstu. Aktivitātēs var iekļaut psihologa konsultācijas, audzinātāja darbu ar klasi vai grupu, lai sekmētu sociāli emocionālās kompetences un empātijas attīstību utt.

PMP risku „ir verbāli vai fiziski agresīvs (pret cilvēkiem vai priekšmetiem)” atzīmē gadījumos, kad tiek novērota izglītojamā agresīva uzvedība. Vērtējumu „3” liek, ja agresivitāte ir novērota trīs vai vairāk reizi pret dažādiem cilvēkiem vai dažādās situācijās. Vērtējumu „2” liek, ja agresivitāte ir novērota divas reizes, bet vērtējumu „1” – ja agresivitātes izpausme ir bijusi novērota vienu reizi. Agresivitātei var būt dažādi cēloņi – veselības stāvoklis, sociālās vides radīta ilgstoša spriedze

u.c. Svarīgi ir atcerēties, ka agresivitātes izpausmes nav akceptējamas un ar šo problēmu ir "jāstrādā". Gadījumos, kad vērtējums ir „1” un nav vērojami citi PMP riski, iespējams, ka nav nepieciešami specifiski atbalsta pasākumi, bet pietiek ar sarunu ar pedagogu vai psihologu. Tomēr iespējams arī, ka vienreizēja agresivitātes izpausme ir signāls, ka izglītojamajam ir problēmas un viņam nepieciešams atbalsts, kuru sniedzot problēmu attīstības sākumposmā, ir iespējas preventīvi novērst tālāku problēmas attīstību. Ja vērtējums ir „2”, vai „3”, tad nepieciešams izzināt agresivitātes cēloņus un nodrošināt atbalsta pasākumus, lai novērstu agresivitātes izpausmes nākotnē. Tādos gadījumos vēlams piesaistīt sociālo pedagogu vai psihologu, lai sniegtu kvalitatīvu konsultāciju un izstrādātu turpmākās rīcības plānu.

PMP risku „nepilda uzdoto” atzīmē, ja izglītojamajam ir problēmas ar uzdoto darbu izpildi, vērtējumu „3” liekot, ja šīs problēmas ir aktuālas vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetos. Vērtējumu „2” liek, ja netiek pildīts uzdotais divos mācību priekšmetos, un vērtējumu „1” – ja tas notiek vienā mācību priekšmetā un šai problēmai nav gadījuma raksturs. Domājot par atbalsta pasākumiem, sākotnēji vēlams izvērtēt šīs problēmas cēloni, lai atbalsta pasākumus varētu virzīt uz tā novēršanu.

PMP risku „problemātiska izglītības iestādes un ģimenes sadarbība” atzīmē, ja izglītojamajam mācību procesā ir radušās problēmas un ir nepieciešams ģimenes atbalsts, lai tās risinātu, bet vecāki izvairās no sadarbības ar izglītības iestādi. Vērtējumu „3” liek, ja vecāki vairākkārt ir aicināti uz sadarbību ar izglītības iestādi (mutiski, rakstiski), bet šī sadarbība neveidojas, vērtējumu „2” liek, ja vecāki ignorē izglītības iestādes aicinājumu sadarboties, bet vērtējumu „1” – ja vecāki formāli par sava bērna gaitām interesējas, bet nemeklē risinājumus, lai atbalstītu savu bērnu mācību procesa problēmu novēršanā. Tomēr šo kritēriju ieteicams vērtēt ļoti uzmanīgi, jo vecāki var būt arī atbalstoši, bet viņiem vienkārši nav iespējams ierasties uz sarunu izglītības iestādē. Lemesli tam var būt dažādi – gan maiņu darbs, gan darbs citā pilsētā vai valstī, gan citas problēmas ģimenē, gan vecāku sociālekonomiskais stāvoklis, kas rada šķēršļus nokļūšanai izglītības iestādē. Vērtējot šo riska faktoru, ieteicams ņemt vērā visus iespējamus apsvērumus, lai neradītu jaunas saskarsmes barjeras sadarbībā ar izglītojamā ģimeni. Gadījumā, ja vērtējums tomēr ir „3” un izglītojamajam ir problēmas, kas var novest pie priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas, tad intervences pasākumos iekļaujama arī sadarbība ar citām ārpusskolas institūcijām, lai panāktu vecāku iesaisti.

PMP risku „valodas barjera” atzīmē, ja izglītojamā valodas izpratnes līmenis ietekmē izglītības ieguves procesu. Vērtējumus „3” liek, ja valodas barjera ir tāda līmenī, kas traucē apgūt vismaz trīs vai vairāk mācību priekšmetus, vērtējumu „2” liek, ja valodas barjera ietekmē divu mācību priekšmetu apguvi un vērtējumu „1” – ja ietekmē viena mācību priekšmeta apguvi. Kā atbalsta pasākums šajā situācijā jāplāno papildu valodas apguves nodarbības.

PMP risku „liela slodze (mācību darbs, interešu izglītība, profesionālā ievirze, hobiji u.c.)” atzīmē, ja izglītojamajam ir problēmas mācību satura apguvē un to cēlonis varētu būt pārslodze no iesaistes dažādās nodarbēs, kā, piemēram, interešu izglītība, hobiji vai pienākumi, kas saistās ar izglītojamā ģimeni. Vērtējumu „3” liek, ja izglītojamajam ir nepietiekami mācību sasniegumu vērtējumi trīs vai vairāk mācību priekšmetos un nepietiekamo mācību sasniegumu vērtējumu iemesls ir pārslodze, vērtējumu „2” liek, ja nepietiekami mācību sasniegumu vērtējumi ir divos mācību priekšmetos, bet vērtējumu „1” – ja nepietiekami vērtējumi ir vienā mācību priekšmetā. Domājot par atbalsta pasākumiem šādam izglītojamajam, ir jāuzzina viņa personiskais viedoklis par problēmsituāciju, tomēr nevar jadzētu obligāti pieprasīt, lai visas ārpuskolas nodarbības tiktu pārtrauktas un viņš pievērstos tikai mācībām. Tas var radīt tikai pretestību un nevēlēšanos sadarboties. Sākotnēji jāpiedāvā palīdzība laika plānošanā un mērķu strukturēšanā.

Riski, kas vērtējami tikai kā “IR” vai “NAV”.

Nākamā risku grupa ir riski, kurus nevar vērtēt, izmantojot dažādus līmeņus. Tie ir vērtējami tikai, atzīmējot ar “1” tos PMP riskus, kas izglītojamajam ir, vai liekot vērtējumu “0”, ja izglītojamajam šāda riska nav.

Ja izglītojamajam ir konstatēts **PMP risks „otrgadniecība”**, tad viņš ir iekļaujams padziļinātas izvērtēšanas grupā, lai saprastu, kāds un cik lielā apmērā atbalsts ir nepieciešams. Ja otrgadniecības cēlonis ir bijusi sociāla vai cita veida problēma, kas ir atrisināta, tad atbalsta pasākumi nav nepieciešami. Ja otrgadniecības cēloņi nav atrisināti vai tie bijuši saistīti ar problēmām mācību satura apguvē, tad nepieciešams nodrošināt atbalsta pasākumus, vai nu, organizējot intervences pasākumus, kas virzīti uz sociālo, ekonomisko vai ģimenes apstākļu radīto PMP cēloņu mazināšanu, vai arī, nodrošinot individuālu atbalstu mācību procesā. Skatīt ieteikumus, kas aprakstīti pie PMP riska faktoriem par mācīšanās grūtībām vai mācīšanās traucējumiem.

Ja tiek konstatēts **PMP risks „slimi vecāki vai citi tuvinieki”**, tad, pirmkārt, ir jāizvērtē, vai izglītojamais šajā situācijā ir iesaistīts tikai emocionāli vai arī viņam

jāiesaistās tuvinieka kopšanā un pieskatīšanā. Ja tas ir emocionāli, tad vairāk nepieciešams psiholoģisks atbalsts un pedagoģiska iejūtība. Ja viņš iesaistīts arī slimā tuvinieka kopšanā, tad jāapzina ģimenei pieejamie resursi, kas varētu atvieglot šo kopšanas procesu, un jāpalīdz ar laika plānošanu, paralēli nodrošinot, ka izglītojamais var saņemt psiholoģisku atbalstu un pedagogi ir iejūtīgi.

PMP riskus „ir speciālās vajadzības (iedzimti vai iegūti funkcionālie traucējumi)” un „invaliditāte” atzīmē tikai tadā gadījumā, ja izglītības iestādei ir informācija par to. Gadījumos, ja informācijas nav, bet ir aizdomas par šādām problēmām, tad risku izvērtēšanas tabulā to neatzīmē. Plānojot atbalsta pasākumus izglītojamajiem, kuriem varētu būt speciālās vajadzības (Izglītības likums; Saeima 1998a), tiek paredzēta sadarbība ar vecākiem, lai rosinātu veikt speciālo vajadzību diagnostiku, pamatojoties uz kuru tad var tikt izstrādāts individuālā atbalsta plāns. Ja izglītības iestādei ir informācija par speciālām vajadzībām un invaliditāti un tas ietekmē mācību satura apguvi, tad jāizvērtē, kāds pedagoģiskais atbalsts būtu nepieciešams, jāizstrādā individuālā atbalsta plāns un tas jārealizē, nepieciešamības gadījumā nodrošinot speciālās izglītības programmas apguvi.

Ja konstatējams **PMP risks „grūtniecība, ir mazs bērns/-i”**, tad nepieciešams noskaidrot individuālo situāciju. Gadījumā ja izglītojamajai ir grūtniecība, tad nepieciešams sniegt individuālu pedagoģisku atbalstu, lai viņa mācības turpinātu, un pārrunāt, kāds atbalsts varētu būt nepieciešams pēc bērna piedzimšanas, lai mācības varētu turpināt arī pēc tam. Gadījumos, kad izglītojamā ģimenē ir viens vai vairāki mazi bērni un tas apgrūtina izglītības ieguves procesu, nepieciešams noskaidrot, vai ir iespējams piesaistīt resursus (ģimenes locekļus) un vai ir iespējams saņemt bērnu uzraudzības pakalpojumus, (ja vecāki vai persona, kuras aprūpē bērns nodots, nevar nodrošināt, ka bērns līdz septiņu gadu vecumam viņu prombūtnes laikā atrodas uzticamas personas klātbūtnē, viņiem ir pienākums nodrošināt bērna uzraudzību pie bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzēja bērna dzīvesvietā vai citā bērna uzraudzībai paredzētā vietā, vai pie bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzēja, kas īsteno pirmsskolas izglītības programmu vai bērnu interešu izglītības programmu (Bērnu tiesību aizsardzības likums; Saeima 1998)), sociālo palīdzību, vai arī ir iespējams izstrādāt individuālo mācību plānu, lai mācību process varētu tikt savienots ar bērnu audzināšanu.

Ja ir konstatējams **PMP risks “izglītojamais ir laulībā vai attiecībās”** un tas traucē izglītības ieguves procesu, tad galvenokārt jābūt pedagoģiski motivējošiem, lai nodrošinātu, ka izglītības process netiek pamests attiecību dēļ. Savukārt, ja ir informācija, ka attiecības ne tikai ietekmē mācību procesu, bet arī

ir degradējošas izglītojamā personībai, tad jācenšas iegūt viņa uzticēšanos, lai varētu piedāvāt psiholoģisko konsultēšanu vai citus pakalpojumus, lai izglītojamais varētu turpināt mācības.

Ja tiek konstatēts **PMP risks „izglītojamajam ir atkarības problēmas”**, tad rīcību nosaka izglītojamā vecums. Ja atkarības problēmas ir nepilngadīgajam, tad jāuzsāk intensīva sadarbība ar nepilngadīgā ģimeni, lai nodrošinātu bērna aizsardzību no kaitīgo vielu ietekmes un nepieciešamības gadījumā jāuzsāk ārstēšana. (Bērnām, kurām radušies psihiski vai uzvedības traucējumi alkoholisko dzērienu lietošanas dēļ, nodrošināma obligāta ārstēšana un sociālā rehabilitācija Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Valsts budžetā tam atvēlami līdzekļi. Gadījumā, kad bērns vai viņa vecāki nepiekrīt obligātajai ārstēšanai, to veic, ja saņemta bērna dzīvesvietas bāriņtiesas piekrišana (Bērnu tiesību aizsardzības likums; Saeima 1998)). Savukārt, ja izglītojamais ir pilngadīgs, tad viņam nodrošināma sociālā palīdzība, lai mudinātu viņu iesaistīties atkarību mazinošās programmās.

Konstatējot **PMP risku „izglītības iestādes maiņa (vairāk nekā vienu reizi)”**, nepieciešams izvērtēt, kādi ir izglītības iestādes maiņas iemesli. Tie var būt gan saistīti ar vecāku darbu, kad, mainot darba vietu un pārceļoties dzīvot citur, tiek mainīta arī izglītības iestāde, gan var būt situācija, kad izglītojamajam ir bijušas mācību problēmas iepriekšējā izglītības iestādē, bet vecāki nav vēlējušies iesaistīties šīs problēmas risināšanā un kā “vieglāko ceļu” izvēlējušies izglītības iestādes maiņu. Tomēr neatkarīgi no izglītības iestādes maiņas iemesliem šis ir rādītājs, kas var liecināt gan par nopietnām sociālām, gan arī par ietilgušām mācību problēmām. Tāpēc, plānojot atbalsta pasākumus, nepieciešams rūpīgi analizēt riska cēloņus un iespējamās risinājumus.

Ja tiek konstatēts **PMP risks, ka izglītojamais „strādā”**, tad ir svarīgi analizēt, kā šīs darba attiecības ietekmē iespēju mācīties un vai konkrētajā izglītības iestādē organizētais mācību process ir savienojams ar strādāšanu. Iespējams, ka nepieciešams piedāvāt iespēju izvēlēties citas izglītības procesa organizācijas formas, piemēram, izvēloties tālmācības programmas. Tomēr svarīgi atcerēties, ka, mācoties cita veida programmās, no izglītojamā tiek sagaidīts, ka viņam būs augsti attīstīta pašorganizēšanās prasme. Tas nozīmē, ka nepieciešams rūpīgi sekot, lai šāds izglītojamais priekšlaicīgi nepārtrauktu mācības, ja nespēj plānot savu laiku, lai apvienotu darbu ar mācībām.

Ja tiek konstatēts, ka izglītojamais ir pakļauts **PMP riskam „apgrūtināta nokļūšana izglītības iestādē”**, nodrošināmi intervences pasākumi, kas ietver

transporta pakalpojumu nodrošināšanu nokļūšanai no dzīvesvietas uz izglītības iestādi vai mācību prakses vietu un atpakaļ.

Konstatējot **PMP risku „vecāki neatbalsta izglītojamo mācību procesā”**, nepieciešams meklēt dažādas sadarbības iespējas, informēt vecākus par viņu pienākumiem, kā arī nepieciešamības gadījumā iesaistīt citus pašvaldības atbalsta speciālistus kā, piemēram, sociālos darbiniekus, bērnu tiesību aizsardzības speciālistus, izglītības speciālistus, bāriņtiesu darbiniekus.

Konstatējot **PMP risku „nepietiekami finansiālie resursi pamatvajadzību nodrošināšanai”** un **„ģimene nevar nodrošināt individuālos mācību līdzekļus, ko nepieciešams iegādāties”**, jāsadarbojas ar sociālo dienestu, lai sniegtu atbalstu nepieciešamo pamatvajadzību nodrošināšanai un mācību līdzekļu iegādei, ja izglītojamais ir vispārizglītojošās skolas izglītojamais, bet, ja izglītojamais ir profesionālās izglītības iestādes izglītojamais no maznodrošinātas ģimenes, tad mācību līdzekļus var iegādāties projekta ietvaros, nodrošinot izglītības pakalpojuma pieejamību.

Ja, novērtējot PMP riskus, tiek konstatēts, ka ir **risks „mājās nav pieejas internetam”**, specifiski atbalsta pasākumi nav nepieciešami. Vēlams par to informēt pedagogus un lūgt neuzdot darbus, kuros ir jāizmanto interneta resursi, vai arī apzināt interneta pieejamības vietas pašvaldībā vai izglītības iestādē un informēt par to izglītojamo.

Gadījumā, ja tiek konstatēts, ka ir **risks „nepieciešamība veikt pienākumus mājās, kas traucē mācībām”** vai **„pieskata brāli vai māsu, vai citus ģimenes locekļus”**, nepieciešams iegūt papildu informāciju, kas tie ir par pienākumiem. Iespējams, ka izglītojamajam ir problēmas ar laika plānošanu. Tādā gadījumā jāpalīdz šo prasmi apgūt. Gadījumos, ja izglītojamajam ir jāiesaistās ģimenes saimniecībā, ģimenes biznesā, jāpieskata kāds no ģimenes locekļiem vai jāiesaistās citos darbos, kas traucē mācībām, ir nepieciešams sadarboties ar izglītojamā ģimeni, lai situāciju pārrunātu un vienotos par pienākumu pārstrukturēšanu, kas nodrošinātu iespēju pilnvērtīgi mācīties. Nepieciešamības gadījumā jāpiesaista sociālā dienesta darbinieki.

Ja tiek konstatēts **PMP risks „vecāki strādā citā valstī vai pilsētā, vai atrodas ilgstošā prombūtnē”**, tad vispirms ir jānoskaidro vai izglītojamajam ir iecelts aizbildnis. Ja tāds ir, tad jānoskaidro situācija aizbildņa un aizbilstamā attiecībās. Atkarībā no iegūtās informācijas jāplāno atbalsta pasākumi. Tie var būt – psihologa konsultācijas, pedagoģiskais atbalsts, iesaistišanās interešu izglītības

nodarbībās utt. Gadījumos, ja izglītojamais ir pilngadīgs, iespējams, ka nepieciešams psiholoģisks vai sociāls atbalsts. Ja tiek konstatēts, ka vecāki ir ilgstošā prombūtnē un nepilngadīgam izglītojamajam nav personas, kas ir par viņu atbildīga, tad par situāciju jāinformē atbilstošā bāriņtiesa, lai uzsāktu aizbildņa iecelšanas procesu.

Konstatējot **PMP riskus „vecākiem ir atkarības problēmas”** un **„ģimenē ir konfliktējošas attiecības”**, izglītojamajam var būt nepieciešams psiholoģisks vai sociālā dienesta atbalsts, kā arī pedagoģiskā motivēšana, lai nodrošinātu veiksmīgu mācību procesu un sekmētu izglītojamo pašefektivitātes izjūtas attīstību.

Gadījumā, ja ir aktuāls **PMP risks „vecāki izrāda pārāk lielu interesi par bērna mācībām”**, bērnam var būt izveidojusies negatīva attieksme pret izglītības iestādi, var attīstīties iemācītās bezpalīdzības izjūta, kas traucē mācības. Šādā gadījumā galvenais uzsvars liekams uz sadarbību ar izglītojamā ģimeni, lai ievirzītu to konstruktīvas darbības gultnē.

Konstatējot **PMP risku „izglītojamais ievietots ārpusģimenes aprūpes iestādē”**, jāņem vērā, ka tādā gadījumā ģimenē ir noticis kaut kas emocionāli traumatisks, piemēram, kāds nelaimes gadījums, smaga slimība vai vecāki bijuši vardarbīgi vai nolaidīgi pret bērniem. Pirmkārt, šiem izglītojamajiem ir nepieciešams psiholoģisks atbalsts un pedagoģiska iejūtība. Īpašos gadījumos arī individuālie atbalsta pasākumi.

Ja tiek konstatēts **risks „izglītojamais ir veicis likumpārkāpumu”**, tad saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma (Saeima 1998) 58. pantu:

- 1) likumpārkāpumu profilakses darbu ar bērniem veic pašvaldība sadarbībā ar bērnu vecākiem, izglītības iestādēm, Valsts policiju, Valsts probācijas dienestu, ja bērns ir probācijas klients, sabiedriskajām organizācijām un citām iestādēm;
- 2) pašvaldība profilakses lietu iekārto un uzvedības sociālās korekcijas programmu izstrādā katram bērnam, kurš:
 - izdarījis noziedzīgu nodarījumu un pirmstiesas izmeklēšanas laikā nav apcietināts;
 - atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu;
 - atbrīvots no kriminālatbildības;
 - atbrīvots no ieslodzījuma vai soda izciešanas vietas;

- izdarījis Krimināllikumā paredzētās prettiesiskās darbības pirms 14 gadu vecuma sasniegšanas;
 - vairāk nekā divas reizes izdarījis Administratīvo pārkāpumu kodeksā paredzētās prettiesiskās darbības;
 - ubago, klaiņo vai veic citas darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības;
- 3) Valsts policija var ņemt profilaktiskajā uzskaitē bērnus, kuri norādīti šā panta otrās daļas 1.-6.punktā, kā arī citus bērnus, kuriem pašvaldībā iekārtota profilakses lieta, ja izstrādātā uzvedības sociālās korekcijas programma paredz policijas līdzdalību konkrētajā lietā.

Tādā gadījumā visi dienesti sadarbojas, lai nodrošinātu atbalsta vai intervences pasākumus PMP risku novēršanai.

No 11 gadu vecuma izglītojamajam var tikt piemēroti audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi ("Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem", Saeima 2002c), bet no 14 gadu vecuma uz viņu attiecas Krimināllikuma vai Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa normas. Tomēr neatkarīgi no soda, kas paredzēts par likumpārkāpumu, ir nepieciešams nodrošināt atbalstu, lai palīdzētu turpināt izglītības ieguvu. Kā galvenie atbalsta pasākumi ir minami pedagogiskais atbalsts, psiholoģiskā konsultēšana un, ja PMP riski kombinējas, tad arī sociālais atbalsts.

Konstatējot **PMP risku „izglītojamā kredītaistības (ātrie kredīti)”**, jāņem vērā, ka tas var ietekmēt gan izglītojamā emocionālo stāvokli, gan arī vēlmi un gatavību iesaistīties mācību procesā. Vispirms būtu nodrošināma psiholoģiskā konsultēšana un pedagogiskā iejūtība.

Būtiski arī atcerēties, ka PMP riska faktoru izvērtēšana veicama, pedagogiem savstarpēji sadarbojoties, bet galveno vadību vajadzētu uzņemties pedagogam, kuram ir visciešākā saikne ar izglītojamo – klases vai grupas audzinātājam, sociālajam pedagogam vai citam pedagogam.

Aizpildot PMP riska faktoru izvērtējuma tabulu, ir jāanalizē, kuri riska faktori ir aktuāli. Ja vairāk punktu ir sadaļā „Ar mācību darbu vai izglītības iestādes vidi saistītie riski”, tad plānojami tādi intervences pasākumi, kas galvenokārt sniedz atbalstu mācību procesā, taču jāparedz nodrošināt atbalstu arī citu PMP risku mazināšanai. Ja, izvērtējot PMP riskus, vairāk punktu iegūts par citu risku grupu, tad intervences pasākumi plānojami, lai mazinātu konkrēto risku ietekmi. Svarīgi atcerēties, ka, vairāki PMP riski kopā veido nevis risku summu, bet gan risku kumulatīvo procentu (risku ietekme pieaug ģeometriskā progresijā).

2. pielikums

Metodoloģiskajām vadlīnijām
darbam projektā

“Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”
(8.3.4.0/16/I/001)

KONSULTATĪVAIS ATBALSTS

SATURS

levads	90
1. Konsultatīvais atbalsts un tā specifika izglītības vidē	92
2. Konsultatīvais atbalsts kā profesionālās darbības veids izglītības vidē	94
3. Konsultatīvā atbalsta ētiskie principi un multikulturālā kompetence	97
4. Konsultatīvā atbalsta mērķi	100
5. Konsultatīvā atbalsta pamatmetodes un tehnikas	102
6. Konsultatīvā atbalsta veidlapa un vienošanās ar izglītojamo	105
Literatūras saraksts	107

IEVADS

Speciālistiem, kuri izglītojamajiem un viņu vecākiem sniedz konsultatīvo atbalstu (KA), īpaši individuālo KA, jāpilnveido izpratne par KA sniegšanas veidiem, pamatprincipiem, darba posmiem un katra posma specifiskajiem uzdevumiem. Tādējādi KA vadlīniju PMP samazināšanai mērķi ir sniegt ieteikumus KA mērķtiecīgai nodrošināšanai, lai sekmētu PMP un tās risku novēršanu, analizēt, novērtēt un apkopot KA darba rezultātus.

Vadlīniju KA sniegšanai PMP samazināšanai **uzdevumi ir:**

- atbilstoši izstrādātajam PMP risku novēršanas plānam izveidot KA plānu un vienošanos ar izglītojamo un īstenot šo plānu, ja nepieciešams, sadarbojoties ar klases audzinātāju (vai citu mācību personālu, izglītības psihologu, sociālo pedagogu vai izglītības iestādes vadību) un, ja iespējams un nepieciešams, arī ar vecākiem, ja izglītojamais ir nepilngadīgs;
- lai novērtētu, analizētu un apkopotu KA darba rezultātus, aizpildīt darba pašnovērtējuma lapu un izstrādāt KA darba rezultātu apkopojumu, un, ja nepieciešams un iespējams, saņemt atgriezenisko saiti no izglītojamā, viņa klases audzinātāja (vai cita mācību personāla, izglītības psihologa, sociālā pedagoga) un no vecākiem, ja izglītojamais ir nepilngadīgs.

Vadlīnijās aprakstīti vispārējie konsultēšanas jautājumi, t.sk., aktualizēti konsultēšanas ētiskie principi un multikulturālā kompetence, nosaukti konsultēšanas mērķi, pamata metodes un tehnikas, raksturota konsultēšana kā profesionālās darbības veids izglītības vidē. Vadlīniju teorētiskā pamatojuma izvēli nosaka pētījuma rezultāti, kas ļauj secināt, ka pastāv nepieciešamība stiprināt jauniešu pašnoteikšanos un motivāciju personisko (ne institūciju vai KA sniedzēju izvirzītu) mērķu sasniegšanā. Šī modeļa izmantošana pusaudžu un jauniešu motivējošajā intervēšanā tiek uzskatīta par daudzsoļu pieeju, jo darbā ar šo vecuma grupu nepieciešamas metodes, kuru centrā ir vecumposmam raksturīgā ambivalence (divpusīgums) un izvēles nepieciešamība (Fox 1980; Miller, Rollnick 2002).

KA sniedzēju (pedagogu, klašu vai grupu audzinātāju, izglītojamo atbalsta personāla) **pienākumi ir:**

- izveidot KA plānu un vienošanos ar izglītojamo;
- īstenot KA, fiksējot konsultācijas apmeklējumu lapā un izglītojamā individuālās uzvedības novērojuma lapā;

- veikt KA darba rezultātu novērtējumu, analizēt to un apkopot rezultātus, ietverot pašnovērtējumu, un, ja iespējams, atgriezenisko saiti no izglītojamā, no pedagogiem, klases audzinātāja, izglītības psihologa, sociālā pedagoga, ja iespējams, arī no vecākiem gadījumos, kad izglītojamais ir nepilngadīgs;
- ievērot par KA saņēmēju iegūtās informācijas konfidencialitāti, t.sk., nodrošināt, ka protokoli un citi dokumenti, kas attiecas uz KA, glabājas aizslēdzamā skapī.

KA sniedzēju **tiesības ir:**

- izraudzīties konsultatīvā darba posmam atbilstošus KA darba paņēmienus;
- nepieciešamības gadījumā noteiktu jautājumu izskatīšanai pieaicināt mācību priekšmetu skolotājus vai klašu audzinātāju, vai izglītības psihologu, vai sociālo pedagogu, vai izglītības iestāžu vadības pārstāvjus un, ja iespējams, vecākus;
- nepieciešamības gadījumā sadarboties ar citām iestādēm (attīstības, izglītības un rehabilitācijas centriem) un citām valsts, pašvaldību un nevalstiskām organizācijām.

1. KONSULTATĪVAIS ATBALSTS UN TĀ SPECIFIKA IZGLĪTĪBAS VIDĒ

Mūsdienās dažādu profesiju pārstāvji samērā bieži savā profesionālajā darbībā un arī ikdienā lieto tādus jēdzienus kā “konsultēšana”, “konsultants”, “konsultācija”. Ar dažāda veida konsultēšanu (*consulting, counselling*¹) nodarbojas daudzu profesiju pārstāvji – ārsti, māsas, funkcionālie speciālisti, psihoterapeiti, psihologi, sociālie darbinieki, karjeras konsultanti, supervizori, juristi, finansisti, pedagogi, mācītāji, kapelāni, valsts pārvaldes darbinieki un daudzi citi. Dažās profesijās (tās sauc arī par konsultatīvajām) indivīda vai grupas izvērtēšana (izpēte) un konsultēšana ir viens no pamata uzdevumiem. Tomēr katrā profesijā konsultēšanai ir atšķirīgs mērķis, dziļums, tā var pamatoties uz atšķirīgu teorētisko izpratni, lai arī pamata principi ir līdzīgi (Ļevina, Mārtinsone 2016). Lai arī daudzi no minētajiem profesionāļiem konsultācijā sarunu (dialogu) izmanto kā galveno izglītošanas vai palīdzības sniegšanas instrumentu (izvērtējot, sniedzot rekomendācijas, veicot intervences u.c.), katram speciālistam ir atšķirīgi darbības mērķi un metodes. Atšķirīgas ir šo speciālistu atbildības robežas, darbības formas un, galvenais, – atšķirīgas profesionālās darbības tiesības un pienākumi (Bite, Mārtinsone, Sudraba 2016). Atkarībā no dalībnieku skaita var izdalīt vairākus konsultēšanas veidus: individuālo, pāru, ģimenes, grupas, organizāciju, komandu konsultēšanu un tml. Atbilstoši vides specifikai un šo vadlīniju mērķim šajā gadījumā uzmanība pievērsta individuālajai konsultēšanai.

Jebkurā gadījumā, lai veiktu konsultēšanu, vispirms ir nepieciešams konceptualizēt problēmu un to risināšanas stratēģiju, jo jebkuram konsultēšanas procesam atšķirībā no sarunas ir noteikta struktūra. Visplašākajā nozīmē **konsultēšanu** var definēt kā profesionālu darbību, kuras rezultāts ir konsultanta-speciālista sniegta rekomendācija (vai intervence) klientam (pacientam, izglītojamajam u.c.) par konkrētu uzvedību, kas ir vēlama vai nepieciešama, lai sasniegtu kādu mērķi, izprastu un pārvarētu grūtu dzīves situāciju, uzlabotu dzīves kvalitāti, pieņemtu lēmumu utt. (Ļevina, Mārtinsone 2016).

Dažādu konsultāciju (konsultēšanas) pieejamība Latvijas iedzīvotājiem kā viens no valsts pakalpojumiem, lai uzlabotu sabiedrības dzīves kvalitāti, ir aktualizēta arī politikas dokumentos. Izglītības vidē konsultēšana ir aktualizēta

¹ Angļu valodā jēdziena *konsultēšana* apzīmēšanai tiek lietoti vārdi *counselling* un *consulting*; ja konsultēšana attiecas uz psiholoģisko palīdzību, parasti tiek izmantots jēdziens *counselling*. Vadlīnijās lietotā izpratne attiecas uz *counselling*.

Konceptuālajā ziņojumā "Par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai, lai nodrošinātu 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus" ieviešanu" (MK rīkojums Nr. 286, 2016), kā arī "Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam". Tas nozīmē, ka ir jāstiprina izglītības vidē strādājošo speciālistu izpratne, prasmes un iemaņas konsultēšanas jomā.

Turpmāk sniegta konsultēšanas kā profesionālā darbības veida raksturojums, aktualizējot vispārējos konsultēšanas ētiskos principus un jautājumu par konsultāciju sniedzēja multikulturālo kompetenci, īsi raksturojot vispārējos konsultēšanas mērķus, pamata metodes un tehnikas. Īpaša uzmanība ir pievērsta konsultēšanai kā profesionālās darbības veidam izglītības vidē, uzsākot konsultatīvo atbalstu.

2. KONSULTATĪVAIS ATBALSTS KĀ PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS VEIDS IZGLĪTĪBAS VIDĒ

Atbilstoši profesijas standartam skolotāja obligāts pienākums ir organizēt sadarbību ar vecākiem, citiem skolotājiem, citiem speciālistiem un sabiedrību. Tas nozīmē informēt un konsultēt vecākus vai aizbildņus mācību un audzināšanas jautājumos un iesaistīt vecākus, aizbildņus, speciālistus un sabiedrību pedagoģiskajā procesā. Skolotājam ir jānodrošina skolēnu personības izaugsme – intelektuālās, emocionālās un sociālās attīstības vienotība, jāsekmē viņu tikumisko īpašību attīstību, jāveicina skolēnu līdzdalība, sadarbība un atbildība pedagoģiskajā procesā, jāsekmē vērtībizglītība, jāveido skolēnu izpratne par darba dzīvi un karjeras plānošanu, jāattīsta runas un uzvedības kultūra (IZM 2004). Uzsākot konsultatīvā atbalsta sniegšanu, nepieciešams noslēgt vienošanos ar atbalsta saņēmēju (sk. "Konsultatīvā atbalsta veidlapa un vienošanās ar izglītojamo").

Izglītības vidē skolotāji strādā ar dažāda vecuma izglītojamajiem, tādēļ, konsultējot viņus, būtiski ņemt vērā vecumam atbilstošās attīstības vajadzības (fiziskās, emocionālās, intelektuālās, sociālās). Tā kā projekts paredzēts darbam ar skolēniem vecumā no 11 līdz 24 gadiem, tad šie vecuma posmi raksturoti sīkāk.

Agrīnais pusaudžu vecums (10-11 gadu). Hormonālo pārmaiņu rezultātā bērna ķermenī sākas dzimumnobriešanas procesi, kas ietekmē gan emocionālo stāvokli, gan rada interesi par pretējo dzimumu. Izglītojamā prātu sāk nodarbināt dažādas ierīces, stilīgas drēbes un popkultūras jaunumi (Sidoroviča, Strūberga, Rudzīte u.c. 2016). Bērnam arvien nozīmīgāka, svarīgāka par ģimeni un mācībām kļūst piederēšana draugu grupai. Parādās dažādi dusmu un emociju izvirdumi, kas vērsti gan uz vecākiem, gan arī uz sevi, un tas pusaudzim rada daudz apjukuma. Pusaudzis cīnās par savu neatkarību un sāk apšaubīt vecāku autoritāti, aktuāls kļūst jautājums par atdalīšanos no vecākiem. Galvenie faktori, kas šajā periodā rada uzvedības problēmas, ir nespēja pielāgoties, iekšējā nedrošība un bailes tikt atstumtam. Pusaudži sāk mazāk ievērot, vai viņu uzvedība ir vai nav pieņemama pieaugušajiem, bet ar visiem iespējamajiem līdzekļiem cenšas sasniegt savu mērķi – kļūt par vienaudžu grupas locekli. Tie, kuri savu piederību nespēj apliecināt tik labi kā citi, piemēram, ar labām sekmēm mācībās, sabiedriskām iemaņām, pānākumiem sportā vai mākslinieciskajā pašdarbībā, sāk uzvesties destruktīvi, t.sk., sāk *bastot* skolu.

Īstie pusaudži (12-15 gadu). Hormonālās pārmaiņas turpinās, tādēļ saglabājas agrīnā pusaudžu vecuma iezīmes, taču parādās arī jaunas. Šajā laikā pusaudžu

uzvedība bieži kļūst izteikti agresīva vai seksualizēta, jo viņi vēl neprot savus impulsus apvaldīt. Meitenes sāk izaicinošāk ģērbties, zēni kļūst bravūrīgāki, daļa pusaudžu gūst arī savu pirmo seksuālo pieredzi. Pusaudzis ļoti cīnās par savu brīvību, un, jo vairāk pieaugušie cenšas pusaudža izpausmes ierobežot, jo vairāk pretestības saņem. Šajos gados pusaudži kļūst izteikti provokatīvi – ar vārdiem un rīcību var viegli ievainot pieaugušos. Šajos gados pusaudzim ir svarīgi parādīt, kāds viņš ir, nevis pakļauties un būt tāds, kādu viņu sagaida. Viņš var pievērsties radikāli atšķirīgam dzīves uzskatam, nekā mācījuši viņa vecāki. Pusaudžu vecumam raksturīgs arī tas, ka viņi laiku pa laikam ir depresīvā noskaņojumā, jo piedzīvo milzīgas pārmaiņas visās jomās (Sidoroviča, Strūberga, Rudzīte u.c. 2016). Tuvojoties agrīnai jaunībai, arvien aktuālāks kļūst jautājums par dzimuma identitāti un intimitāti attiecībās.

Agrīnā jaunība (16-20 gadu). Jaunības periodā notiek personības izpausmju harmonizācija – līdzsvara iestāšanās. Pilnveidojas psihiskie procesi un nostiprinās rakstura īpašības. Personības saskarsme ar citiem kļūst līdzsvarotāka, uzlabojas attiecības ar vecākiem un citiem pieaugušajiem, samazinās negatīvisms, palielinās paškontrolē. Jaunietis vairāk atbilst pieaugušajam nekā bērnam, jo stabilizējas dzimumidentitāte. Priekšplānā izvirzās savas identitātes jautājumi, profesionālā pašnoteikšanās un attiecības ar pretējo dzimumu. Jauniešus pastiprināti uztrauc vientulība, viņi tiecas pēc mīlestības, pēc tuvības, tajā pašā laikā mēģinot izprast sevi. Pieaug tieksme uz pašanalīzi. Parasti šī vecumposma jaunieši mācās vidusskolā vai profesionālajā izglītības iestādē, iegūst vidējo izglītību, saņem pasi, iegūst tiesības piedalīties vēlēšanās. Vienlaikus jaunieši kļūst juridiski atbildīgi par savu rīcību. Šajā procesā veidojas jauniešu pasaules uzskats, spilgti izpaužas tendence uz pašaudzināšanu un pašizglītību. Agrīnās jaunības laiks ir ideālu un dzīves vērtību meklējumu laiks (Jirgena 2006). Skolas neapmeklēšanas iemesli var būt gan tie, kas pusaudžu vecumā, gan arī citi, piemēram, sevis neizpratne, neziņa par profesijas izvēli, problēmas ar pretējā dzimuma klasesbiedru u.tml.

Vēlinā jaunība (20-26 gadi). Šajā periodā turpinās intensīva savas identitātes meklēšana. Jaunieši ir sākuši mācīties augstskolās vai uzsākuši darba gaitas, notiek intensīvi pašrealizācijas meklējumi un sevis apliecināšana profesionālajā vidē. Daudziem veidojas savas ģimenes un dzimst bērni, līdz ar to aktuāla kļūst vecāku lomas un ģimenes pienākumu apvienošana ar darbu vai mācībām.

Lūkojoties plašāk, uz jautājumu, **kāpēc izglītojamais „basto” skolu**, nevar būt tikai viena pareiza atbilde, jo iemesli var būt dažādi un atkarīgi no vecuma.

- **Uzvedība kā aizsardzība** pret situācijām skolā, kurās izglītojamais jūtas apdraudēts, nevarīgs vai neveiksmīgs. Izglītojamais izjūt trauksmi, emocionālo diskomfortu, apjukumu, bailes un uzvedas neadekvāti situācijai, jo nesaprot, kā šādā situācijā vajadzētu rīkoties.
- Mācību kavējumi ir **iemācīta uzvedība** – bērns atdarina pieaugušo vai vienaudžu uzvedības modeļus. Ja vecāki iet uz darbu, kad grib, vai nestrādā un dzīvo no pabalstiem, arī bērns skolu apmeklē neregulāri. Lai gan uzvedība pamatā veidojas ģimenē, par sevi nepārļiecinātus bērnus ļoti spēcīgi var ietekmēt arī vienaudži.
- **Datoratkarība** – bērns pārļieku daudz dzīvo virtuālajā vidē un savas problēmas risina tur, atsakās apmeklēt skolu, jo virtuālajā vidē ir interesantāk.
- **Medicīniski iemesli** – piemēram, autisma spektra traucējumi, kad bērnam uzturēšanās skolā ir apgrūtināta paaugstinātā jūtīguma dēļ un katrs skaļš troksnis sagādā fiziskas ciešanas, vai depresija, kad izglītojamais neredz savai dzīvei jēgu, neredz nākotni.
- **Personības iezīmes** – pašdisciplīnas un mērķtiecības trūkums, neprasme strukturēt laiku, tendence visu atlikt uz pēdējo brīdi, kad nevar vairs paspēt izdarīt, u.c. Sava rakstura dēļ izglītojamais iekavē mācības, tad vairs netiek pārējiem līdzī un zaudē ticību, ka var turpināt skolas gaitas kopā ar saviem klasesbiedriem.
- **Sociālā situācija** – jāpieskata jaunākais brālis vai māsa, vai savs bērns, jāiet strādāt, jo citādi ģimene nevar izdzīvot, u.tml.

Apkopojot minēto, jāsecina, ka jebkurā skolas vecumā stundu kavēšana ir tikai sekas un to var novērst, ja tiek pamatīgi izziņāti un novērsti tās cēloņi. Darbs tikai ar kavēšanas sekām ir neproduktīvs, un rezultāts ir īslaicīgs.

Lai izglītojamais mācītos, nozīmīga ir viņa gan fiziskā, gan emocionālā labizjūta.

3. KONSULTATĪVĀ ATBALSTA ĒTISKIE PRINCIPI UN MULTIKULTURĀLĀ KOMPETENCE

Konsultēšanas ētikas principi ir universāli. Kā galvenos var izdalīt sešus principus.

- 1) **Uzticamība un konfidencialitāte** ir ētikas princips, kas pasargā klienta (turpmāk tekstā – KA saņēmēja) tiesības uz personīgo informāciju. Šis princips liedz izpaust informāciju par KA saņēmēju citām personām un sekmē taisnīgumu, patiesumu un godīgumu attiecībās. Vienlaikus jāuzsver, ka konfidencialitāte var tikt pārtraukta, ja
 - KA saņēmējs, kurš ir jaunāks par 16 gadiem, ir bijis iesaistīts kādā noziegumā vai ticis ļaunprātīgi izmantots,
 - ja KA saņēmējam ir nepieciešama hospitalizācija,
 - ja tiesa pieprasa informāciju par KA saņēmēju vai viņa situāciju,
 - ja KA saņēmējs pieprasa, lai viņa dokumentācija būtu pieejama vēl kādai trešajai personai.
- 2) **Autonomija** – tiek uzsvērts, ka konsultēšana pēc būtības ir brīvprātīgs, uz savstarpēju vienošanos balstīts sadarbības process, ko ētiski un juridiski balsta **informētā piekrišana**. Tā ietver divus secīgus soļus – KA saņēmēja informēšanu (t.sk., par konfidencialitātes ierobežojumiem) un KA saņēmēja piekrišanas saņemšanu. Tikai tad, kad sperti abi soļi, var noslēgt vienošanos par noteikta veida konsultēšanas procesu. Informētā piekrišana savā ziņā ir KA saņēmēja izglītošana par viņa tiesībām un pienākumiem, un tas palīdz KA saņēmējam kļūt par aktīvu līdzdalībnieku konsultēšanas procesā.
- 3) **Laba darišana** – apņemšanās veicināt KA saņēmēja labklājību. Šis princips nosaka, ka KA sniedzējs apzinās, ka viņš strādā KA saņēmēja interešu labā un pastāvīgi kritiski izvērtē savu darbību. Tas nozīmē, ka KA sniedzējs zina savas profesionāli stiprās un vājās puses, zina un respektē savas kompetences ierobežojumus.
- 4) **Nekaitēšanas princips** – ētikas princips, kas norāda, ka KA sniedzējam ir jāapzinās sava ietekme un vara konsultēšanas attiecībās un jāizvairās no jebkādas neētiskas, diskriminējošas, neprofesionālas rīcības attiecībā pret KA saņēmēju. Tas nozīmē arī būt kritiskam pret sevi, lai neiesaistītos tāda veida attiecībās, kas nelabvēlīgi ietekmētu KA saņēmēju.

- 5) **Taisnīgums** – godīgas un taisnīgas attieksmes nodrošināšana. Šis princips ir vērsts pret diskrimināciju, tas pieprasa toleranci pret dažādām kultūrām, taisnīgu attieksmi pret visiem, respektējot cilvēka tiesības, iespēju līdztiesību un daudzveidību.
- 6) **Pašcieņa** – šajā gadījumā tas nozīmē augstākminētos ētiskos principus attiecināt uz sevi kā konsultantu. Tas nozīmē arī meklēt sev atbalstu, ja tas nepieciešams, izmantot supervīzijas un turpmāko profesionālo attīstību, pastāvīgi rūpēties par sevi, lai neizdegtu².

Mūsdienās viens no aspektiem, kas jāmin, raksturojot KA ētiskos principus, ir multikulturālā kompetence (*multicultural competency*), ko definē kā apzināšanos, zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas, lai ētiski atbilstoši un veiksmīgi strādātu kulturāli daudzveidīgā vidē. Tas ir, ievērojot, ka katrai etniskajai grupai vai grupai, kas atšķiras pēc jebkādam pazīmēm, pastāv savas atšķirīgas kultūras normas. Vislielākās atšķirības starp kultūrām izpaužas tajā, kā cilvēki interpretē un izvērtē citu cilvēku uzvedību un rīcību (Matsumoto, kā minēts: Mārtinsone, Vāverniece, Mihailovs 2010: 97). Multikulturālie aspekti konsultēšanā ir: kultūra, rase, etniskā piederība, dzimumloma, reliģija, vēsturiskā pieredze, seksuālā orientācija, dažādi traucējumi, socioekonomiskais stāvoklis, izglītība, politiskie uzskati, dzīves stils, ģeogrāfiskā atrašanās vieta (Mārtinsone, Vāverniece, Mihailovs 2010: 98-99).

Tā kā arvien vairāk konsultēšanas praksē speciālisti sastopas ar multikulturālisma jautājumiem, notiek centieni izveidot atsevišķu multikulturālās konsultēšanas teoriju un praksi (Sue, Ivey, Pedersen 1996; Sue, Sue 2008). Tā vietā, lai ietilpinātu klientu vienas teorijas dimensijās, konsultantiem ir jāpielāgo teorija un prakse tā, lai apmierinātu katra klienta individuālās vajadzības, t.i., jābūt ziņošanai par dažādām kultūrām, par savu kulturālo mantojumu un jābūt prasmei sastapties ar plaša spektra kultūras (subkultūras) realitāti (Corey 2012). Šajā kontekstā nozīmīgs ir Aivija u.c. aprakstītais modelis, kuram konsultēšanas praksē vajadzētu palīdzēt attīstīt multikulturālo kompetenci un ko apzīmē ar akronīmu **RESPECTFUL**:

R – reliģiska, garīga identitāte (*religious, spiritual identity*),

E – ekonomiskais fons (*economic background*),

S – dzimuma identitāte (*sexual identity*),

² Profesionāla izdegšana – palīdzošo profesiju pārstāvjiem raksturīgs ar profesionālo darbību saistīts emocionāls un fizisks izsīkums, atsvešināšanās no profesionālām aktivitātēm un darba kvalitātes samazināšanās (Maslach, Leiter 1997).

- P – fiziskais briedums (*psychological maturity*),
- E – etniska identitāte (*ethnic, racial identity*),
- C – no laika un attīstības atkarīgi izaicinājumi (*chronological, developmental challenges*),
- T – trauma un citi labsajūtas apdraudējumi (*various forms of trauma and threats to well-being*),
- F – ģimenes fons un vēsture (*family background and history*),
- U – specifiskas fiziska rakstura iezīmes (*unique physical characteristics*),
- L – dzīvesvieta un valodu atšķirības (*location of residence and language differences*).

Aivijs pieļauj, ka šie desmit faktori daudzējādā ziņā ir noteicošie attiecībā uz klienta attīstību un personisko labizjūtu (Ivey, Ivey, Zalaquett 2010). Multikultūrāli kompetents konsultants nodrošina atvērtu un cieņas pilnu komunikāciju un drošu vidi, kurā atklāti aplūkots arī varas jautājums, apzinās savus un palīdz apzināties un pārvarēt konsultējamā ierobežojumus saistībā ar kultūras atšķirībām (Chang, Flowers 2010).

4. KONSULTATĪVĀ ATBALSTA MĒRĶI

Nodaļā raksturoti svarīgākie KA mērķi. Lai gan atšķirīgās kultūrās, atšķirīgos KA saņēmēju vecumposmos, dažādās vidēs un institūcijās sniegtā konsultatīvā atbalsta pamatā ir atšķirīgas paradigmas, pieejas, teorijas un koncepcijas, konsultatīvā atbalsta mērķos vērojama zināma sakritība. KA parasti ir tieši vai netieši vērsts uz to, lai KA saņēmējs sasniegtu vismaz lielāko daļu sekojošo mērķu.

1. **Izpratne.** Pilnveidota izpratne par problēmu cēloņiem un attīstību, uzlabota spēja uzņemties racionālu izjūtu un darbības vadību.
2. **Attiecības ar citiem.** Iegūta prasme labāk veidot un uzturēt jēgpilnas pozitīvas attiecības ar citiem cilvēkiem, piem., ģimenes locekļiem, klasesbiedriem.
3. **Sevis apzināšanās.** Labāka savu apspiesto, no apziņas izstumto domu un jūtu izpratne, realitātei atbilstošāks priekšstats par to, kā KA saņēmēju uztver citi.
4. **Sevis pieņemšana.** Spēja veidot un uzturēt pozitīvu attieksmi pret sevi un noteikt tās savas pieredzes jomas, kuras pakļaujamās paškritikai.
5. **Pašaktualizācija (individuācija).** Virzība uz sava potenciāla pilnīgu izmantošanu un pilnveidi, un aizvien pilnīgāku sava "Es" konfliktējošo daļu integrāciju.
6. **Problēmu risināšana.** Atbalsts to problēmu risināšanā, kuras KA saņēmējs nespēj atrisināt vienatnē, un problēmu risināšanas kompetences veidošanā un pilnveidē.
7. **Psiholoģiska izglītība.** Pieeju un tehniku apguve savas uzvedības izpratnei un kontrolei.
8. **Sociālo prasmju apguve.** Apgūtas un pilnveidotas starppersonu saskarsmes pamatprasmes, piem., acu kontakta saglabāšana, sarunas uzturēšana, pašpārliecinātās uzvedības un dusmu pārvaldība u.c.
9. **Kognitīvās izmaiņas.** Destruktīvas uzvedības pamatā esošo irracionālo un realitātei neatbilstošo uzskatu korekcija.
10. **Uzvedības izmaiņas.** Neatbilstošu vai pašdestruktīvu uzvedības modeļu pārveidošana vai novēršana.
11. **Izmaiņas sistēmās.** Sociālo sistēmu (piem., ģimenes) izmaiņu veicināšana.
12. **Dzīves vadības pamats.** To prasmju, pašpārliecinātības un zināšanu pilnveide, kas nepieciešamas sekmīgai savas dzīves vadībai.

13. **Kompensācija.** To prasmju pilnveide, kas nepieciešamas, lai labotu iepriekš, neadekvātās uzvedības laikā, pieļautās kļūdas.
14. **Sociālā iekļaušanās.** Vēlmes un spējas aktīvi iekļauties sabiedrībā, palīdzēt citiem, dot savu ieguldījumu kopienas dzīvē, pilnveidē (McLeod 2003).

5. KONSULTATĪVĀ ATBALSTA PAMATMETODES UN TEHNIKAS

Konsultēšanas darbā visu laiku ir jālieto konsultēšanas strukturēšanas procedūras, t.i., jāorganizē attiecības, jāizdala atsevišķi konsultēšanas posmi un jāorganizē rezultātu izvērtēšana, kas sniedz informāciju par konsultēšanas procesu. Konsultēšanas metožu un tehniku (intervenču) izvēle ir saistīta ar konsultēšanas vidi un mērķi. Profesors Rimants Kočūns (Кочюнас 1999; Ļevina, Mārtinsone 2016), apkopojot plašu literatūras avotu klāstu, ir nosaucis un raksturojis vairākas konsultēšanas metodes un tehnikas.

Jautājumu uzdošana ir ļoti svarīga konsultēšanas tehnika, jo jautājumi sniedz iespēju saņemt informāciju un ierosina pašanalīzi. Ir atvērtie un slēgtie jautājumi. Slēgtie jautājumi tiek izmantoti, lai iegūtu konkrētu informāciju, un paredz atbildi "jā" vai "nē". Savukārt atvērtie jautājumi kalpo nevis, lai saņemtu informāciju, bet lai veicinātu situācijas analīzi vai pašanalīzi un tml. Atbildot uz atvērtu jautājumu, ir jāapraksta situācija, problēma, savas izjūtas, domas utt. Atvērtos jautājumus var izmantot, piemēram, situācijās, kad nepieciešams rosināt turpināt vai papildināt teikto, situācijās, kad nepieciešams pamudināt ilustrēt savu problēmu, izmantojot piemērus no dzīves, kas var palīdzēt labāk to saprast, kā arī situācijās, kad nepieciešams koncentrēt uzmanību uz jūtām, domām, attieksmēm u.c.

Fokusēšana ir viens no jautājumu uzdošanas veidiem. Ar šo paņēmieni tiek precizēti KA saņēmēja izteikumi. Ir vairāki fokusa veidi: KA saņēmēja fokuss (Ko jūs par to domājat?), konsultanta fokuss (Es jūtu, ka Jūs....), fokuss uz citiem (Ko par to domā mamma?), tematiskais fokuss (Gribētu vairāk dzirdēt par...), ģimeniskais fokuss (Kādu pozīciju šajā jautājumā ieņem ģimene?), kultūras, vides un konteksta fokuss (Kā tāda uzvedība tiks uztverta skolā?).

Atbalstīšana izpaužas kā pieņemšana un nomierināšana un palīdz izveidot un stiprināt kontaktu. Plaši izmantota tehnika ir t.s. "aha-piekrišana". Konsultanta "aha" nozīmē "es uzmanīgi klausos, turpiniet". Šo tehniku apraksta arī kā **empātisko klausīšanos**, kad konsultants visu uzmanību velta KA saņēmējam, lai viņu pamudinātu runāt.

Satura atspoguļošana, pārfrāzēšana un apkopošana. Konsultēšanas procesā ir "jāatspoguļo" stāstītā saturs, pārfrāzējot vai apkopojot teikto. Tas dod iespēju cilvēkam, kuru konsultē, izjust, ka viņu uzmanīgi uzklausa un saprot. Satura atspoguļošana palīdz arī labāk izprast sevi. Pārfrāzēšanai ir trīs galvenie mērķi: parādīt, ka konsultants uzmanīgi klausās un cenšas saprast, formulēt galveno domu,

atkārtojot teikto koncentrētā veidā, pārbaudīt, vai teiktais ir pareizi saprasts. **Pārfrāzēšanā** galvenā doma tiek pateikta īsākā, skaidrākā, konkrētākā formā. Savukārt apkopojumā tiek izteikta galvenā doma, saistot vairākus apgalvojumus. Apkopošana palīdz sistematizēt domas.

Jūtu atspoguļošana. Atspoguļojot jūtas, jākoncentrē uzmanība stāsta subjektīvajiem aspektiem, tiecoties palīdzēt izprast jūtas, izjust tās spēcīgāk un intensīvāk. Jūtu atspoguļošana prasa emocionālu empātiju, spēju “dzirdēt” pozitīvas, negatīvas, ambivalentas jūtas. Atspoguļojot jūtas, jācenšas tās precīzi nosaukt, izmantojot jēdzienus, kas apzīmē dažādas emocionālo pārdzīvojumu nianšes. Šo tehniku apraksta arī kā **nozīmes reflektēšanu**, t.i., slēpto jūtu atklāšanu un palīdzību KA atbalsta saņēmējam izzināt savas dzīves pamatvērtības un mērķus. Šajā gadījumā konsultantam jāpalīdz izprast īstā nozīme, kas slēpjas aiz jūtām, domām un uzvedības. To var darīt ar jautājumiem “Kāda tam bija nozīme?”, “Ko domājat, kad to darījāt?” u.c.

Klusēšanas pauzes. Prasme izmantot klusēšanas pauzes ir vēl viens no konsultēšanas paņēmieniem. Var izdalīt vairākas klusēšanas nozīmes: klusēšanas pauzes var norādīt uz trauksmi, sliktu pašsajūtu, apmulsumu. Klusēšanas laikā var notikt iekšējā aktivitāte – var tik meklēti nepieciešamie vārdi vai analizēšana, par ko tiek runāts. Klusēšana var nozīmēt cerēšanu, ka sarunu turpinās otra puse, klusēšana var nozīmēt arī, ka ir sasniegts strupceļš un tiek meklēti jauni sarunas virzieni. Noteiktās situācijās klusēšana var norādīt uz pretošanos konsultēšanas procesam. Klusēšanas pauzes var norādīt, ka saruna notiek virspusējā līmenī un notiek izvairīšanās no svarīgu jautājumu apspriešanas. Klusēšana var norādīt uz dziļu teiktā apkopšanu bez vārdiem.

Informācijas sniegšana ir svarīga konsultēšanas sastāvdaļa – tas nozīmē izteikt viedokli, atbildēt uz jautājumiem un informēt par apspriestās problēmas dažādiem aspektiem. Citkārt tiek izmantota t.s. **direktīvu sniegšana**, kad konsultanti uzmanīgi ieklausās KA saņēmējā un tad sniedz direktīvas, kā izmantot to, kas pagātnē ir labi “darbojies”. Direktīvas KA saņēmējam palīdz kļūt aktīvākam.

Interpretācija ir viena no svarīgākajām KA sastāvdaļām. Interpretējot var palīdzēt atklāt stāstītā slēpto saturu. Var izdalīt vairākus interpretācijas tipus, piemēram, saikņu noteikšana starp atsevišķiem apgalvojumiem, problēmām vai notikumiem, kuras rezultātā var izgaismot problēmu savstarpējo saistību un neadekvātu gaidu un pretenziju ietekmi uz problēmu rašanos. Var notikt kādu uzvedības raksturojumu vai jūtu akcentēšana, pretestības interpretācija,

tagadnes notikumu, domu un pārdzīvojumu sasaistīšana ar pagātņi, iespējas piedāvāšana citādi izprast savas jūtas, uzvedību vai problēmas.

Konfrontācija tiek lietota vismaz trīs gadījumos: 1) kad nepieciešams vērst uzmanību uz pretrunām uzvedībā, domās, jūtās vai starp domām un jūtām, nodomiem un uzvedību u.tml., 2) kad ir jāpalīdz ieraudzīt situācija tāda, kāda tā ir un tāda, kādu to uztver cilvēks, kurš saņem konsultāciju saskaņā ar savām vajadzībām, 3) kad ir nepieciešams pievērst uzmanību tam, ka notiek izvairīšanās no kādu problēmu apspriešanas.

Konsultatīvais atbalsts ir KA sniedzēja vadīta saruna ar KA saņēmēju. Sarunas vadīšanai KA sniedzējs var izmantot dažādas KA vadīšanas stratēģijas, piemēram,

- ar jaunu problēmas formulējumu dot iespēju paskatīties uz problēmu no citas puses,
- izmantojot loģiskas konsekvences, palīdzēt saskatīt iespējamus rezultātus un rīcības alternatīvas,
- lai veicinātu KA saņēmēja uzticību, izmantot pašatklāšanos (tai jābūt īsai, atbilstoši un kontekstā ar to, kas noticis ar KA saņēmēju),
- iedodot atgriezenisko saiti par KA saņēmēja uzvedību (vispiemērotāk atgriezenisko saiti sniegt ir tad, kad to lūdz),
- piedāvāt KA saņēmējam dažādus risinājuma variantus vai stratēģiju un rīcības priekšlikumus.

Izglītības
kvalitātes
valsts
dienests

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

6. KONSULTĪVĀ ATBALSTA VEIDLAPA UN VIENOŠANĀS AR IZGLĪTOJAMO

KA saņēmēja vārds, uzvārds _____

Klase, grupa, kurss _____

KA sniedzēja vārds, uzvārds _____

KA saņēmēja situācijas apraksts

Konsultāciju plāns problēmas risināšanai

- 1) _____

- 2) _____

- 3) _____

KA saņēmējs apņemas

KA sniedzējs apņemas

Piezīmes _____

Datums _____

Paraksts (KA saņēmējs) _____ Atšifrējums (vārds, uzvārds) _____

Paraksts (KA sniedzējs) _____ Atšifrējums (vārds, uzvārds) _____

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Nr.	Konsultācijas datums	Konsultācijas tēma	KA saņēmēja paraksts	KA sniedzēja paraksts
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				

Literatūras saraksts

1. Bite, I., Mārtinsone, K., Sudraba, V. (red.). (2016) *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse*. Rīga: Zvaigzne ABC.
2. Chang, C. Y., Flowers, L. R. (2010) Multicultural Supervision Competence. In: Culbreth, J. R., Brown, L. L. *State of the Art in Clinical Supervision*. New York: Taylor and Francis Group, pp. 1-19.
3. Corey, G. (2012) *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
4. Fox, K. (1980) Adolescent Ambivalence: A Therapeutic Issue. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 18 (9), pp. 29-33.
5. Ivey, A. E., Ivey, M. B., Zalaquett, C. P. (2010) *Intentional Interviewing and Counseling: Facilitating Client Development in a Multicultural Society*. Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
6. Jirgena, S. (2006) *Jaunieši un adiktīva uzvedība*. Rīga: Drukātava.
7. Ļevina, J., Mārtinsone, K. (2016) *Konsultēšana un konsultatīvā psiholoģija*. Rīga: RSU.
8. Mārtinsone, K., Vāverniece, I., Mihailovs, I. J. (2010) Multikulturālās kompetences aspekti supervīzijā. No: Mārtinsone, K. (sast.) *Supervīzija un tās specifika mākslu terapijā*. Rīga: Drukātava.
9. McLeod, J. (2003) *An introduction to counselling*. New York: Open University Press.
10. Miller, W. R., Rollnick, S. (2002) *Motivational interviewing: preparing people for change*. London: Guilford Press.
11. Ministru kabineta rīkojums Nr. 286. (2016) *Par konceptuālo ziņojumu "Par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai, lai nodrošinātu 8.3.4. specifiskā atbalsta mērķa "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus" ieviešanu"*. Rīgā 2016. gada 5. maijā. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=281991>
12. Izglītības un zinātnes ministrija. (2004) *Profesijas standarts*. IZM 2004. gada 27. februāra rīkojums Nr. 116. Pieejams: <http://visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/ps0238.pdf>.
13. Sidoroviča, T., Strūberga, Z., Rudzīte, D., Šmēdiņa-Biezā, I. (2016) *Mans bērns – skolēns*. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/vecakiem/lm_buklets_berns_skola_web.pdf.
14. Sue, D. W., Sue, D. (2008) *Counseling the culturally diverse: Theory and practice* (5th ed.). New York: Wiley.
15. Sue, D. W., Ivey, A., Pedersen, P. (1996) *A theory of multicultural counseling and therapy*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
16. Кочюнас, Р. (1999) Основы психологического консультирования. Москва: Академический проект.